

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα

Λάμπρος Μπαλτσιώτης

Δρ Σύγχρονης Ιστορίας

1. Ιστορικό πλαίσιο¹

A. Πριν το 1940

Η επέκταση της Ελλάδας προς βορά με τους Βαλκανικούς Πολέμους το 1912-1913 κατοχύρωσε ένα σημαντικό τμήμα της ονομαζόμενης Ηπείρου, όχι όμως στο εύρος των ελληνικών διεκδικήσεων. Οι ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις περιλάμβαναν –σε μία από τις εκδοχές τους– ένα σημαντικό τμήμα της σημερινής νότιας Αλβανίας, από την πόλη και την περιοχή της Κορυτσάς στα ανατολικά ως και την πόλη του Αργυροκάστρου και την περιοχή νότια από αυτό στα δυτικά. Συνήθως στις διεκδικήσεις περιλαμβανόταν και η Χιμάρα, ενώ σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και ολόκληρη η περιοχή νότια του Αυλώνα (Vlorë). Οι διεκδικήσεις εδράζονταν στη σημαντική παρουσία ορθόδοξων χριστιανικών πληθυσμών στις περιοχές αυτές. Μάλιστα στα νοτιοδυτικά, υπήρχαν μικρότερες περιοχές όπου ο ορθόδοξος πληθυσμός πλειοψηφούσε σε σχέση με τον μουσουλμανικό. Η μητρική γλώσσα του χριστιανικού πληθυσμού όμως δεν ήταν κοινή. Ένα τμήμα του μιλούσε αλβανικά, ένα άλλο ελληνικά και ένα τρίτο βλάχικα, ενώ μια μικρή ομάδα οικισμών στο νοτιοδυτικό άκρο της σημερινής Αλβανίας είχε μητρική γλώσσα τη μακεδονοβουλγαρική.

Η υπαγωγή των πληθυσμών αυτών, ελληνόφωνων, αλβανόφωνων και βλαχόφωνων στο Οικουμενικό Πατριαρχείο τους καθιστούσε Έλληνες ή εν δυνάμει Έλληνες. Πράγματι, άλλωστε, ένα σημαντικό τμήμα του αλβανόφωνου ορθόδοξου πληθυσμού της σημερινής νότιας Αλβανίας είχε ταυτίσει την τύχη του με το ελληνικό κράτος, και επακόλουθα με το ελληνικό έθνος. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το αλβανικό εθνικό κίνημα είχε προσεταιρισθεί ένα μάλλον μικρό μέρος των ορθόδοξων αλβανών του νότου, το οποίο, από τις περιοχές που μας ενδιαφέρουν,

¹ Το κεφάλαιο αυτό βασίζεται κυρίως στο άρθρο του συγγραφέα που περιέχεται στο συλλογικό τόμο *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας* (2003).

εντοπιζόταν κυρίως στην Κορυτσά. Παρόλο ότι τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας είχαν χαραχθεί στο χαρτί από το 1913, ορίσθηκαν και άρχισαν να υφίστανται ως τέτοια μόνο από τις αρχές της δεκαετίας του 1920.² Η Ελλάδα εξακολουθούσε να διεκδικεί την περιοχή -που εν τω μεταξύ είχε ονομαστεί «Βόρειος Ήπειρος»- σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου μέχρι τουλάχιστον και το 1946, αν και με διαφορετική ένταση κάθε φορά.

Την ίδια περίοδο, μετά το 1913, διαμορφώνεται και ο όρος «Βορειοηπειρώτης», δηλαδή ο κάθε ορθόδοξος της Νότιας Αλβανίας, εκτός αυτών που είχαν προσχωρήσει στο αλβανικό εθνικό κίνημα και αντίστοιχα υποστήριζαν το αυτοκέφαλο της Αλβανικής Εκκλησίας. Ο όρος αυτός, που χρησιμοποιείται εναλλακτικά με αυτόν του ομογενούς («εκ Βορείου Ηπείρου»), αποκρύπτει ότι επρόκειτο για έναν πληθυσμό γλωσσικά ανομοιογενή. Σε αντίθεση όμως με τη ρητορική του ελληνικού κράτους, από τα έγγραφα στο Ιστορικό Αρχείο του ΥΠΕΞ, είναι εμφανές ότι, όχι μόνο η κύρια μέριμνα, τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1920, αφορούσε τον ελληνόφωνο πληθυσμό, αλλά ότι ήδη οι αλβανόφωνοι και οι βλαχόφωνοι αντιμετωπιζόνταν πλέον με αρκετή επιφυλακτικότητα.³ Παρόλο όμως που η πολιτική επιρροή της «ελληνόφωνης» μερίδας του μη ελληνόφωνου πληθυσμού μειώνεται από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας του αλβανικού κράτους, δηλαδή ένα αυξανόμενο τμήμα του πληθυσμού αυτού ταυτίζεται με το αλβανικό κράτος και έθνος, η επιρροή των ονομαζόμενων βορειοηπειρωτικών σωματείων στην Ελλάδα παραμένει αυξημένη. Πράγματι οι σχετικές εκθέσεις στο ΙΑΥΕ,⁴ συνηγορούν τόσο στην απομάκρυνση από την ελληνική επιρροή αρκετών αλβανόφωνων ορθόδοξων κοινοτήτων, όπως βέβαια και βλαχόφωνων, αλλά και στην πολιτική επιρροή που ασκούν τα βορειοηπειρωτικά σωματεία, αναγκάζοντας πολλές κυβερνήσεις, από αυτές του Ελευθέριου Βενιζέλου μέχρι αυτή του Θεόδωρου Πάγκαλου να περιορίσουν τη δράση τους ή και να αναστείλουν τη λειτουργία τους.

Οι μεταρρυθμίσεις του αλβανικού κράτους και η προσπάθεια που κάνει να διαλύσει τη θρησκευτική οργάνωση των κοινοτήτων και τη συνεπαγόμενη

² Για τη χάραξη των συνόρων βλ. κριτικά, Ν. C. Guy, "Linguistic boundaries and geopolitical interests: the Albanian boundary commissions, 1878-1926", *Journal of Historical Geography* 34, 2008, σσ. 448-470.

³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χορήγηση υποτροφιών σε σπουδαστές. Όσο προχωρούμε στη δεκαετία του 20, τόσο περισσότερες είναι οι αρνήσεις της ελληνικής πλευράς να δοθούν υποτροφίες σε μαθητές-σπουδαστές από αλβανόφωνα χωριά (από έρευνα του γράφοντος στο ΙΑΥΕ).

⁴ Για αρκετές δημοσιευμένες εκθέσεις, βλ. Β. Κόντης (επιμ.), *Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις*, Εστία, Αθήνα, 1995-1997, τόμοι II, III, IV, *passim*.

διοικητική και εκπαιδευτική αυτονομία τους, θίγει κυρίως την καθολική κοινότητα του βορά και την ορθόδοξη του νότου, και οδηγεί, την δεκαετία του 1930, σε αυτό που θα ονομαστεί «εκπαιδευτικό ζήτημα». Ελληνόφωνες, αλλά και μερικές αλβανόφωνες κοινότητες στα νοτιοδυτικά της χώρας αντιτίθενται στην κατάργηση των κοινοτικών σχολείων και στην απαγόρευση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στους αλβανόφωνους ορθόδοξους οικισμούς. Την παραμονή του Β΄ ΠΠ η ελληνική επιρροή έχει περιοριστεί σημαντικά εκτός των ελληνόφωνων κοινοτήτων. Παρόλα αυτά σε μερικές από αυτές αναπαράγεται μέσω τις ύπαρξης σημαντικών δικτύων, συγγενικών κυρίως, με την Ελλάδα, αλλά και την ελληνική υπερπόντια μετανάστευση.⁵

B. Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου

Ο ερευνητής των μειονοτήτων στην Αλβανία θα ακούσει συχνά από ανθρώπους διαφορετικής κοινωνικοοικονομικής θέσης και πολιτικής άποψης, ότι η «ελληνική μειονότητα», αποτελούσε επί Χότζα όχι μόνο την πιο ευνοημένη μειονοτική ομάδα, αλλά από τις πιο ευνοημένες τοπικές κοινότητες σε όλη την Αλβανία. Οι θέσεις αυτές, όσο και αν εντάσσονται στη αλβανική εθνικιστική ρητορεία της μεταχοτζικής περιόδου, έχουν μια βάση. Δύο είναι κατά τη γνώμη μας οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την μετριοπαθή πολιτική μέχρι το 1990. Ο ένας αφορά την στάση της μειονότητας στην περίοδο της Κατοχής, όταν, σε αντίθεση με άλλες μειονότητες των Βαλκανίων-και όχι μόνο-, συντάχθηκε ενάντια στις Δυνάμεις Κατοχής και στο πλευρό των αριστερών αντάρτικων σωμάτων, ο δεύτερος αφορά το ότι η ελληνική μειονότητα αποτέλεσε τη βιτρίνα του καθεστώτος, τόσο απέναντι στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς. Τα κύρια χαρακτηριστικά της χοτζικής πολιτικής μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: α. Άτυπη, αλλά εξαιρετικά άκαμπτη θέσπιση της ονομαζόμενης «μειονοτικής ζώνης», στην οποία διδασκόταν (και) η ελληνική γλώσσα, μόνο όμως στο οκτάχρονο σχολείο β. Απουσία διακρίσεων των μειονοτικών

⁵ Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η ύπαρξη των δικτύων αυτών, δεν οδήγησε γραμμικά σε μια επανείσοδο στην ελληνική εθνική κοινότητα μετά το 1990, όπως μας δείχνει το παράδειγμα πολλών οικογενειών της Κορυτσάς, αλλά και των χωριών της Λιντζουριάς.

σε σχέση με τη συμμετοχή τους στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας, στα πλαίσια του αλβανικού κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

Η ειδυλλιακή αυτή εικόνα όμως είχε περιορισμούς μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας. Αν εξαιρεθούν οι τρεις ελληνόφωνοι οικισμοί της Χιμάρας και αυτός της Νάρτας βορειότερα,⁶ σε όλους τους άλλους ελληνόφωνους οικισμούς δόθηκε το δικαίωμα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Όμως δεν δόθηκε σε καμία από τις τρεις πόλεις στις οποίες υπήρχε ελληνόφωνος πληθυσμός, ή κατέφθανε από τα ελληνόφωνα χωριά της περιφέρειάς τους. Επρόκειτο για μια πολιτική δηλαδή, που αναδείκνυε την ελληνική μειονότητα στο βαθμό που παρέμενε μια αγροτική κοινότητα. Επιπλέον πρέπει να σημειωθεί ότι αν και δεν σημειώθηκε καμία αξιόλογη προσπάθεια αλλοίωσης των πληθυσμιακών δεδομένων στις περιοχές που ζούσε ο ελληνόφωνος πληθυσμός, η περιοχή της Δρόπολης συμβολοποιήθηκε ως η μοναδική μειονοτική περιοχή, αφήνοντας τους οικισμούς εκτός αυτής δεκτικούς σε πολιτικές μεγαλύτερης αφομοίωσης. Παράλληλα, η κρατική πολιτική από τη δεκαετία του 60 και μετά προσπάθησε να διαχωρίσει τη μειονότητα με την μητέρα-πατρίδα, και την υπαγωγή της σε ένα διαφορετικό έθνος, αποσκοπώντας στη μεταβολή μιας εθνικής σε γλωσσική ή έστω εθνοτική μειονότητα.

Η ανεκτική πολιτική του αλβανικού κράτους απέναντι στη μειονότητα σε συνδυασμό με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και τους χαμηλό ποσοστό γεννητικότητας (fertility rate) που χαρακτήριζαν τη Νότια Αλβανία και τις μειονοτικές περιοχές ειδικότερα, οδήγησαν σε μια αυξημένη αναλογικά και ευδιάκριτη παρουσία των μειονοτικών, ως Αλβανών και όχι ως ελλήνων μειονοτικών, στη δημόσια ζωή της χώρας: Ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, ανώτατοι αξιωματικοί του Στρατού και των Σωμάτων Ασφαλείας, υπουργοί και διπλωμάτες δεν αποτελούσαν εξαίρεση.

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην έξοδο ενός τμήματος των μειονοτικών από τις παραδοσιακές περιοχές εγκατάστασης και την κατακόρυφη αύξηση των μικτών γάμων.⁷ Μάλιστα, το γεγονός ότι το αλβανικό κράτος, ευνοούσε και επιβράβευε τέτοιες μεταβολές,⁸ έδωσε μεγαλύτερη ένταση στα παραπάνω φαινόμενα.

⁶ Στον οικισμό της Νάρτας πρέπει να συμπεριληφθεί και το Σ/Ζ/βερνέτσι (Zvërnec).

⁷ Διαφοριστικό είναι το γεγονός ότι οι χορηγηθείσες άδειες παραμονής σε ομογενείς από την Αλβανία είναι 168 χιλιάδες, και επιπλέον 21 χιλιάδες σε συζύγους ομογενών (βλ. παρακάτω). Η πλειοψηφία αυτών των γάμων είχε τελεστεί πριν το 1990.

⁸ Οι πολιτικές αυτές αφορούσαν όλη την επικράτεια και όλες τις πληθυσμιακές ομάδες. Αποσκοπούσαν στη διάρρηξη των κοινοτήτων που βασιζόνταν σε κοινό θρήσκευμα, φάρα ή κοινή απώτερη καταγωγή, και δυνητικά εμπόδιζαν τη δημιουργία μιας εθνικής-σοσιαλιστικής κοινότητας.

Γ. Η μετά το 1990 περίοδος

Η πτώση του καθεστώτος και το άνοιγμα των συνόρων επιφέρουν την πρώτη μεγάλη έξοδο του ελληνόφωνου πληθυσμού. Ένα όχι αμελητέο τμήμα του διαθέτει κοντινούς ή μακρινούς συγγενείς στην Ελλάδα, ενώ η ελληνική αλυτρωτική πολιτική που ασκούνταν από διάφορα τοπικά κέντρα στην Ήπειρο ή από πρόσωπα που συμμετείχαν στον ελληνικό κρατικό μηχανισμό ενισχύει τις προσδοκίες τους για ένα καλύτερο μέλλον στην Ελλάδα. Η πολιτική συγκυρία όμως ευνοεί και την ανάπτυξη θέσεων μέσα στην μειονότητα που υπολογίζει ακόμη και στην αλλαγή συνόρων ή και στην ριζική ανατροπή των δεδομένων στην Αλβανία, κάτι που συνήθως εκφράζεται με τον όρο «αυτονομία». Η επικράτηση του Δημοκρατικού Κόμματος στην Αλβανία επιφέρει την απομάκρυνση των μειονοτικών από τις σημαντικές κρατικές θέσεις και μια περίοδο αντιπαλότητας με το ελληνικό κράτος και την ίδια τη μειονότητα που θα διαρκέσει όλη τη δεκαετία του 1990.

Η ίδρυση της «Ομόνοιας» ως πολιτικού εκφραστή της ελληνικής μειονότητας, συνδυάζεται με την εκλογική παρουσία του Κόμματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,⁹ το οποίο, υπερψηφίζεται από ένα τμήμα το ελληνόφωνου πληθυσμού,¹⁰ αλλά και Βλάχων, ιδίως της Κορυτσάς, όπως και μερικών αλβανόφωνων ορθόδοξων κοινοτήτων. Παρόλα αυτά, το κόμμα ως ένα βαθμό αυτονομείται, αν και υποστηρίζεται από τις ελληνικές κυβερνήσεις, είτε έμμεσα, είτε με αποκάλυπτο τρόπο.¹¹ Σταδιακά η σημαντική παρουσία του στους Βλάχους της Κορυτσάς μειώνεται, αλλά μόλις πρόσφατα παύει να εκλέγει βουλευτή στη συγκεκριμένη περιφέρεια. Το ίδιο συμβαίνει, αρκετά πιο νωρίς και στις αλβανόφωνες ορθόδοξες κοινότητες στις οποίες είχε σημαντική εκλογική παρουσία.

Το 1997-1998 επέρχεται η δεύτερη μεγάλη έξοδος του ελληνόφωνου πληθυσμού προς την Ελλάδα, η οποία έκτοτε, αν και δεν θα σταματήσει, μειώνεται

⁹ Μετά την επιτυχημένη αυτόνομη κάθοδο της Ομόνοιας ως κόμματος στις εκλογές του 1991, απαγορεύτηκε η ύπαρξη κόμματος σε εθνική βάση και η Ομόνοια ενδόθηκε τον τίτλο του Κόμματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔ).

¹⁰ Το άλλο τμήμα παραμένει, μέχρι και σήμερα υποστηρικτής του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Για τις πρόσφατες εξελίξεις βλ. στο οικείο κεφάλαιο.

¹¹ Χαρακτηριστική είναι η υπερψήφισή του σε μουσουλμανικούς οικισμούς του αλβανικού βορά. Προφανές αντάλλαγμα η χορήγηση θεωρήσεων (βίζας) για την Ελλάδα.

σημαντικά, ειδικά από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Σταδιακά, επίσης, η ελληνική μειονότητα, επανεμφανίζεται στον αλβανικό δημόσιο βίο, κυρίως μέσω της «πελατειακής ποσόστωσης», στην οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα.

2. Τα πληθυσμιακά δεδομένα

Η αλβανική απογραφή του 1989 καταμετρούσε 58.758 έλληνες μειονοτικούς σε όλη την Αλβανία, εκ των οποίων 56.542 στις ελληνόφωνες περιοχές. Εξ όσων προκύπτει, η απογραφή δεν καταμετρούσε 2-3 χιλιάδες ελληνόφωνους στις πόλεις των μειονοτικών περιοχών, καθώς και τους ελληνόφωνους της Χιμάρας και της Νάρτας και υποκαταμετρούσε μερικούς ακόμη που ζούσαν σε μεγάλες πόλεις της Αλβανίας. Μπορούμε να υποθέσουμε με σχετική ασφάλεια ότι καταμετρούσε τον πληθυσμό που διέθετε «εθνικότητα ελληνική», είχε δηλαδή τη σχετική καταγραφή των αλβανικών αρχών στην ταυτότητά του. Το παραπάνω σημαίνει ότι ένας ακόμη μικρότερος αριθμός ατόμων, που είχαν αλλάξει την εθνικότητά τους (*kombësia*), καταγράφονταν ως αλβανικής εθνικότητας. Θεωρούμε, ότι ο ελληνόφωνος πληθυσμός στην Αλβανία στις αρχές της δεκαετίας του 1990 δεν υπερέβαινε τις 80 χιλιάδες.

Η πρώτη επισήμανση αφορά το γεγονός ότι ο πληθυσμός που προκύπτει από την απογραφή και αυτός που φαίνεται να λανθάνει της καταγραφής υπολείπεται της φυσικής αύξησης που προκύπτει από τα δημογραφικά δεδομένα της περιοχής, καθώς οι καταγραφές του Μεσοπολέμου, κάθε πλευράς αναφέρονται σε αριθμούς που θα έδιναν στις αρχές του 1990 μια ελληνόφωνη κοινότητα που σε κάθε περίπτωση θα ξεπερνούσε κατά πολύ τις 100 χιλιάδες. Όμως δεν πρέπει να λησμονούμε ότι την δεκαετία του 1940 κυρίως, αλλά και την δεκαετία του 1960, υπήρξε σημαντική μετανάστευση του πληθυσμού αυτού τόσο προς την Ελλάδα, όσο και προς υπερπόντιους προορισμούς.

Η δεύτερη επισήμανση αφορά το γεγονός ότι οι μετακινήσεις στα αστικά κέντρα και η ύπαρξη μορφωμένων ελίτ ευνόησαν την ύπαρξη μεικτών γάμων, τους οποίους άλλωστε υποστήριζε ενεργητικά το καθεστώς, όχι πλέον μόνο μεταξύ ομόδοξων, αλλά και μεταξύ ελληνόφωνων και μουσουλμάνων. Οι εγκαταστάσεις στις πόλεις, ειδικά από τη δεκαετία το 1960, δημιούργησαν μια γενιά η οποία μιλά

λιγότερο ή περισσότερο ελληνικά, αλλά η ταυτότητά της δεν σχετίζεται με την ελληνική μειονότητα.

Αν λοιπόν «προσθέσουμε» τα τέκνα των μεικτών γάμων, ο αριθμός των θεωρούμενων ως ομογενών μπορεί να αυξηθεί, ξεπερνώντας τις 100 χιλιάδες.

Αντίθετα με τους ελληνόφωνους, η παράθεση αριθμών για τους Βλάχους της Αλβανίας είναι εξαιρετικά επισφαλής. Πρόκειται για ένα πληθυσμό που το μεγαλύτερο μέρος του κατοικεί στις πόλεις και μόνο ένα τμήμα του μιλά η κατανοεί αρωμουνικά (βλάχικα). Καθώς μάλιστα καμία άτυπη ή θεσμοθετημένη αποτύπωση του πληθυσμού αυτού δεν υπήρχε, οι οποιεσδήποτε προσεγγίσεις μεγεθών είναι εν πολλοίς αυθαίρετες. Αν και θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι καταγόμενοι από βλαχόφωνους υπερβαίνουν τους αντίστοιχους ελληνόφωνους, η ταχεία, σε μερικές περιπτώσεις, γλωσσική μετατόπιση από τη δεκαετία του 1950 και '60 προς τα αλβανικά και η αστικοποίηση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την απουσία θεσμικής διαφοροποίησης, κατέστησε την μεγάλη πλειοψηφία των Βλάχων, μία μόνο κατ' όνομα διακριτή ομάδα.

3. Η ελληνική πολιτική μετά το 1990

A. Στην Ελλάδα

Η έξοδος των Ελλήνων της Αλβανίας και η μεγάλη εισροή στην ελληνική επικράτεια ρυθμίζεται ουσιαστικά πρώτη φορά το 1998 με την παροχή του Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς (στο εξής ΕΔΤΟ).¹² Σταδιακά, πάνω από 200-220 χιλιάδες άτομα αποκτούν ΕΔΤΟ ή Βεβαίωση για απόκτηση ΕΔΤΟ.¹³ Πέρα από τους

¹² Βλ. σχετικά τη συμβολή του Γρηγόρη Τσιούκα.

¹³ Σύμφωνα με την Ελληνική Αστυνομία, η οποία και χορηγεί τα ΕΔΤΟ των αλβανών υπηκόων και τις βεβαιώσεις, τον Σεπτέμβριο του 2009 υπήρχαν περί τις 168 χιλιάδες ομογενείς κάτοχοι ΕΔΤΟ, καθώς και περί τις 21 χιλιάδες κάτοχοι ΕΔΤΟ «αλλογενείς σύζυγοι ομογενών». Επιπλέον οι κάτοχοι Βεβαιώσεων ήταν περί τις 17 χιλιάδες (Βλ. ΕΛΑΣ προς Συνήγορο του Πολίτη, απάντηση στο με α.π. έγγραφο του στο, Γ. Τσιούκας, «Κατηγορίες αλλοδαπού πληθυσμού που διαμένει στην Ελλάδα και αριθμητικά στοιχεία», υπό δημοσίευση σε *Σύγχρονα Θέματα* (2010). Στις 168 χιλιάδες ΕΔΤΟ και στις

προερχόμενους από τις ελληνόφωνες περιοχές, ένα μεγάλο τμήμα των Βλάχων της περιοχής της Κορυτσάς, του Αργυροκάστρου και των Αγ. Σαράντα, και ένα μικρότερο από βορειότερες περιοχές, όπως το Φιέρι, η Λούσνια και η Αυλώνα αποκτά ΕΔΤΟ ή Βεβαιώση. Επιπλέον, κυρίως Βεβαιώσεις, δίνονται σε μερικά αλβανόφωνα ορθόδοξα χωριά που γειτνιάζουν με τις ελληνόφωνες περιοχές και παραδοσιακά πριν το 1945 είχαν ισχυρούς δεσμούς με την Ελλάδα, ιδίως στην περιοχή της Λιντζουριάς (Lunxhëri), ενώ σε πολύ λίγους ορθόδοξους οικισμούς που βρίσκονται εντός των ελληνόφωνων περιοχών χορηγούνται κυρίως ΕΔΤΟ. Τέλος, όλοι οι οικισμοί της κυρίως Χιμάρας, ελληνόφωνοι και αλβανόφωνοι εντάσσονται σε αυτούς που χορηγούνται ΕΔΤΟ. Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις ΕΔΤΟ χορηγούνται και στα τέκνα μεικτών γάμων, ενώ δεν είναι απύσες και οι περιπτώσεις χορήγησης ΕΔΤΟ ή Βεβαιώσεων και σε απώτερους κατιόντες.

Αυτό που μπορεί να παρατηρήσει κανείς είναι ότι η ελληνική πολιτική προσπαθεί να παρουσιάσει μια μεγάλη ελληνική μειονότητα που επεκτείνεται από την Κορυτσά ανατολικά μέχρι τη Χιμάρα δυτικά, ουσιαστικά επαναοριοθετώντας περιοχές που εκλαμβάνονται ως ελληνικές ή «ελληνικής επιρροής».

Σε αντίθεση με την απλόχερη χορήγηση ΕΔΤΟ, η ελληνική πολιτεία μέχρι το 2006 δεν χορηγούσε ιθαγένεια σε κανένα αλβανό υπήκοο κάτοχο ΕΔΤΟ, όπως βέβαια και στους αλβανούς υπηκόους που είχαν άδειες παραμονής ως «αλλογενείς». Η πολιτική αυτή ακολουθήθηκε με απόλυτη συνέπεια από όλες τις κυβερνήσεις και καλυπτόταν πίσω από το πρόσχημα της απειλής αφαίρεσης της αλβανικής ιθαγένειας από τις αλβανικές αρχές, κάτι που από το 1998 δεν ισχύει ούτε σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς υφίσταται έκτοτε συνταγματική απαγόρευση για αφαίρεση ιθαγένειας.

Η ελληνική πολιτεία, με τη χορήγηση ΕΔΤΟ, κατάφερε να εντάξει σε σημαντικό βαθμό τους κατόχους του, καθώς τα οφέλη από την κατοχή ΕΔΤΟ

17 χιλιάδες Βεβαιώσεις πρέπει να προστεθεί ένας άγνωστος αριθμός ανηλικών τέκνων, ειδικά κάτω των 14 ετών που δεν έχουν στην κατοχή τους ΕΔΤΟ, ανεβάζοντας τον αριθμό σε 200 τουλάχιστον χιλιάδες. Την ίδια περίοδο, είχαν εκδοθεί τουλάχιστον 20 χιλιάδες αποφάσεις πολιτογράφησης ενηλικών κατόχων ΕΔΤΟ, δηλαδή άνω των 25 χιλιάδων ατόμων, καθώς η ιθαγένεια αποδίδεται αυτόματα και στα ανήλικα τέκνα του πολιτογραφημένου, σε άλλες δε περιπτώσεις μια απόφαση περιλαμβάνει περισσότερους του ενός ενηλικούς. Πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο οι προξενικές αρχές στην Αλβανία, όσο και το αρμόδιο Τμήμα πολιτογράφησης της Διεύθυνσης Ιθαγένειας του ΥΠΕΣ συμπίπτουν στις εκτιμήσεις τους για χορήγηση άνω των 300 χιλιάδων ΕΔΤΟ. Σε κάθε περίπτωση, είναι άξιο μνείας, ότι πάνω από το ένα τρίτο των Αλβανών υπηκόων που διαμένει στην Ελλάδα, έχει άδεια παραμονής ως ομογενής. Οι άδειες παραμονής μη ομογενών Αλβανών υπηκόων ανέρχονται σε 435 χιλιάδες (όπ.παρ.). Σήμερα οι υπήκοοι Αλβανίας συνιστούν ομάδα με πολύ υψηλό ποσοστό νόμιμης διαμονής στη χώρα.

επεκτείνονται σε ένα μεγάλο εύρος, απέχοντας λίγο από αυτό που χαρακτηρίζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία ως *quasi citizenship*. Έτσι δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία μικροεπαγγελματιών, μεσαίων οικονομικά στρωμάτων και κοινωνικής ανέλιξης. Το ΕΔΤΟ, παρ' όλες τις τυχόν ασάφειες των σχετικών ρυθμίσεων, παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά εργασίας ουσιαστικά ισότιμα με τους έλληνες πολίτες, εκτός του μεγαλύτερου μέρους του ευρύτερου δημόσιου τομέα, και σχεδόν πλήρη απόλαυση της προνοιακής πολιτικής που απολαμβάνουν οι έλληνες πολίτες. Με μια σειρά διατάξεων που προϋπήρχαν ή θεσμοθετήθηκαν σταδιακά μετά το 1998, η «ομογενειακή ιδιότητα» εξομοιωνόταν σε πολλούς τομείς με την ελληνική ιθαγένεια. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι ο κάτοχος ΕΔΤΟ δικαιούται από «απαλλαγή φόρου πρώτης κατοικίας» μέχρι παροχή συντάξης ΟΓΑ, για τους μη έχοντες σύνταξη από ελληνικό ασφαλιστικό φορέα.

Περίπου το 2005 εμφανίζεται αλλαγή πολιτικής, καθώς η ευρύχωρη πολιτική χορηγήσεων ΕΔΤΟ και βεβαιώσεων, αλλά και αρχικής χορήγησης «βίζας ομογενούς» από τα προξενία της Ελλάδας στην Αλβανία, μεταβάλλεται. Παράλληλα, αλλάζει και το νομοθετικό πλαίσιο, καθώς μια αλλαγή λέξης στη νέα σχετική Υπουργική Απόφαση δίνει τη δυνατότητα, και τυπικά, αλλαγής πολιτικής. Σύμφωνα με τη νέα Κ.Υ.Α. του 2005, το ΕΔΤΟ αποκτά κάποιος όχι λόγω *καταγωγής*, αλλά αν αποδείξει την *ομογενειακή ιδιότητα*.¹⁴ Η αλλαγή αυτή που δύσκολα γίνεται αντιληπτή, επιτρέπει στις προξενικές και αστυνομικές αρχές που αποφασίζουν για τη χορήγησή του,¹⁵ την αλλαγή των μέχρι τότε πρακτικών. Εφεξής, η απλή καταγωγή από συγκεκριμένο οικισμό, ή η γνώση της βλαχικής ή ελληνική γλώσσας, δεν αρκούσαν για τη χορήγηση ΕΔΤΟ. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία για την ομογενειακή ιδιότητα πρέπει να υπάρχει (ελληνική) *εθνική συνείδηση*. Τούτο κατέστησε δυνατόν να αποκλειστούν, ή να επανεξεταστούν άτομα που κατάγονταν από βλαχόφωνους κυρίως οικισμούς.¹⁶ Κάτοχοι Βεβαιώσεων ή και παλαιότερων ΕΔΤΟ, αδυνατούσαν οι πρώτοι να λάβουν ΕΔΤΟ, οι δε δεύτεροι να τα ανανεώσουν, αν και στο παρελθόν είχαν πάρει παλαιότερους «τύπους» ομογενειακής βίζας. Επίσης, κάτοχοι

¹⁴ Το 2001 η σχετική ΚΥΑ, επαναλάμβανε την *καταγωγή*.

¹⁵ Σύμφωνα με τις ΚΥΑ, το ΕΔΤΟ χορηγεί η ΕΛΑΣ. Για να αποφασίζει όμως η ΕΛΑΣ, χρειάζεται ο αιτών να προσκομίσει ειδική προξενική θεώρηση, αυτό που ονομάζεται «βίζα ομογενούς» ή «βίζα 100 ημερών». Η ΕΛΑΣ όμως μπορεί να αποφανθεί αντίθετα με την «πρόταση» των προξενικών αρχών και να απορρίψει την αίτηση, θεωρώντας ότι στο πρόσωπο του αιτούντος δεν υπάρχει η ομογενειακή ιδιότητα.

¹⁶ Τα παρακάτω στοιχεία προέρχονται από εν εξελίξει έρευνα του γράφοντος. Ένα τμήμα της έρευνας αυτής βασίζεται στο Αρχείο του Συνηγόρου του Πολίτη.

Βεβαιώσεων –κυρίως- από αλβανόφωνους οικισμούς, απορρίπτονταν. Τούτο συνέβαινε και συμβαίνει για μια σειρά οικισμών, από την Dardhë Κορυτσάς μέχρι οικισμούς της περιφέρειας Αργυροκάστρου. Υπάρχουν όμως και μερικοί αλβανόφωνοι οικισμοί οι οποίοι δεν συμπεριλήφθηκαν σε αυτή την αλλαγή πολιτικής: Οι τρεις αλβανόφωνοι οικισμοί της Χιμάρας (Κούδεσι, (Άνω και Κάτω) Κηπαρό και Βούνο), καθώς και οικισμοί μέσα στην ελληνόφωνη περιοχή ή σε λίγα μεικτά χωριά. Στη διάρκεια της επιτόπια έρευνας στην Αλβανία διαπιστώθηκε ότι η πολιτική αυτή πιθανότατα θα συνεχιστεί, κάτι που επιβεβαιώνεται από τα μέχρι τώρα στοιχεία.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η αλλαγή πολιτικής βασίστηκε στην επικείμενη τότε, χορήγηση ιθαγένειας. Πράγματι, από τα τέλη του 2006, αποφασίστηκε η πλήρης ρήξη με την παλαιότερη πολιτική και η χορήγηση της ιθαγένειας στους κατόχους ΕΔΤΟ. Πρόκειται ουσιαστικά, για ένα δεύτερο «έλεγχο ελληνικότητας», καθώς αποκλείονται περιοχές που θεωρούνται ως λιγότερο σχετιζόμενες με τον «ελληνισμό» και επανελέγχονται πιθανές –ηθελημένες ή μη- αβλεψίες στη γνησιότητα και το περιεχόμενο των προσκομιζόμενων δικαιολογητικών.¹⁷

Η περίπτωση της Χιμάρας, που διαφοροποιείται, σχετίζεται με το γεγονός ότι σε αυτή επενδύθηκε ισχυρό πολιτικό κεφάλαιο από την Ελλάδα και στη στάση των κοινοτήτων εκεί, κάτι που θα εξεταστεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

B. Στην Αλβανία

Η ελληνική πολιτική στην Αλβανία, πέρα από το ότι εντάσσεται στο ευρύτερο πλέγμα των ελληνοαλβανικών σχέσεων, καθορίζεται και από μερικές επιμέρους συνιστώσες, τις οποίες τείνει να αγνοεί η σχετική βιβλιογραφία: Την πολιτική της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Αλβανίας και τις στρατηγικές επιλογές της ίδια της ελληνικής/ελληνόφωνης μειονότητας, αλλά και των άλλων ομάδων που κατηγοριοποιούνται από την Ελλάδα ως ομογενείς.

¹⁷ Για παράδειγμα, αρκετά άτομα όντως ελληνικής καταγωγής, με την έννοια ότι στα αλβανικά πιστοποιητικά γέννησης έφεραν την ένδειξη «εθνικότητα ελληνική», είχαν προσκομίσει, για λόγους ευκολίας, πλαστά ή μη γνήσια δικαιολογητικά. Ή, άλλα άτομα, όπως αρκετοί κάτοικοι του ελληνόφωνου οικισμού Νάρτα, στους οποίους κατά τεκμήριο χορηγείται ΕΔΤΟ, είχαν προσκομίσει πιστοποιητικά με αλλαγμένη την εθνικότητα από αλβανική σε ελληνική. Στον συγκεκριμένο οικισμό, ο οποίος βρισκόταν εκτός μειονοτικής ζώνης, τα πιστοποιητικά όλων των ελληνόφωνων κατοίκων ανέγραφαν «εθνικότητα αλβανική» (από έρευνα του γράφοντος).

Μετά την αρχική ευφορία των πρώτων ετών μετά το 1990 και την πολιτική συγκρότηση της μειονότητας, αλλά και τμήματος των Βλάχων και ενός μικρότερου τμήματος των αλβανόφωνων ορθόδοξων υπό τη σκέπη του Κόμματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔ, Partia Bashkimi për të Drejtat e Njeriut [PBDNJ]), έγιναν αντιληπτά τα όρια αυτής τη πολιτικής. Το ΚΕΑΔ αδυνατούσε να υπερισχύσει στις ελληνόφωνες περιοχές, όπου το Σοσιαλιστικό Κόμμα ψηφιζόταν τουλάχιστον από το μισό του πληθυσμού. Παράλληλα το ΚΕΑΔ μετεξελισσόταν σε ένα κόμμα που αυτονομείτο από την οργάνωση της Ομόνοιας, δημιουργώντας ένα αυτόνομο πλαίσιο πελατειακών σχέσεων, αν και αλληλεπικαλυπτόμενο με αυτό της Ομόνοιας, στο οποίο εμπλεκόταν όμως σαφώς η ελληνική πολιτική. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα μιας εκλογικής αναμέτρησης δημοτικών εκλογών, όπου το ΚΕΑΔ κέρδισε δήμο του βορρά με σλαβόφωνο μουσουλμανικό πληθυσμό, κατά κοινή ομολογία με τη χορήγηση θεωρήσεων εισόδου σε κατοίκους των οικισμών. Έτσι δημιουργήθηκε το παράδοξο, η ελληνική πολιτική να πριμοδοτεί, στο όνομα της ελληνικής μειονότητας, ένα κόμμα που η σημαντική του εκλογική δύναμη βρισκόταν εκτός της ελληνικής μειονότητας και σταδιακά δημιουργούσε τη δική του πολιτική, κατ' ουσίαν όμως πελατειακή, ατζέντα.

Θα σταθούμε σε δύο σημεία που σηματοδοτούν και σήμερα, ή ιδιαίτερα σήμερα, την ελληνική πολιτική στην Αλβανία. Το πρώτο σχετίζεται με την ελληνική πολιτική στην Χιμάρα. Η ιδιαιτερότητα της Χιμάρας, ενός απομονωμένου λόγω φυσικού τοπίου χριστιανικού θυλάκου, καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξης του αλβανικού κράτους,¹⁸ και οι σημαντικές σχέσεις των Χιμαριωτών, ανεξαρτήτως μητρικής γλώσσας, με την Ελλάδα και την ελληνική διασπορά, αποτέλεσαν ισχυρό προγεφύρωμα για την ελληνική πολιτική που ακολουθήθηκε στην περιοχή. Περιοχή-σύμβολο, τόσο για τον αλβανικό όσο και για τον ελληνικό εθνικισμό και με ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, αποτέλεσε από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα το σημείο σύγκρουσης των δύο εθνικισμών και πολιτικών, και από τις δύο πλευρές, που πριμοδοτούσαν την ένταση. Η ελληνική πολιτική στόχευε στην επικράτηση της ελληνικής επιρροής στην περιοχή, η δε αλβανική αντιστεκόταν. Έτσι οδηγηθήκαμε σε συνεχείς συγκρούσεις, επιστέγασμα των οποίων είναι τα επεισόδια που δημιουργούνται κάθε φορά στις τοπικές εκλογικές αναμετρήσεις. Οι παρελάσεις βουλευτών από την Ελλάδα με ελληνικές σημαίες από τη μια και οι προσπάθειες

¹⁸ Η ιδιαιτερότητα της Χιμάρας μπορεί να ανιχνευθεί στην ειδική προνομιακή σχέση που είχε με την οθωμανική εξουσία.

εκτεταμένης νοθείας των εκλογών με την ανοχή, αλλά και τη συμμετοχή, του αλβανικού κράτους από την άλλη, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της συμβολικής αξίας που έχει αποκτήσει η Χιμάρα. Μάλιστα, αποκαλυπτικό της κατάστασης που έχει δημιουργηθεί, είναι το γεγονός ότι ο πρόεδρος της Ομόνοιας τα τελευταία έτη, Βασίλης Μπολάνος, είναι από τη Χιμάρα, και όχι από την «ελληνόφωνη ζώνη».

Το δεύτερο σημείο, αφορά στη διαφαινόμενη σύγκρουση μεταξύ ελληνικής πολιτικής και της πολιτικής που ακολουθεί η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας. Η ελληνική πολιτική «επένδυσε» στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα της Αλβανίας, αποφεύγοντας να δημιουργήσει ένα παράλληλο σύστημα το οποίο θα χρηματοδοτούσε αυτή, εκτός των περιπτώσεων των κάθε τύπου «φροντιστηρίων»¹⁹ που λειτουργούν εκτός των ελληνόφωνων οικισμών και σε πόλεις. Η ελληνική πολιτική συνίσταται, ακόμη και σήμερα, στην χρηματοδότηση, τόσο των ιδίων των σχολείων, όσο και των μαθητών, στα πλαίσια όμως του δημόσιου αλβανικού σχολείου.²⁰ Αυτό που σταδιακά συμβαίνει είναι ότι η Εκκλησία, δημιουργεί το δικό της ανεξάρτητο σχολικό δίκτυο, από νηπιαγωγεία μέχρι αντίστοιχα «τεχνικά λύκεια» και ΙΕΚ.²¹ Αυτά τα σχολεία, όχι μόνο αποδυναμώνουν τα δημόσια αλβανικά σχολεία, αλλά δημιουργούν και μια ιδιαίτερη πρόσδεση με την Εκκλησία, που ίσως σχετίζεται και με την επαγγελματική αποκατάσταση των φοιτούντων. Η πιθανή πύκνωση αυτού του εκπαιδευτικού δικτύου, ίσως στο μέλλον δημιουργήσει μια κοινότητα η οποία δεν θα έχει ως κυρίαρχο σημείο αναφορά μια μητέρα-πατρίδα, αλλά ένα εκκλησιαστικό-πελαταιακό ανήκειν, κάτι αρκετά διαφορετικό από τα μέχρι σήμερα δεδομένα.

¹⁹ Βλ. σχετικά τη συμβολή του Κων/νου Τσιτσελίκη.

²⁰ Όπως προέκυψε και από την πρόσφατη επιτόπια έρευνα στην Αλβανία, χρηματοδοτείται η υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων, η μεταφορά των μαθητών, οι διδάσκοντες, τα εγχειρίδια, δίνονται υποτροφίες, κλπ.

²¹ Χωρίς να σημαίνει ότι σε μερικές περιπτώσεις η Εκκλησία της Αλβανίας και το ελληνικό κράτος δεν συνεργάζονται. Η σημαντικότερη περίπτωση αφορά την λειτουργία πρωτοβάθμιου σχολείου στη Χιμάρα στο οποίο διδάσκονται και ελληνικά, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το ΥΠΕΞ, αλλά το έργο εκτελέστηκε από ΜΚΟ προσκεϊμένη στην «Αρχιεπισκοπή» (βλ. τις σχετικές ανταποκρίσεις με αφορμή των εγκαινίων του σχολείου που έγινε από τον Υφυπουργό Εξωτερικών Ευριπίδη Στυλιανίδη και ιδίως του ΜΠΕ («Εγκαίνια ελληνικού σχολείου στη Χειμάρα»), 27.02.2006)

4. Οι στρατηγικές της κοινότητας

Η επιτόπια έρευνα στην Αλβανία, στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος, επιβεβαίωσε το γεγονός ότι η εναπομείνασα μειονότητα συνιστά μια κατ' εξοχήν επιδοτούμενη κοινότητα. Η κοινότητα χρηματοδοτείται τόσο άμεσα (π.χ. από την Hellenic Aid του Υπουργείου Εξωτερικών), όσο και έμμεσα, από ένα πλήθος οργανώσεων, συνήθως με τη μορφή των ΜΚΟ. Η χρηματοδότηση της κοινότητας εντοπίζεται βέβαια από πολύ παλαιότερα, αλλά όσο μειώνεται η κοινότητα με το συμβολικό της βάρος να παραμένει αναλλοίωτο, αυξάνεται το άγχος της ελληνικής πολιτείας να μην υπάρχει περαιτέρω αριθμητική συρρίκνωση και να διατηρηθεί αυτό το συμβολικό-πολιτικό βάρος. Τούτο δημιούργησε έναν σημαντικό αριθμό ατόμων από τη μειονότητα που εργάζονται για ή γύρω από τις ελληνικές αρχές στην Αλβανία, τις επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων, τα έργα υποδομής που γίνονται στην περιοχή με χρηματοδότηση του ελληνικού κράτους ή ελληνικών οργανώσεων και την Εκκλησία.

Παράλληλα μια άλλη ομάδα, επικαλυπτόμενη με την παραπάνω, εργάζεται για ή γύρω από την Ομόνοια και το ΚΕΑΔ, από το Υπουργείο που παραδοσιακά λαμβάνει το κόμμα αυτό μέχρι σε τοπικές επιτροπές. Όλοι αυτοί, λίγο πολύ εξαρτώνται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, από το ελληνικό κράτος.

Παρόλα αυτά, το να διχοτομηθεί η ελληνόφωνη κοινότητα εκτός Χιμάρας σε μια ομάδα που ταυτίζεται με την Αλβανία και ψηφίζει Σοσιαλιστικό Κόμμα και μια άλλη που ταυτίζεται με την Ελλάδα και ψηφίζει ΚΕΑΔ, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Κατά τη γνώμη μας και μια δεύτερη ανάγνωση που υποστηρίζει ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα –και πρόσφατα και το Δημοκρατικό Κόμμα- συσπειρώνει αυτούς που βλέπουν το μέλλον τους στην Αλβανία και το ΚΕΑΔ αυτούς που «εξαργυρώνουν» τη σχέση τους με το κόμμα που υποστηρίζει η Ελλάδα, λίγο σχετίζεται με την πραγματικότητα. Πολύ περισσότερο πρόκειται για μικροσυμφέροντα και τοπικές συγκρούσεις οι οποίες επικάθονται στο πελατειακό αλβανικό κρατικό μηχανισμό.

5. Οι εξελίξεις τα τελευταία έτη

A. Το ζήτημα της Χιμάρας

Η Χιμάρα εξακολουθεί να συνιστά το σημαντικότερο σημείο τριβής μεταξύ της μειονότητας και του αλβανικού κράτους. Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής επέφερε μεγάλες αλλαγές στην αξία της γης, γεγονός που μπορεί ως ένα βαθμό να εξηγήσει τις έντονες αντιπαραθέσεις.²² Γεγονός όμως είναι ότι σταδιακά, αν και παραδοσιακά οι Χιμαριώτες-από τα ελληνόφωνα και αλβανόφωνα χωριά-, δεν ήταν αρκετά διακριτοί σε σχέση την ελληνική μειονότητα, όχι μόνο εντάχθηκαν σε αυτή, αλλά καθώς το βάρος της διαμάχης μετατοπιζόταν προς την Χιμάρα και το ΚΕΑΔ υποχωρούσε στις ελληνόφωνες περιοχές, πρόεδρος της Ομόνοιας εκλέχθηκε ο Δήμαρχος Χιμάρας Βασίλης Μπολάνος.

Η σημασία που αποδίδει η ελληνική πλευρά στη Χιμάρα²³ φαίνεται καταρχήν δύσκολο να εξηγηθεί. Παλαιότερα είχαμε εκφράσει τη θέση ότι η ελληνική πολιτική αποσκοπούσε αφενός στην ανάδειξη της ύπαρξης μιας ελληνόφωνης ή/και ελληνικής μειονότητας στην περιοχή, αφετέρου οριοθετούσε ένα απώτατο όριο της ζώνης που θα μπορούσε να είναι υπό την επιρροή του ελληνικού κράτους. Σήμερα πιστεύουμε ότι κυριαρχούν δύο λόγοι: Πρώτος, η άντληση δύναμης από την προστασία της Ελλάδας όσων διεκδικούν γη στη Χιμάρα, η τιμή της οποίας είναι εξαιρετικά υψηλή. Όσοι αρχικά ή αργότερα ταυτίστηκαν με την ελληνική «μερίδα» διεκδικούν γη σε σχέση με άλλους που υποστηρίζονται από ένα διεφθαρμένο κρατικό μηχανισμό. Ο δεύτερος αφορά στη μείωση του γοήτρου που θα επιφέρει για την Ελλάδα η νίκη της Αλβανικής πλευράς. Εξ όσων μάλιστα διαπιστώσαμε από την επιτόπια έρευνα, οι ελληνικές αρχές δεν αντιλαμβάνονται τους παραπάνω λόγους.

Οι Χιμαριώτες έχουν αναδείξει το ζήτημα της ιδιοκτησίας, χαρακτηρίζοντας «υφαρπαγή» το τι συμβαίνει στην περιοχή.²⁴ Η εφαρμογή των ρυθμίσεων που θεσπίστηκαν για την επιστροφή των περιουσιών στην Αλβανία, εξ αρχής συνάντησε αντιδράσεις στη Χιμάρα, κάτι που εντάθηκε όσο η αξία της γης αυξανόταν. Σύμφωνα

²² Μάλιστα στη Χιμάρα, και ειδικά μετά την ανάληψη της δημαρχίας από τον Μπολάνο, δεν εφαρμόστηκε ο νόμος για την επιστροφή των περιουσιών.

²³ Βλ. σχετικά το ρεπορτάζ για την επίσκεψη του τότε υφυπουργού Εξωτερικών Θεόδωρου Κασσίμη στη Χιμάρα σε *Προβολή, Περιοδικό έντυπο για τον Βορειοηπειρωτικό Ελληνισμό*, τεύχ. 7, Απρ. 2008, σσ. 7-8.

²⁴ Βλ. ενδεικτικά, «Θέλουν τη γη τους οι Χειμαριώτες», *Ελεύθερος Κόσμος*, Κυρ. 24.08.2008.

με τις σχετικές αιτιάσεις, αρκετές οικογένειες δεν έλαβαν πίσω τις ιδιοκτησίες τους, ενώ επιπροσθέτως 40 στρέμματα δόθηκαν μετά το 2001 σε μη δικαιούχους.²⁵ Η παραλιακή ζώνη αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως πόλο τουριστικής ανάπτυξης της Αλβανίας και ήδη Ιταλοί έχουν επενδύσει σημαντικά κεφάλαια.²⁶ Οι διαμάχες αυτές πρόκειται να συνεχιστούν, ενώ ήδη επεκτάθηκαν και σε άλλους οικισμούς που κατέχουν γη στην παραλία, όπως αυτός της Νιβίστας,²⁷ αρκετά νότια της περιοχής της Χιμάρας. Ο συγκεκριμένος οικισμός (Nivicë-Buban), αν και πιο κοντά στους Αγ. Σαράντα και με ορθόδοξο αλβανόφωνο πληθυσμό και μια μικρή μειοψηφία Βλάχων, «αγκαλιάζεται» από μερίδα των ΜΜΕ ως έχων «Έλληνες» ή «ομογενείς» κατοίκους. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι την όλη αντίδραση στην Ελλάδα αναλαμβάνει ο Σύλλογος Χειμαρριωτών, ο οποίος την 1^η Δεκεμβρίου 2008 διοργανώνει διαμαρτυρία έξω από την αλβανική πρεσβεία στην Αθήνα.²⁸

Επίσης, αντιπαράθεση σχετικά με τον μειονοτικό ή όχι χαρακτήρα της Χιμάρας εντάθηκε τα τελευταία έτη. Αν και η επίσημη ελληνική πολιτική κρατά τα τελευταία έτη πιο χαμηλό προφίλ στην περιοχή,²⁹ η ίδια η μειονότητα ανεβάζει τους τόνους, ενώ παράλληλα η κληρονομιά των παλαιότερων ετών ενδυναμώνει την αντιπαράθεση. Στα τέλη του 2007 μια σειρά δίγλωσσων πινακίδων, σε αλβανικά και αγγλικά, τοποθετούνται στο Δήμο Χιμάρας από το Υπ. Συγκοινωνιών: τοπωνύμια, μνημεία, κύριες οδοί. Με απόφαση του Δημάρχου, και εξ όσων μας μεταφέρθηκε χωρίς σχετική συμφωνία του Δημοτικού Συμβουλίου, αφαιρούνται οι σχετικές πινακίδες καθώς δεν ήταν γραμμένες και στα ελληνικά. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα ο Δήμαρχος και πρόεδρος της Ομόνοιας Βασίλης Μπολάνος αναρτά πινακίδες (και;) στα ελληνικά.³⁰ Το δικαστήριο καταδικάζει τον δήμαρχο σε φυλάκιση έξι μηνών και αφαίρεση του δικαιώματος να κατέχει δημόσιο αξίωμα επί

²⁵ Για μια εμπειριστατωμένη, αλλά και αντιφατική παρουσίαση των προβλημάτων ιδιοκτησίας στην περιοχή, βλ. το έγγραφο του «Συλλόγου για την Προστασία του Συλλόγου των Χειμαρριωτών», σε *Αντιφωνητής* [Κομοτηνής], 15/θήμερη εφημερίδα, αρ. 250, 09.07.2008.

²⁶ Βλ. Στ. Τζίμας, ««Εύκρατες» οι σχέσεις με την Αλβανία», *Η Καθημερινή*, Κυρ.26.04.2009.

²⁷ Βλ. ενδεικτικά, *Στόχος*, α.φ. 365 (1163), Πέμπτη 20.11.2008.

²⁸ Βλ. σχετική ανακοίνωση του Συλλόγου και τα τρικ που μοιράστηκαν (αρχείο του γράφοντος)..

²⁹ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν χρηματοδοτεί διάφορες δραστηριότητες στην περιοχή, είτε άμεσα είτε έμμεσα. Άμεσα από το Υπουργείο των Εξωτερικών, έμμεσα μέσω διαφόρων οργανώσεων, από το ΣΑΕ μέχρι ελληνικές ΜΚΟ. Ενδεικτικά, για τη χρηματοδότηση του σχολείου και των δασκάλων από το ΥΠΕΞ βλ. τη συνέντευξη του προέδρου της «Κίνησης για την Αναγέννηση της Βορείου Ηπείρου» στη Θωμάη Παριανού, ενώ για τη χρηματοδότηση του Κέντρου Υγείας από το ΣΑΕ βλέπε επίσης τη στήλη της ίδιας (*Στόχος*, α.φ. 356 (1154), Πέμπτη 18.09.2008).

³⁰ Σε συνεντεύξεις στην Αλβανία μας μεταφέρθηκε ότι επρόκειτο μόνο για αφαίρεση. Πράγματι, αυτό εξάγεται τόσο από τη δίκη όσο και από τα πιο μετριοπαθή δημοσιεύματα.

τρία έτη.³¹ Η καταδίκη ήρθε μια εβδομάδα πριν την επίσκεψη Καραμανλή στην Αλβανία τον Απρίλιο του 2009. Η ελληνική Κυβέρνηση κρατά χαμηλούς τόνους, ενώ ο Μπερίσα δηλώνει αντίθετος με την απόφαση του δικαστηρίου.³²

B. Οι αντιπαραθέσεις στους κόλπους της μειονότητας

Η αντίθεση που παραδοσιακά εμφανιζόταν προς τα έξω αφορούσε την αντίθεση μεταξύ Ομόνοιας και ΚΕΑΔ από τη μια μεριά και Σοσιαλιστικού Κόμματος από την άλλη. Η εκλογή της ισχυρής προσωπικότητας³³ του Βαγγέλη Τάβου ως βουλευτή με το Σοσιαλιστικό κόμμα τα τελευταία χρόνια και η αντίθεσή του με στελέχη της Ομόνοιας στην περιοχή μονοπωλούσε το ενδιαφέρον των αλβανικών, αλλά και σε Ένα βαθμό των ελληνικών ΜΜΕ. Η επίσκεψη του τότε Προέδρου της Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλου στη μειονότητα το 2004 και η παραλίγο σύρραξη μεταξύ στελεχών της Ομόνοιας και των Σοσιαλιστών ενώπιον του στο κεφαλοχώρι Δερβιτσάνη ήταν μόνο ότι φαινόταν.³⁴ Οι άλλες σημαντικές αντιπαραθέσεις αφορούσαν τις αντιθέσεις στους κόλπους της Ομόνοιας, αλλά και την λεγόμενη «αλβανοποίηση» του ΚΕΑΔ, αν δηλαδή το συγκεκριμένο κόμμα είχε απολέσει τον χαρακτήρα ενός κόμματος των μειονοτήτων. Αρκετές ήταν επίσης οι φωνές που έκαναν λόγο για ένταξη των μειονοτικών στα «κανονικά» αλβανικά κόμματα. Από την άλλη, το ΚΕΑΔ με την σύμφωνη ή όχι γνώμη της μειονότητας, αλλάζοντας κάθε φορά προσανατολισμό και συμμετέχοντας στους κυβερνητικούς συνασπισμούς, είτε του Σοσιαλιστικού είτε του Δημοκρατικού κόμματος, κατηγορείτο ως κόμμα με σκοπό τη συμμετοχή στη νομή της εξουσίας. Κατέχοντας παραδοσιακά το Υπουργείο Εργασίας, ο βουλευτής/εκπρόσωπος της Ομόνοιας στο ΚΕΑΔ, δημιουργούσε ένα πλήθος αξιωματούχων, «ελληνικής καταγωγής» που συμμετείχαν στον αλβανικό κρατικό μηχανισμό και σε ότι αυτό συνεπάγεται. Παράλληλα, η συμμετοχή του ΚΕΑΔ στον εκάστοτε κυβερνητικό συνασπισμό του

³¹ Σε νομικό επίπεδο η αντιπαραθέση εστίαστηκε στο ποιος είχε την αρμοδιότητα για την τοποθέτηση των πινακίδων, η τοπική αυτοδιοίκηση ή η «Γενική Διεύθυνση Ελέγχου Οδικού Δικτύου» (βλ. *Η Φωνή της Χειμάρρας*, Απρίλιος 2009, σσ. 6-7).

³² Από ελληνικής πλευράς τους τόνους ανεβάζει το ΠΑΣΟΚ με δήλωση του τότε αρμόδιου για θέματα εξωτερικής πολιτικής Ανδρέα Λοβέρδου (βλ. Στ. Τζίμας, *όπ. παρ.*).

³³ «Κεφάλαιο για τους σοσιαλιστές σε όλο το Νότο», όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν πολλοί στην Αλβανία.

³⁴ Βλ. Σταύρος Τζίμας, «Βαθιά διχόνοια ταλανίζει την ελληνική μειονότητα. Ολιβερές σκηνές κατά την υποδοχή του Προέδρου στη Δερβιτσάνη», *Η Καθημερινή*, 24.10.2004.

έδινε τη δυνατότητα να διαπραγματευτεί τη θέση στελεχών του κρατικού μηχανισμού οι οποίοι βρίσκονταν κοντά σε αυτό. Έτσι, οι προαγωγές και η τοποθέτηση στελεχών όπως αξιωματικών του στρατού και της αστυνομίας μέχρι επικεφαλής τελωνείων σχετιζόταν με μια «ποσόστωση» που επιφυλασσόταν για το ΚΕΑΔ.³⁵

Παράλληλα ένα ακόμη τμήμα της μειονότητας άρχισε να αμφισβητεί την ηγεσία της Ομόνοιας και του ΚΕΑΔ.³⁶ Αν και οι συγκρούσεις στο εσωτερικό της Ομόνοιας εμφανίζονται με την ίδρυσή της το 1991, τα τελευταία έτη ο πληθυσμός που ζει στην Ελλάδα, αμφισβήτησε ανοικτά την ηγεσία της Ομόνοιας εξ αφορμής της μη υποστήριξής της στο αίτημα για απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους «Βορειοηπειρώτες» που ζουν στην Ελλάδα. Η συσπείρωση των μειονοτικών, καταγόμενων από ελληνόφωνες περιοχές-, για το ζήτημα της ιθαγένειας ήταν εντυπωσιακή, και ίσως συνιστά τη μοναδική πολιτική τους έκφραση τα τελευταία έτη. Χαρακτηριστικό είναι ότι συσπειρώθηκαν άτομα και ομάδες από εντελώς διαφορετικούς πολιτικούς χώρους, ξεπερνώντας τις ηγεσίες που στην Ελλάδα σιωπούσαν για το ζήτημα. Η αμφισβήτηση αυτή της Ομόνοιας και παράλληλα του ΚΕΑΔ, πιθανώς επιτάχυνε τις διαδικασίες διάσπασής της στην Αλβανία.

Πέρα από το ζήτημα της Χιμάρας, η Ομόνοια και το ΚΕΑΔ έκαναν αισθητή την παρουσία τους στην αλβανική πολιτική σκηνή και στα ΜΜΕ με δύο αιτήματα. Το πρώτο αφορά την αναγνώριση της ελληνικής γλώσσας ως επίσημης δεύτερης γλώσσας στην Αλβανία κατά τα πρότυπα που ακολουθούνται στην πΓΔΜ. Η πρόταση απευθυνόταν στην αλβανική βουλή. Όπως ήταν αναμενόμενο η πρόταση αυτή προκάλεσε πολλές αντιδράσεις στην αλβανική κοινή γνώμη και στα κόμματα.³⁷

³⁵ Η παραπάνω παραδοχή προέρχεται από επαναλαμβανόμενες μαρτυρίες, και καθώς κανείς από τους συνομιλητές μας δεν τη διέψευσε, έχει πολλές πιθανότητες να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

³⁶ Βλ. ενδεικτικά *Ρωμιούση*, Τετάρτη 14.06.2006, με πρωτοσέλιδο «Η Ομόνοια-Εγγυητής της Διάσπασης(!!!)».

³⁷ Βλ. χαρακτηριστικά το πρωτοσέλιδο «Vendimi i Omonia: “Greqishtja, zyrtare si shqiprja në Maqedoni”», *Panorama*, 19.08.2008 και 21.08.2008. Δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε το ακριβές περιεχόμενο της αίτησης προς την αλβανική βουλή. Πάντως σε υπόμνημα της Ομόνοιας και διαφόρων Βορειοηπειρωτικών οργανώσεων προς την ελληνική βουλή γίνεται λόγος για «Στέρξη της ελληνικής γλώσσας από επίσημη γλώσσα του Αλβανικού κράτους» στον τίτλο, αλλά στο κείμενο αναφέρεται «τουλάχιστον για τις παραδοσιακά κατοικημένες από Έλληνες μειονοτικούς περιοχές της χώρας». Βέβαια στο υπόμνημα η «Ελληνες» είναι μια έννοια αρκετά διαφορετική από τις ελληνόφωνες περιοχές, καθώς γίνεται, για παράδειγμα, σαφώς λόγος για την Κορυτσά (βλ. «Δημοκρατική Ένωση Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας «Ομόνοια» προς την Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, Άγιοι Σαράντα 25.11.2008» (βλ. http://issuu.com/pol.sxediasmos/docs/ypomnima_pros_vouli/1?mode=a_p). Να σημειωθεί ότι με το Υπόμνημα αυτό η Ομόνοια και άλλες οργανώσεις «Βορειοηπειρωτών» και Ηπειρωτών που το συνυπέγραφαν, συμπεριλαμβανομένης και της Πανηπειρωτικής Συνομοσπονδίας, στόχευαν στο να μην κυρώσει η ελληνική βουλή στο Σύμφωνο Σύνδεσης Αλβανίας-Ε.Ε..

Το δεύτερο αφορά την δήλωση του τότε αντιπροέδρου της Ομόνοιας, ότι «Εμείς δε ζητούμε τίποτα περισσότερο απ' ότι η Αλβανία στο Κόσοβο»,³⁸ υπονοώντας αν όχι κάποιο καθεστώς ανεξαρτησίας, μια μορφή αυτονομίας. Δεν ήταν όμως μια δήλωση χωρίς προηγούμενο και χωρίς συνέχεια. Ο προσεκτικός αναγνώστης του υπομνήματος προς τη Βουλή των Ελλήνων (βλ. παραπάνω) θα δει ότι μια ανάλογη διεκδίκηση περιλαμβάνεται στις πάγιες θέσεις της Ομόνοιας, διατυπωμένη όμως κάπως διαφορετικά.³⁹

Προφανώς δεν πρόκειται για αφελείς πολιτικές εκτιμήσεις της ηγεσίας των μισών περίπου από του 20 με 25 χιλιάδες ψηφοφόρους της μειονότητας, αυτών δηλαδή της Ομόνοιας ΚΕΑΔ, αν θεωρηθεί δηλαδή ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ψηφοφόρων από την Ελλάδα πρόσκεινται στο ΚΕΑΔ. Αντίθετα, στις διάφορες μαξιμαλιστικές θέσεις της Ομόνοιας, όπως αυτές εκφράστηκαν στο υπόμνημά της στη Βουλή των Ελλήνων, αντιτάχθηκε ο μειονοτικός βουλευτής του Σοσιαλιστικού Κόμματος Βαγγέλης Τάβος, κάνοντας λόγο για μη έκφραση της ελληνικής μειονότητας.⁴⁰

Η ονομαζόμενη «αλβανοποίηση» του ΚΕΑΔ χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα για την διαφοροποίηση διαφωνούντων με την κάθοδο στις εκλογές της Ομόνοιας με το ΚΕΑΔ. Έτσι, το 2008, από μια ομάδα προκρίθηκε δημόσια πλέον ως αίτημα η δημιουργία ενός «αμιγώς ελληνικού κόμματος». Το 2009, εν όψει εκλογών, εντάθηκαν οι προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ξεχωριστού εκλογικού σχηματισμού. Εν τέλει, ο σχηματισμός ενός κόμματος υπό τον Γρηγόρη Καραμέλο (Ligoraq Karamelo), θα καταποντιστεί στις βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου του 2009.⁴¹

³⁸ Στο αλβανικό κανάλι Top Channel, 22.04.2007. Τις δηλώσεις αυτές, που είχαν γίνει πριν την εκπομπή, επανέλαβε και αργότερα (βλ. σχετικά το διαφωτιστικό άρθρο του Παναγιώτη Μπάρκα σε *Albania*, 25.04.2007 και *Politika*, 28.04.2007).

³⁹ «Την αλλαγή του νομικού πλαισίου της Αλβανίας σε τέτοιο το οποίο να επιτρέπει την ενσωμάτωση ολόκληρης της ζωτικής περιοχής, στο νότο της χώρας, που παραδοσιακά κατοικείται από Έλληνες, σε μια περιφέρεια οργανωμένη διοικητικά στη βάση της αρχής της επικουρικότητας, κατά το πρότυπο των αντίστοιχων περιφερειών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε συμφωνία με το άρθρο 110 του ίδιου του Αλβανικού Συντάγματος» (βλ. «Υπόμνημα», «Αίτημα της Ομόνοιας», σημείο 6).

⁴⁰ Βλ. «Vangjel Tavo: OMONIA lajthiti, s'janë ato kërkesat e minoritetit», *Gazeta Shqiptare*, 09.12.2008.

⁴¹ Το κόμμα ονομάστηκε Lëvizja për të Drejtat she Liritë e Njeriut («ΚΑΔΕ»).

Παράλληλα, παραδοσιακοί πολιτευτές, πρώην βουλευτές και ηγετικά στελέχη της Ομόνοιας στρέφονται προς άλλα κόμματα,⁴² ιδίως το Δημοκρατικό Κόμμα του Σαλί Μπερίσα, το οποίο και θα κερδίσει στις βουλευτικές εκλογές του 2009, και θα σημειώσει ισχυρή παρουσία σε πολλούς ελληνόφωνους οικισμούς. Στελέχη όπως ο Θωμάς Μήτσιος, πρώην αντιπρόεδρος του ΚΕΑΔ και ο Κώστας Μπάρκας, πρώην υπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση Μπερίσα θα αποστασιοποιηθούν από το ΚΕΑΔ.

Στις εκλογές, ο Βαγγέλης Ντούλες, παλαιός πρόεδρος της Ομόνοιας, είναι και ο μοναδικός βουλευτής που εκλέγεται με το ΚΕΑΔ, και μάλιστα, εκτός των μειονοτικών ελληνόφωνων περιοχών, στην περιφέρεια του Αυλώνα (Vlorë).⁴³ Αντίθετα ο Σπύρος Ξέρρας, πρώην περιφερειάρχης Αργυροκάστρου και ηγετικό στέλεχος της Ομόνοιας, κερδίζει βουλευτική έδρα στο Αργυρόκαστρο και χρίζεται Υπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση Μπερίσα.⁴⁴ Το ΚΕΑΔ συγκεντρώνει περί τις 8,5 χιλιάδες ψήφους στις περιφέρειες Αργυροκάστρου και Αυλώνα, και το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό του 4,5% στην περιφέρεια Αργυροκάστρου όπου κατοικεί ουσιαστικά η ελληνική μειονότητα.⁴⁵ Μάλιστα, τους τελευταίους μήνες φημολογείται μια ακόμη «διάσπαση» της Ομόνοιας-ΚΕΑΔ με τη δημιουργία ενός ακόμη κόμματος με συμμετοχή του Επάρχου Φοινικιού Ζήσου Λούτση.⁴⁶

Γ. Η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας και άλλες πτυχές της ελληνικής πολιτικής

Όπως ήδη αναφέραμε μέχρι τα τέλη του 2006 κανείς ομογενής από την Αλβανία δεν είχε αποκτήσει με πολιτογράφηση την ελληνική ιθαγένεια. Η πολιτική αυτή απόφαση διατηρήθηκε με ευλάβεια από όλες τις κυβερνήσεις από το 1991 ως το

⁴² «προβάλλοντας διαφωνίες με όχι και τόσο έντονα πολιτικά χαρακτηριστικά», όπως κομψά το διατυπώνει ο Σταύρος Τζίμας («Οι εκλογές στην Αλβανία, *Καθημερινή*, 22.05.2009). Ο ίδιος επισημαίνει ότι η ελληνική πολιτική εστιαζόταν στην επιβίωση του ΚΕΑΔ, κι όχι στο πως κυβερνούσε, τόσο για το καλό της γειτονικής χώρας, όσο και της μειονότητας, το κυβερνητικό κόμμα στο οποίο προσκολείτο το ΚΕΑΔ.

⁴³ Στην εκλογική αυτή περιφέρεια περιλαμβάνονται οι οικισμοί της Χιμάρας.

⁴⁴ Για συμμετοχή του Ξέρρα σε εκδηλώσεις αλτρωτικού χαρακτήρα στην Κόνιτσα (εορτασμός της επετείου της ανακήρυξης της Αυτόνομης Βορείου Ηπείρου το 1914), μόλις ένα χρόνο πριν την εκλογή του, βλ. Λορέτα Μπότη, «Ο Σπυράκος του Berisha», *Ελληνισμός*, [Αγ. Σαράντα-Αθήνα], α.φ. 77, 16-30.11.2009.

⁴⁵ Το παναλβανικό ποσοστό του κόμματος ήταν 1,18 (1,19 σύμφωνα με άλλες πηγές).

⁴⁶ Βλ. σχετικά Χ. Τζιάς, ««Ψήνεται» το νέο «ελληνικό κόμμα» (:)), *Ελληνισμός*, α.φ. 80, 1-15 Ιαν. 2010.

2006.⁴⁷ Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι μερικές χιλιάδες αλβανοί πολίτες, κυρίως «ομογενείς», αρκετοί εκ των οποίων Βλάχοι, αποκτούσαν την ελληνική ιθαγένεια με καθορισμό/διαπίστωση, δηλ. αποδεικνύοντας –σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις– ότι ένας ανιόντας τους υπήρξε έλληνας πολίτης.⁴⁸ Δεν γνωρίζουμε πόσοι ήταν αυτοί που έχουν λάβει ελληνική ιθαγένεια με τη διαδικασία της διαπίστωσης, καθώς δεν τηρούνται στατιστικά στοιχεία για αυτή την κατηγορία κτήσης ιθαγένειας, αλλά πρόκειται για μερικές χιλιάδες, καθώς μέχρι το 1940-1945, οι γάμοι μεταξύ των δύο πλευρών των συνόρων δεν ήταν κάτι σπάνιο και δεν αφορούσε μόνο τις συνορεύουσες με την Αλβανία περιοχές. Επιπλέον, ένα όχι αμελητέο τμήμα Βλάχων κτηνοτρόφων, ήδη εγγεγραμμένο στα ελληνικά δημοτολόγια, και το οποίο σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου επιτρεπόταν να παραχειμάζει σε αλβανικό έδαφος, βρέθηκε το 1945 αποκλεισμένο στην Αλβανία. Για να κατανοηθεί το πώς προκύπτουν σημαντικοί αριθμοί απόδοσης ιθαγένειας, πρέπει να αναφερθεί ότι η απόδοση ιθαγένειας σε ένα άτομο, καθώς οι περισσότερες περιπτώσεις αφορούν τον Μεσοπόλεμο, επιφέρει την απόδοση ιθαγένειας στους κατιόντες τους, ή σε κάποιους εξ αυτών, συνήθως δηλαδή ένα διψήφιο αριθμό ατόμων.

Από το τέλος του 2006 ως σήμερα πάνω από 25 χιλιάδες κάτοχοι ΕΔΤΟ έχουν λάβει την ελληνική ιθαγένεια,⁴⁹ γεγονός που δημιουργεί, ή θα δημιουργήσει διαφορετικές συμπεριφορές στην κοινότητα των «Βορειοηπειρωτών». Σημαντικότερη, κατά τη γνώμη μας, είναι αυτή που σχετίζεται με την ελαχιστοποίηση

⁴⁷ Εξαιρέση αποτέλεσαν λίγοι αθλητές και μερικοί καρκινοπαθείς και νεφροπαθείς, καθώς και μια ομάδα τουλάχιστον εκατόν πενήντα ατόμων την δεκαετία του 90, κάτοικοι Ξάνθης, οι οποίοι ενεγράφησαν στα δημοτολόγια παρανόμως με πρωτοβουλία των τοπικών αρχών και το Υπουργείο Εσωτερικών στη συνέχεια αναγκάστηκε να «επικυρώσει» τις τοπικές παρανομίες (από έρευνα του γράφοντος). Να διευκρινιστεί ότι στα στατιστικά στοιχεία του Υπ. Εσωτερικών εμφανίζονται και μετά το 1991, κάθε έτος, πολιτογραφημένοι Αλβανοί πολίτες, αλλά πρόκειται, για «Βορειοηπειρώτες»-και τους κατιόντες τους- που είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα από το 1913 μέχρι το 1990, και στους οποίους, στα πλαίσια πολιτικών του Ψυχρού Πολέμου, δεν χορηγείτο μέχρι τη δεκαετία του 1980 η ελληνική ιθαγένεια. Η κατηγορία αυτή, γνωστή ως «Ο.Τ.Α.» («Ομογενείς Τουρκίας-Αλβανίας»), θεωρούνταν από τις ελληνικές αρχές αλβανοί πολίτες, αν και στην πραγματικότητα ήταν ανιθαγενείς.

⁴⁸ Ορθότερο είναι να αναφερόμαστε σε απόδοση ιθαγένειας. Σύμφωνα με τον Κώδικα Ιθαγένειας και τις σχετικές ρυθμίσεις, οι κατιόντες έλληνα πολίτη είναι έλληνες πολίτες. Βέβαια, θα πρέπει να τηρούνται οι προϋποθέσεις που έθετε ο νόμος όταν συνέβησαν τα σχετικά ληξιαρχικά γεγονότα. Για παράδειγμα, τέκνο ελληνίδας που γεννήθηκε το 1970, οι γονείς του οποίου είχαν παντρευτεί με θρησκευτικό γάμο στην Αλβανία το 1960, δεν αποκτά καταρχήν, ελληνική ιθαγένεια, καθώς τότε ιθαγένεια αποκτούσε μόνο το τέκνο του έλληνα, σε κάθε περίπτωση δε, δεν αποκτούν τα ενήλικα τέκνα του τέκνου της ελληνίδας. Αντίθετα, αν ο γάμος ήταν πολιτικός, δηλαδή ανυπόστατος για το τότε ελληνικό δίκαιο, το τέκνο αποκτά ιθαγένεια από τη γέννηση, άρα και τα τέκνα του τέκνου από τη γέννησή τους.

⁴⁹ Σε 30 χιλιάδες τους εκτιμά ο πρώην Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη και νυν Γ.Γ. Μετανάστευσης Ανδρέας Τάκης

των εξαρτήσεων από φορείς εξυπηρετήσεων και πελατειασμού σε Αλβανία και Ελλάδα.

Ενώ λοιπόν θα αναμενόταν μια μείωση του ειδικού βάρους των πολιτικών σχηματισμών στην Αλβανία που σχετίζονται και «επιζούν» από την ελληνική μειονότητα, όπως καταδεικνύει η συμβολή του Δ. Χριστόπουλου, τούτο δεν διαφαίνεται, καθώς η συμβολοποιημένη αξία της παραμένει αλώβητη. Επιπλέον, η ελληνική πολιτική στην Αλβανία σε σχέση με το ζήτημα της μειονότητας, δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σε τέτοιο βαθμό που να αποδυναμώνει τις κατασκευές, τις οποίες η ίδια εν πολλοίς δημιούργησε ή ανέχθηκε. Θα μπορούσε να αντιταχθεί το παράδειγμα της πιο φειδωλής απόδοσης της ομογενειακής ιδιότητας και η μη στήριξη μαξιμαλιστικών ή και ανεδαιφικών θέσεων, όπως αυτών του προέδρου της Ομόνοιας που αναφέραμε παραπάνω ή παροδική μάλλον μείωση του αριθμού των συντάξεων ΟΓΑ που χορηγούνται.⁵⁰ Όμως, η εμφανής στήριξη της Ομόνοιας, η πριμοδότηση δηλαδή μιας ξεχωριστής πολιτικής παρουσίας μέσω του ΚΕΑΔ, και η αντιμετώπισή τους ως αποκλειστικού εκφραστή της μειονότητας παραμένει. Η ελληνική πολιτική εξακολουθεί να στηρίζει την Ομόνοια και το ΚΕΑΔ προνομιακά. Χαρακτηριστική είναι η στήριξη που παρείχε πριν τις βουλευτικές εκλογές του 2009, όπως για παράδειγμα η προβεβλημένη επίσκεψη των Μπολάνου και Ντούλε στην τότε Υπουργό Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη. Αλλά και για ελάχιστα πολιτικά ζητήματα ακολουθείται η ίδια τακτική. Για παράδειγμα, σε μια προσπάθεια μείωσης των δικαιούχων σύνταξης ΟΓΑ μειονοτικών στην Αλβανία, ο απεσταλμένος του ΟΓΑ στην Αλβανία και οι προξενικές αρχές συναντήθηκαν με εκπροσώπους μόνο της Ομόνοιας και του ΚΕΑΔ.⁵¹

⁵⁰ Έρευνα του γράφοντος. Μερική αλλαγή παρατηρήθηκε στη χορήγηση συντάξεων ΟΓΑ σε πολλούς από τους κατόχους ΕΔΤΟ που ζουν στην Αλβανία. Αν και οι κάτοχοι ΕΔΤΟ που ζουν στην Ελλάδα λαμβάνουν σύνταξη από τον ΟΓΑ (λίγο πάνω από 300 ευρώ), μερικοί από αυτούς ζούσαν στην Αλβανία και εξακολουθούσαν να λαμβάνουν την σύνταξη. Αναφέρεται και η απόρριψη σε κατοίκους Αλβανίας λόγω λήψης σύνταξης και από το αλβανικό κράτος (βλ. Στόχος, α.φ. 383 (1181), Πέμπτη, 26.03.2009). Η αυστηρότερη πολιτική χορηγήσεων και οι απορριπτικές αποφάσεις με το σκεπτικό της μόνιμης διαμονής στην Αλβανία, φαίνεται τους τελευταίους μήνες ότι εκ νέου αναθεωρούνται. Αναφέρεται και η απόρριψη σε κατοίκους Αλβανίας λόγω λήψης σύνταξης και από το αλβανικό κράτος (βλ. Στόχος, α.φ. 383 (1181), Πέμπτη, 26.03.2009).

⁵¹ Για τις συναντήσεις αυτές βλ. Στόχος, α.φ. 356 (1154), Πέμπτη, 18.09.2008.

6. Οι πληθυσμιακές και δημογραφικές εξελίξεις στην Αλβανία και την Ελλάδα.

Μερικές διαπιστώσεις

A. Η ανατροπή των μέχρι τώρα δεδομένων

Η μειονότητα, φορέας κάποτε της ελληνικής γλώσσας σε Ελλάδα και Αλβανία, έχει προ πολλού απολέσει αυτό το προνόμιο. Στην Ελλάδα, η εξαιρετικά ταχεία εκμάθηση της ελληνικής από το σύνολο των Αλβανών μεταναστών, μειώνει την αρχική διάκριση μεταξύ των γενικά «Αλβανών», σε «Βορειοηπειρώτες» και Αλβανούς. Παραμένει η διάκριση των αδειών παραμονής, αλλά και από το 2006-2007 της ιθαγένειας. Εκτός από το γεγονός ότι τόσο το ΕΔΤΟ όσο και η χορήγηση ιθαγένειας επιδρούν στη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής θέσης των «Βορειοηπειρωτών», εξακολουθούν να διατηρούν ένα όριο μεταξύ των δύο ομάδων. Το όριο αυτό όμως έρχεται να ανατρέψει η εξέλιξη των «μικτών» γάμων.⁵² Τόσο μεταξύ «Βορειοηπειρωτών» και Αλβανών, όσο, ακόμη πιο σημαντικό, μεταξύ Αλβανών και Ελλήνων. Ο παρακάτω πίνακας γάμων κατά ιθαγένεια, με πηγή την ΕΣΥΕ, είναι αρκετά διαφωτιστικός:⁵³

Έτος	Έλληνες-Αλβανίδες	Αλβανοί-Ελληνίδες	Αλβανοί-Αλβανίδες	Αλβανοί/-ίδες-υπήκοοι άλλων χωρών
2004	417	227	277	47
2005	468	261	310	57
2006	427	263	264	55
2007	457	258	288	64

⁵² Και υπό το φως των τελευταίων νομοθετικών πρωτοβουλιών της κυβέρνησης και η εξέλιξη στην απόδοση ιθαγένειας.

⁵³ Βλ. το σχετικά Ε. Krimçe, “A njeh kombësi dashuria?”, *Albania Press* [Αθήνα], Παρασκευή, 22.05.2009.

Παρά το γεγονός ότι ένα σημαντικό τμήμα αυτών των γάμων τελείται μεταξύ κατόχων ΕΔΤΟ και ελλήνων υπηκόων, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ένα επίσης σημαντικό τμήμα των κατόχων ΕΔΤΟ έχουν τα αλβανικά ως μητρική γλώσσα, ή σε κάθε περίπτωση ως γλώσσα του σπιτιού, κυρίως οι Βλάχοι, αλλά και άλλες ομάδες (π.χ. οι έλληνες μειονοτικοί προερχόμενοι από αστικά κέντρα της Αλβανίας, τέκνα μικτών γάμων στην Αλβανία πριν το 1990). Αν και η ταχεία υιοθέτηση της ελληνικής σε όλους τους Αλβανούς υπηκόους που ζουν στην Ελλάδα είναι πασιδήλη, δεν πρέπει να υποτιμούνται οι συνέπειες της γνώσης και της αλβανικής γλώσσας από τα τέκνα.⁵⁴

Παρά την αυξημένη συμβολική της σημασία, η πραγματική πολιτική σημασία της μειονότητας δεν μπορεί παρά να φθίνει. Κατά τη γνώμη μας, εξαιρετικό παράδειγμα, συνιστά η φοκκλοροποίηση, πλέον, της μειονότητας. Από τον φόβο παρουσίας της που χαρακτήριζε την μετά το 1990 εποχή, σταδιακά περνάμε στην φοκκλοροποιημένη, και άρα ακίνδυνη, ανάδειξή της. Έτσι, στο οδηγό της πόλης των (Αγίων) Σαράντα, στην περιγραφή του πολιτισμού της περιοχής, η ελληνική εθνική μειονότητα (“minoritet etnik grek”) παρουσιάζεται ως μια από τις τέσσερις πολιτισμικές κοινότητες της περιοχής, ενώ ειδική αναφορά υπάρχει για τις φορεσιές και τους χορούς της «ελληνικής μειονότητας».⁵⁵

Όσο μάλιστα διεθνείς οργανισμοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση κλπ, συνεχίζουν να καταγράφουν απουσία διακρίσεων κατά της μειονότητας, τουλάχιστον σε βαθμό που να μπορεί να προκαλέσει διεθνή προσοχή,⁵⁶ τόσο είναι πιθανά να ανακαλύπτονται από την μειονότητα διακρίσεις με σκοπό να προκληθεί το ενδιαφέρον της Ελλάδας. Και τούτο γιατί, χωρίς την ιδιαίτερη αυτή σχέση, πολιτική, οικονομική και

⁵⁴ Στο Δήμο Αθηναίων ένας στους δέκα γάμους Ελλήνων είναι με αλλοδαπό, και σε αυτούς κυριαρχούν οι Αλβανίδες και οι Αλβανοί (βλ. ενδεικτικά *Ελευθεροτυπία*, 10.10.2004).

⁵⁵ Βλ. *Saranda. Profil i qytetit*, Botim i Bashkisë Sarandë [Εκδόσεις Δήμου Σαράντα], 2008.

⁵⁶ Τα τελευταία έτη, η κατάσταση των Ρομά στην Αλβανία αποτελεί το σημαντικότερο ζήτημα των σχετικών εκθέσεων, αν και δε λείπουν αναφορές σχετικά με την διδασκαλία των μειονοτικών γλωσσών και το δικαίωμα του αναφέρεσθαι στις αρχές στη μειονοτική γλώσσα. Και πάλι όμως, η περίπτωση των Βλάχων και δευτερευόντος των Μακεδόνων είναι αυτές που απασχολούν τις σχετικές εκθέσεις. Χαρακτηριστικό είναι το περιεχόμενο των απαντήσεων και ο τρόπος που δικαιολογεί την πραγματικότητα στην Αλβανία η κυβέρνηση σε: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Comments of the Government of Albania on the Second Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Albania, received on 4 November 2008, [Republic of Albania, Ministry of Foreign Affairs: Albanian Government Comments on “Second Opinion” of Advisory Committee of Framework Convention “On Protection of National Minorities”, Tirana, Oct. 2008], Council of Europe, Strasbourg, 1 Dec. 2008, GVT/COM/II (2008)005. Τόσο στο δικαίωμα της χρήσης της μειονοτικής γλώσσας ενώπιον της διοίκησης, όσο και στην άτυπη θεσμοθέτηση «μειονοτικών ζωνών», οι απαντήσεις της αλβανικής κυβέρνησης, κάθε άλλο παρά διαφωτιστικές ή δεσμευτικές για αλλαγές είναι (βλ. “Comments regarding paragraphs 11, 12, 142-146”).

πελατειακή, ένα σημαντικό τμήμα των μειονοτικών θα καταρρεύσει κοινωνικά κι οικονομικά. Όμως οι επιπτώσεις μιας τέτοιας πολιτικής μακροπρόθεσμα υπονομεύουν την ίδια τη μειονότητα, αλλά και τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν οι καταγγελίες πιέσεων για πώληση περιουσιών στην περιοχή της Δρόπολης και των Σαράντα. Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς μας στην περιοχή δεν περιήλθε σε γνώση μας σχετική τεκμηριωμένη καταγγελία. Στις συναντήσεις μας δε με τις ελληνικές προξενικές αρχές⁵⁷ επιβεβαιώθηκε η παραπάνω εντύπωση, καθώς ούτε από αυτές, σε σχετικές ερωτήσεις, εκφράστηκε το ζήτημα των πωλήσεων ακινήτων ως πρόβλημα της μειονότητας. Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις πρόκειται για πώληση ιδιοκτησιών, είτε μειονοτικών που μένουν στην Ελλάδα είτε και στην Αλβανία, η οποία συντελείται λόγω της αύξησης της αξίας της γης σε ορισμένες περιοχές, κυρίως παράλληλα της εθνικής οδού Κακαβιάς-Αργυροκάστρου και στις παραθαλάσσιες περιοχές. Μάλιστα φαίνεται ότι οι σχετικές καταγγελίες αρκετές φορές στοχεύουν στην χρηματική στήριξη από τις ελληνικές αρχές, άμεσα ή έμμεσα, χωρίς να υφίσταται καμία πίεση εκ μέρους των υποψηφίων αγοραστών ή άλλες πιέσεις.

B. Αλβανία

Είναι πολύ δύσκολο να παρουσιαστούν ακριβείς αριθμοί σχετικά με το μέγεθος της «ελληνόφωνης» ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία σήμερα. Ούτως ή άλλως, δεν επρόκειτο για μια περιχαρακωμένη και άμεσα διακριτή μειονότητα, όπως για παράδειγμα αυτή στη Δυτική Θράκη. Όμως, οι εξελίξεις μετά το 1990 δυσκολεύουν ακόμη περισσότερο μια ακριβή καταμέτρηση. Δεν είναι πλέον το ζήτημα των μικτών γάμων ή της εκούσιας απώλειας της ελληνικότητας μοναδικά. Σε αυτά ήρθαν να προστεθούν οι μεγάλες μετακινήσεις προς τα αστικά κέντρα της περιοχής, αλλά και τα Τίρανα, και η παραμονή στην Ελλάδα για μικρότερα ή μεγαλύτερα διαστήματα. Ειδικότερα, οι μετακινήσεις προς τις πόλεις δεν αφορούν μόνον αυτούς που κατοικούν στην Αλβανία, αλλά και αυτούς που επιστρέφουν για παροδική ή μόνιμη επανεγκατάσταση. Οι μικτοί γάμοι στην Ελλάδα, επίσης

⁵⁷ Στα πλαίσια του παρόντος ερευνητικού προγράμματος.

«δυσκολεύουν» την καταμέτρηση με όρους μιας οριοθετημένης μειονότητας. Οι περισσότεροι δε από αυτούς τους γάμους αφορούν ελληνόφωνους με άλλους Αλβανούς του Νότου.

Οι εκτιμήσεις κάνουν λόγο για έναν αριθμό μεταξύ 17 και 25 χιλιάδων, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι ελληνόφωνοι οικισμοί της Χιμάρας. Ένας αριθμός περί τις 20 χιλιάδες πρέπει να βρίσκεται αρκετά κοντά στην πραγματικότητα,⁵⁸ ενώ ο αριθμός των 30 χιλιάδων που παραθέτουν ορισμένες οργανώσεις «Βορειοηπειρωτών» δεν ανταποκρίνεται στα διαθέσιμα στοιχεία.

Πράγματι, η μείωση του πληθυσμού την τελευταία δεκαετία είναι σαφώς μικρότερη σε σχέση με την μεγάλη έξοδο που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του 1990. Μάλιστα, η μείωση του μαθητικού πληθυσμού τα τελευταία έτη δεν είναι ανάλογη με αυτή του συνολικού πληθυσμού. Όχι μόνο γιατί κάποιοι μαθητές επιλέγουν την Ελλάδα ως τόπο πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά γιατί ήδη η ηλικιακή πυραμίδα είχε διαταραχθεί στις περιοχές αυτές.⁵⁹

Επιπλέον υπάρχει ένας απροσδιόριστος αριθμός ατόμων οι οποίοι μετακινούνται από και προς την Ελλάδα. Εκτός των μαθητών, αφορά ηλικιωμένους οι οποίοι παρέχουν βοηθητικές υπηρεσίες στους συγγενείς τους στην Ελλάδα κατά διαστήματα, άλλους ηλικιωμένους οι οποίοι πρέπει να δικαιολογήσουν κάποια παραμονή στην Ελλάδα ώστε να λάβουν τη σύνταξη του ΟΓΑ, άλλους των οποίων οι επαγγελματικές υποχρεώσεις επιβάλλουν παραμονή κατά διαστήματα και στις δύο χώρες, κλπ. Μάλιστα, τα τελευταία δύο έτη παρατηρείται και η επιστροφή το Σαββατοκύριακό ατόμων που εργάζονται στο Νομό Ιωαννίνων.⁶⁰

Την τελευταία πενταετία τουλάχιστον παρατηρείται και μια μικρή τάση επιστροφής στην Αλβανία με σκοπό τη μόνιμη εγκατάσταση. Πρόκειται κυρίως για εξειδικευμένους τεχνίτες και μικρούς επαγγελματίες. Αν και οι περισσότεροι εγκαθίστανται στην πόλη των (Αγ.) Σαράντα και κατά μήκος του οδικού άξονα Αργυροκάστρου-Κακαβιάς, δεν απουσιάζουν εντελώς και άλλες περιπτώσεις, κυρίως όμως στο νοτιοδυτικό τμήμα της ελληνόφωνης περιοχής.⁶¹

Ειδικότερα, ο οδικός άξονας Κακαβιά-Αργυρόκαστρο συγκεντρώνει ένα σημαντικό τμήμα της ανάπτυξης της περιοχής. Και τούτο όχι μόνο γιατί αποτελεί την οδό

⁵⁸ Σε σχετικές ερωτήσεις μας οι ελληνικές αρχές στην Αλβανία δεν μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν μεγαλύτερο αριθμό από τις 20 χιλιάδες

⁵⁹ Βλ. *The population of Albania in 2001. Main results of the population and housing census*, Instat, Nov. 2002, *passim*, ειδικά σσ. 28, 32-35.

⁶⁰ Από την έρευνα στα πλαίσια του προγράμματος.

⁶¹ Οικισμοί όπως η Δερβιτσάνη και η Λιβαδειά παρουσιάζουν αξιοσημείωτη επιστροφή μεταναστών.

εισόδου και εξόδου των μεταναστών,⁶² αλλά ακριβώς η κίνηση αυτή και η ύπαρξη ενός σύγχρονου δρόμου που συνδέει με την Ελλάδα δημιουργεί προϋποθέσεις περαιτέρω ανάπτυξης.

Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι τα έργα υποδομής και η με κάθε τρόπο χρηματοδότηση των μειονοτικών έχουν συμβάλει στη συγκράτηση του πληθυσμού τα τελευταία έτη.⁶³ Παρ' όλα αυτά, δεν μπορούν μακροπρόθεσμα να δημιουργήσουν νησίδες ευημερίας. Κι τούτο γιατί η συνολικότερη ανάπτυξη της Αλβανίας, και των νοτιοδυτικών περιοχών ειδικότερα είναι εν τέλει οι καθοριστικοί παράγοντες. Έτσι, ακολουθώντας τις οδούς ανάπτυξης κρατών όπως η Αλβανία, παρατηρούνται φαινόμενα όπως η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού στις πόλεις, ή γύρω από οδικούς άξονες.

Γ. Η αποεδαφοποίηση της μειονότητας

Αν και η απογραφή του 2001 παρουσιάζει αρκετά σημεία που χρήζουν περαιτέρω έρευνας σχετικά με την αξιοπιστία της,⁶⁴ δείχνει τις από τότε τάσεις μετακίνησης του πληθυσμού. Πόλος έλξης είχε καταστεί η πόλη των (Αγ.) Σαράντα και ο οδικός άξονας Αργυρόκαστρο-Κακαβιά. Στην πρώτη περίπτωση, η ισχυρή παρουσία της ελληνικής μειονότητας στην πόλη χάνεται, καθώς πολλοί εσωτερικοί μετανάστες από διάφορα μέρη της Αλβανίας συρρέουν στην ταχέως αναπτυσσόμενη πόλη. Αντίστοιχα, ο οδικός άξονας διαπερνά πολλά από τα δυναμικότερα χωριά της μειονότητας, συγκεντώνοντας και αυτός πολλούς εσωτερικούς μετανάστες και

⁶² Βλ. σχετικά D. Dalakoglou, "The road: An ethnography of the Albanian-Greek cross-border motorway", *American Ethnologist*, vol. 37, No. 1, σσ. 132-149.

⁶³ Βλ. σχετικά και τη συμβολή του Κων/νου Τσιτσελίκη σχετικά με τα μεγέθη των μαθητών της μειονότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση την τελευταία τριετία.

⁶⁴ Οι οικισμοί της περιφέρειας του Αργυροκάστρου παρουσιάζουν πληθυσμό αρκετά μεγαλύτερο από ότι εμπειρικά μπορέσαμε να επαληθεύσουμε. Για παράδειγμα, στη Δερβιτσάνη απογράφονται 1933 κάτοικοι, αν και το ελληνόφωνο αυτό κεφαλοχώρι που διατηρεί τον πληθυσμό του, βρίσκεται στον άξονα πληθυσμιακής συγκέντρωσης και δέχεται πληθυσμό και από άλλες περιοχές, δεν υπερβαίνει σήμερα τους 1300 κατοίκους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής, και υπολογίζοντας κατά προσέγγιση τον ελληνόφωνο/ελληνικό πληθυσμό στους μικτούς οικισμούς και στις πόλεις, ο ελληνόφωνος πληθυσμός το 2001 ξεπερνούσε τις 32 με 33 χιλιάδες, εκτός Χιμάρας και Νάρτας, δηλαδή εμφανίζεται τουλάχιστον 7 με 8 χιλιάδες πάνω από τις τότε εκτιμήσεις, τόσο τις δικές μας, αλλά και υπηρεσιακών παραγόντων του ελληνικού κράτους. Η απόκλιση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στους κατοίκους που απογράφονται στην περιφέρεια του Αργυροκάστρου.

μικρούς επενδυτές. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι τόσο το αστικό κέντρο της μειονότητας,⁶⁵ όσο και η «ραχοκοκκαλιά» της μειονότητας, δηλαδή τα χωριά της Δρόπολης, παύουν να οριοθετούν τη μειονότητα. Μάλιστα πρέπει να προστεθεί ότι πολλοί από τους μειονοτικούς μετανάστες στην Ελλάδα, δεν χτίζουν σπίτια στον οικισμό προέλευσής τους, αλλά προτιμούν να «επενδύσουν» σε ένα διαμέρισμα, κυρίως στην πόλη των (Αγ.) Σαράντα, ή στην περίπτωση που επανεγκαθίστανται στην Αλβανία, κατοικούν στους μεγαλύτερους οικισμούς της περιοχής.

Η ουσιαστική εγκατάλειψη αρκετών οικισμών που κατοικούνταν αποκλειστικά από μειονοτικούς, η μικρή εγκατάσταση φτωχών εσωτερικών μεταναστών σε κάποιους από αυτούς και σε άλλους,⁶⁶ και η εγκατάσταση εσωτερικών μεταναστών στα δύο προαναφερθέντα μέρη, έχει αλλάξει δια παντός την παραδοσιακή οριοθέτηση της μειονότητας. Ακόμη, η μικρή πλέον σχέση των μειονοτικών με τον πρωτογενή τομέα, πόσο μάλλον αυτών που πιθανώς να επιστρέψουν, δημιουργεί μian «άλλη» μειονότητα, πολύ πιο ευέλικτη σε σχέση με την εγκατάστασή της.

7. Καταληκτικές παρατηρήσεις

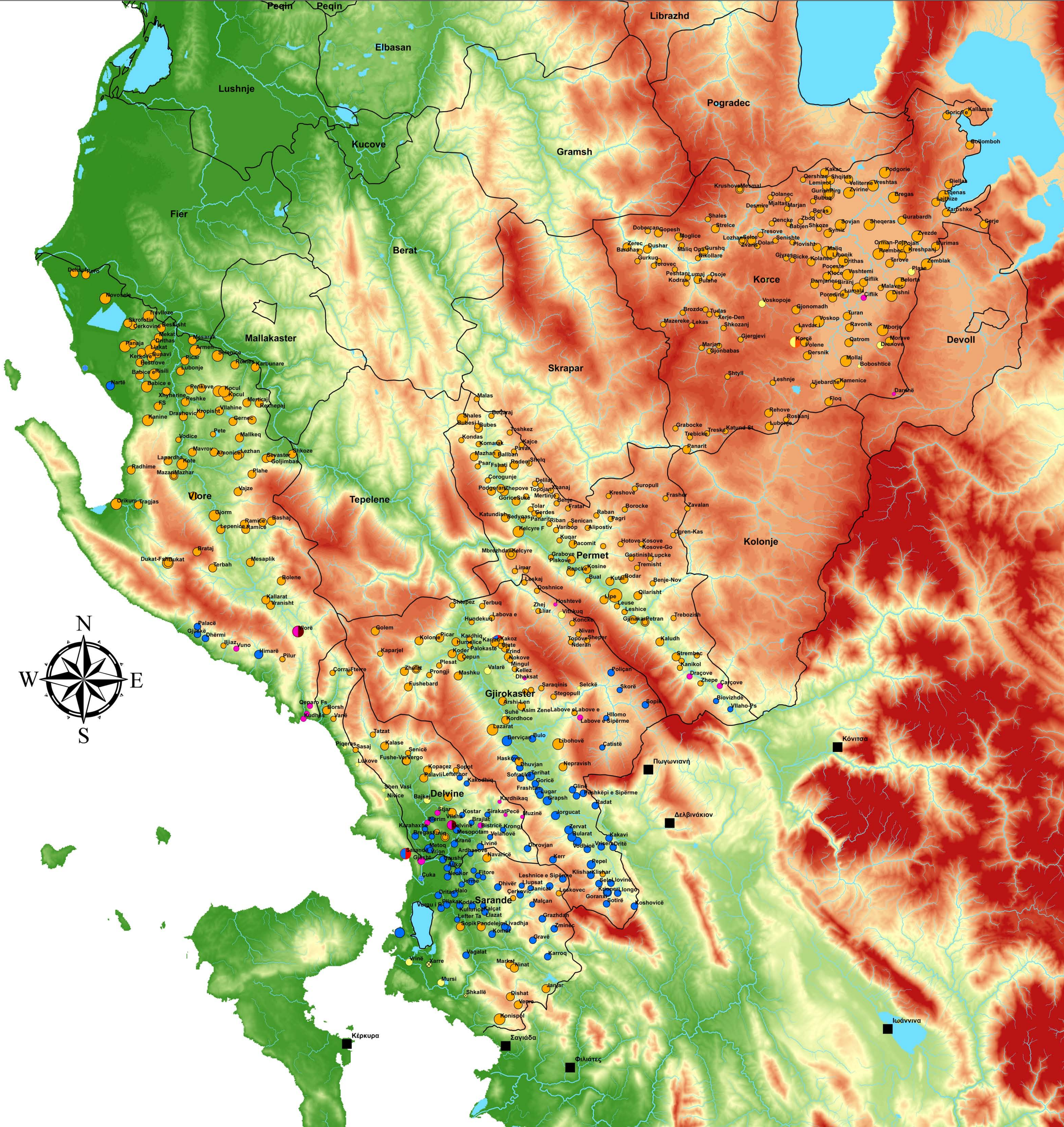
«Η Ελλάδα πάντα έκανε αυτό μας λέγατε», φέρεται να δήλωσε εκπρόσωπος των ελληνικών αρχών στην Αλβανία σε στελέχη της Ομόνοιας στη μεταξύ τους διαμάχη σχετικά με το ποιος φταίει για την σημερινή κατάσταση της μειονότητας στην Αλβανία. Αν και κανείς, πιστεύουμε, δεν θα μπορούσε να υπερβεί τις εξελίξεις, η προσκόλληση της ελληνικής πολιτικής σε μια επιδοτούμενη και περιχαρακωμένη, μικρή αλλά διακριτή μειονότητα, ήταν μια επιλογή που δεν φαίνεται να έχει μέλλον και τελικά απέτυχε ως προς τους στόχους της. Είτε ως αυτόνομη πολιτική παρουσία, είτε ως αμετάβλητη αγροτική μειονότητα, παρά την ελληνική στήριξη, οι εξελίξεις ήδη έχουν δρομολογήσει το τέλος και των δύο. Παράλληλα, άλλες εξελίξεις, όπως η δημιουργία ενός ενιαίου οικονομικού χώρου από τα Γιάννινα και την Ηγουμενίτσα

⁶⁵ Σε αντίθεση με την συμβολική σημασία του Αργυροκάστρου, αλλά και την πραγματική σημασία που είχε για τη μειονότητα πριν το 1990 (έδρα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας και της μοναδικής ελληνόγλωσσης εφημερίδας), αξιόλογο ελληνόφωνο πληθυσμό συγκέντρωναν μόνο οι (Αγ.) Σαράντα.

⁶⁶ Συνήθως πρόκειται για αύξηση του ήδη υπάρχοντος πληθυσμιακού πυρήνα Αλβανών, όπως σε μερικούς οικισμούς της Δρόπολης, είτε και για περαιτέρω εγκατάσταση, κυρίως σε οικισμούς που είχαν δημιουργηθεί μετά το 1950 και στους οποίους διέμεναν και έλληνες μειονοτικοί, όπως το SMT και η Τσούκα.

μέχρι το Τεπελένι και τους (Αγ.) Σαράντα, φαίνεται ότι βρίσκουν απροετοίμαστη την ελληνική πολιτική.

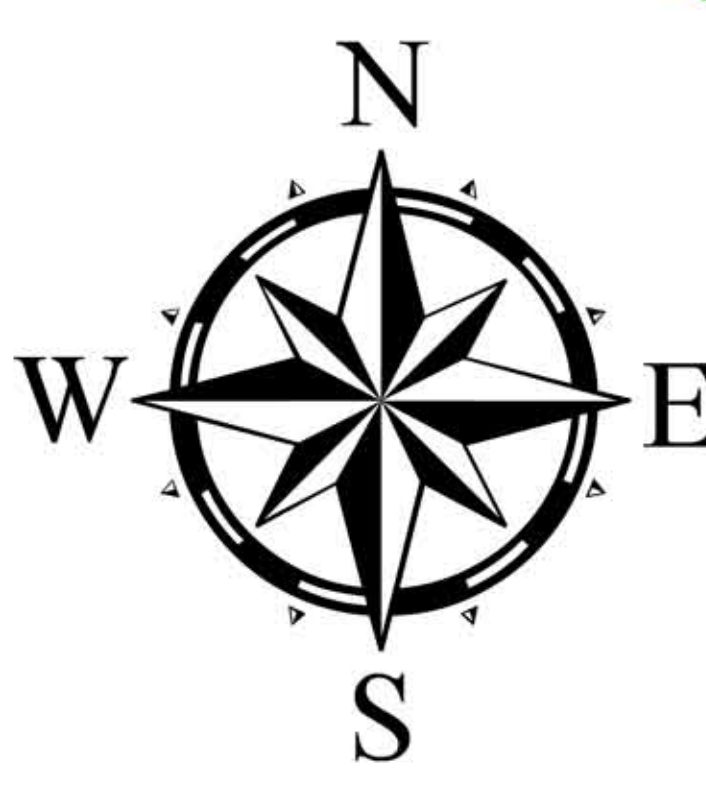
Οι εντυπώσεις που αποκομίσαμε και από την τελευταία επίσκεψη στην Αλβανία θα μπορούσαν να συνοψιστούν σε δύο πολιτικές εκ μέρους της ελληνικής πλευράς. Απ' τη μια την εμπέδωση του κράτους δικαίου συνολικά στην Αλβανία, καθώς η έλλειψή του θα συνεχίσει να δημιουργεί μικρά αλλά σημαντικά προβλήματα στην όποια ελληνική μειονότητα. Από την άλλη τον «απεγκλωβισμό» όλων των δυναμικών στοιχείων της μειονότητας, από την περιχαράκωση των «εθνικών δικαίων, αναγκών, διεκδικήσεων, πολιτικών σχηματισμών». Τούτο όμως σημαίνει ότι μια διαφορετική «μειονότητα» θα εμφανιστεί, πιθανότατα λιγότερο προσηλωμένη στη μητέρα-πατρίδα και στις «εθνικές πολιτικές». Εν τέλει είναι ζήτημα επιλογής, αλλά ίσως και μονόδρομος για την ελληνική πολιτική.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ
- ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ**
- 1 - 200
- 201 - 1000
- 1001 - 4000
- 4001 - 7726
- ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ**
- 67 - 100
- 101 - 500
- 501 - 2500
- 2501 - 4500
- 4501 - 77652
- ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΙ ΜΕ ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ
- ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΒΛΑΧΩΝ**
- 186
- 187 - 896
- ΒΛΑΧΟΙ ΜΕ ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ**
- 56 - 500
- 501 - 1300
- 1301 - 55017
- ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ**
- 7 - 100
- 101 - 500
- 501 - 1500
- 1501 - 2500
- 2501 - 20601

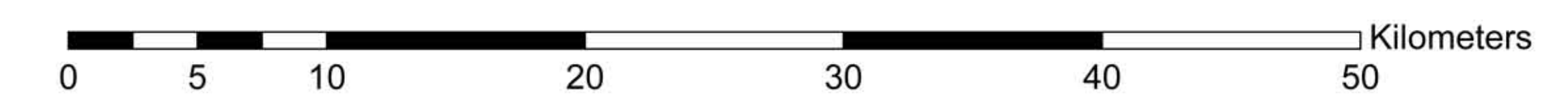
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Γλωσσική Επιμέλεια: Λάμπρος Μπαλτσιώτης
 Χαρτογραφική Απόδοση: Βασίλειος Κουτσούκος

Δεδομένα (πηγή): Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ, www.lds.gr), επεξεργασία των δεδομένων Απογραφής Πληθυσμού της Αλβανίας το 2001. Η σύνδεση των κωδικών των χωρικών ενότητων (οικισμών) με την ονομασία τους έγινε από το ΕΔΚΑ στα πλαίσια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής, του Αγοραστάκη Μιχαήλ: «Η ανασυγκρότηση του πληθυσμιακού χάρτη στα δυτικά βαλκάνια: Κρίσεις και Μετακινήσεις πληθυσμού την περίοδο 1991-2001. Η περίπτωση της Αλβανίας».

Όνομα Οικισμού	Περιοχή	Παρατήρηση
Ksamil	Sarandë	Ο μισός πληθυσμός του οικισμού χαρακτηρίζεται ως Ελληνόφωνος
Sarandë	Sarandë	Ο οικισμός δεν περιέχει αποκλειστικά Ελληνόφωνους κατοίκους, αλλά και κατοίκους άλλων ομάδων
Bulo	Gjirokastër	Ο οικισμός περιέχει ένα μικρό μόνο μέρος Ελληνόφωνου πληθυσμού
Gjirokastër	Gjirokastër	Ο οικισμός δεν περιέχει αποκλειστικά Ελληνόφωνους κατοίκους, αλλά και κατοίκους άλλων ομάδων
Vlorë	Vlorë	Ένα μέρος των κατοίκων του οικισμού κατέχει Βεβαίωση Ομογενειακής Ιδιότητας

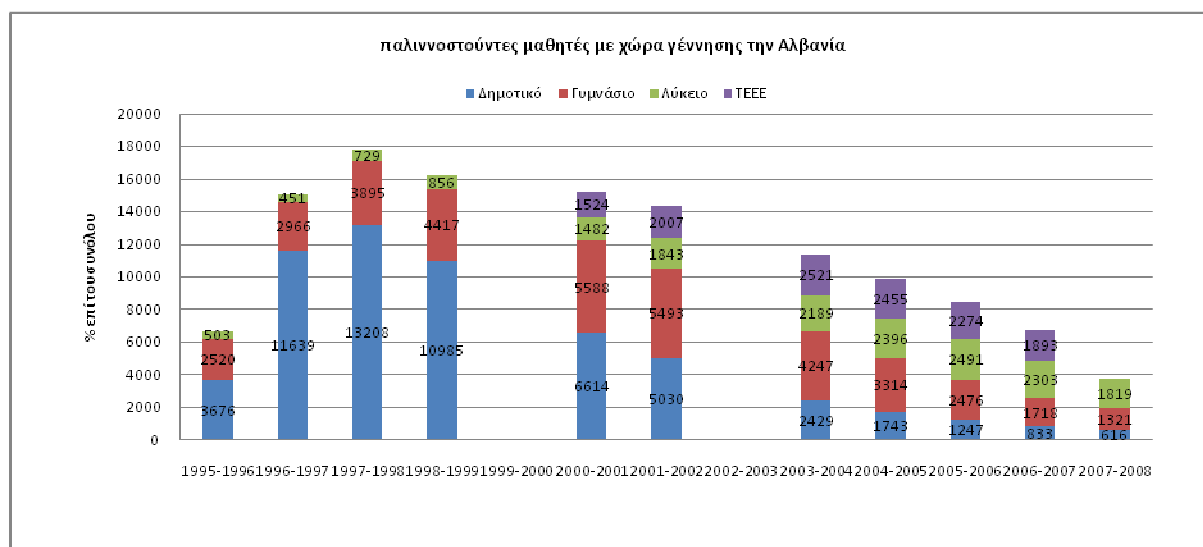

Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα μέσα από τις στατιστικές της εκπαίδευσης

Μίλτος Παύλου

Οι στατιστικές της εκπαίδευσης παρέχουν μια εικόνα της οικογενειακής μετανάστευσης των Ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα, καθώς και των φάσεων της ένταξης ή/και αφομοίωσής τους στην ελληνική κοινωνία.¹

Μια ματιά στους απόλυτους αριθμούς των παιδιών των Ελλήνων της Αλβανίας που αυτοπροσδιορίζονται ως ομογενείς/παλιννοστούντες αποτυπώνει το ιδιαίτερο επεισόδιο της σύγχρονης νεοελληνικής ιστορίας, του οποίου υπήρξαν πρωταγωνιστές.

Στην τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα οι αριθμοί των μαθητών από ελληνοαλβανικές² οικογένειες στην ελληνική εκπαίδευση από τους 6699 το 1995-96 αυξήθηκαν στους 17832 το 1999 για να μειωθούν μέσα στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} φθάνοντας και πάλι, μετά από δεκατέσσερα χρόνια, τις 6747 μονάδες.

Εάν στην αρχή της καθόδου των ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος των μαθητών από αυτές τις οικογένειες φοιτούσε στο δημοτικό, υποδηλώνοντας τη μετανάστευση ως επί το πλείστον νέων οικογενειών η τάση αυτή αντιστρέφεται (οι περισσότεροι είναι μαθητές λυκείου) μετά το 2002-2003. Αυτό το στοιχείο σηματοδοτεί και την ολοκλήρωση της μετανάστευσης των νέων τουλάχιστον ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα και την αρχή της λήξης αυτής της ιστορικής στιγμής.³ Στους αντίποδες αυτής της διαπίστωσης, τα στοιχεία υποδεικνύουν ότι ένας μεγάλος αριθμός παιδιών των ομογενών της Αλβανίας εγκατέλειψε το σχολείο μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση. Μια τάση πιο έντονη από την αντίτοχη σχολική διαρροή των αλλοδαπών Αλβανών μαθητών. Χαρακτηριστικά αυξανόμενος είναι τέλος ο αριθμός των μαθητών αυτών στην Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, μοναδική βαθμίδα στην οποία παρουσιάζεται αύξηση.

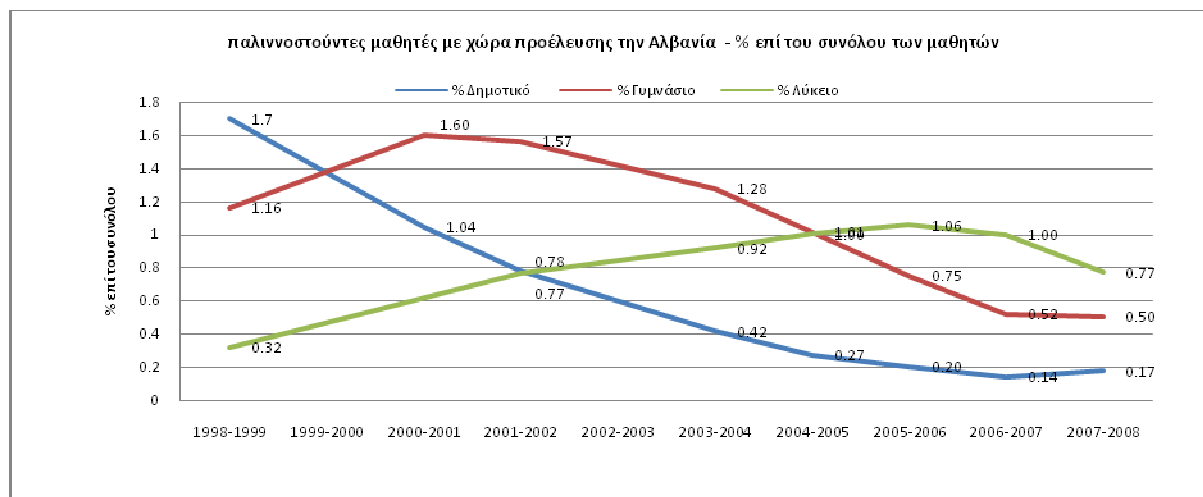
¹ Πρέπει να σημειωθεί ότι η μεθοδολογία συλλογής στατιστικών στοιχείων στην εκπαίδευση είναι προβληματική, τόσο ως προς τα ερωτηματολόγια, όσο και ως προς τον τρόπο συλλογής απαντήσεων και συμπλήρωσης από του διευθυντές των σχολικών μονάδων. Συχνά η συλλογή αυτή δεδομένων δεν είναι ακριβής και ομοιογενής. Ωστόσο τα στοιχεία χρησιμοποιούνται εδώ για να καταδείξουν τάσεις σε αδρές γραμμές χωρίς απαιτήσεις απόλυτης στατιστικής αξιοπιστίας και ακρίβειας.

² Ως ελληνοαλβανοί αναφέρονται εδώ τα μέλη της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα. Διατηρούν την αλβανική υπηκοότητα, συχνά έχουν αναπτύξει οικογένεια σε μεικτούς γάμους με επίσης Αλβανούς πολίτες. Παράλληλα αυτοπροσδιορίζονται Έλληνες («βορειοηπειρώτες») ενώ συνάμα διατηρούν δεσμούς και ρίζες στην Αλβανική κοινωνία και επικράτεια. Βλ. Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα στο συλλογικό Τσιτσελίκης Κ - Χριστόπουλος Δ., *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Σειρά ΚΕΜΟ, εκδόσεις Κριτική, 2003.

³ Οι στατιστικές της εκπαίδευσης καταγράφουν είτε τη χώρα γέννησης των «παλιννοστούντων» από την Αλβανία είτε τη χώρα προέλευσης, νοούμενη ως την χώρα του εξωτερικού της τελευταίας διαμονής του μαθητή. Ως εκ τούτου, έως το 2008 παιδιά ομογενών από την Αλβανία που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα καταγράφονται μόνον κάτω από το κριτήριο της υπηκοότητας.

Η ποσοστιαία συμμετοχή των παιδιών των Ελλήνων της Αλβανίας στις βαθμίδες της εκπαίδευσης

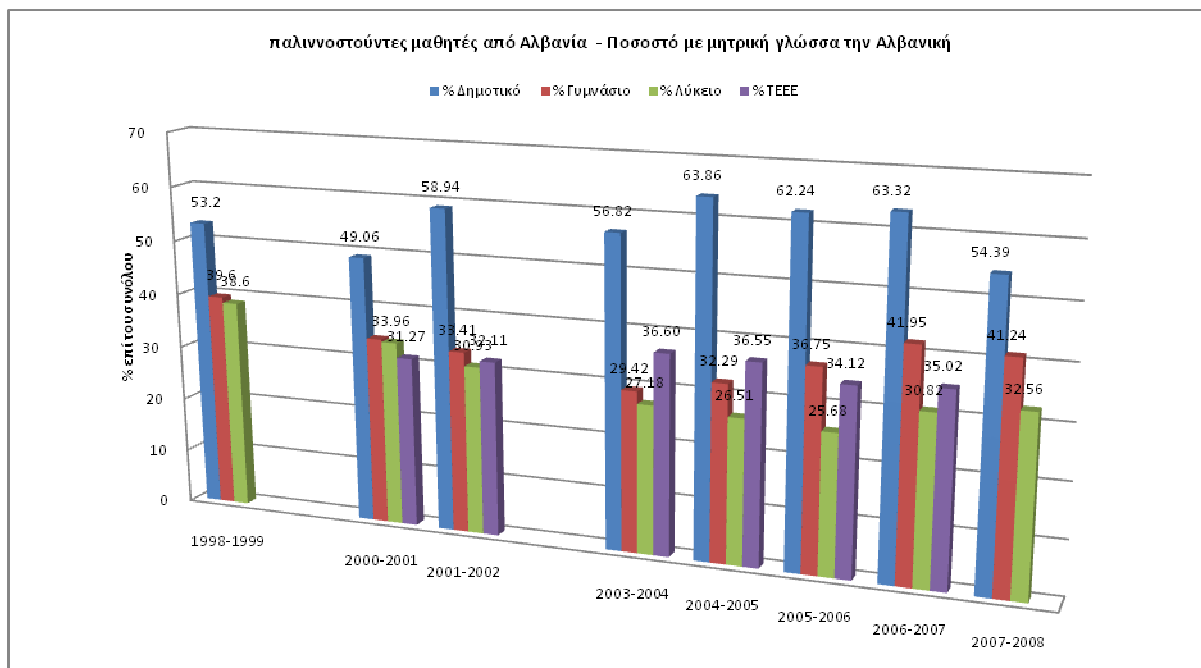
Μέσα σε δέκα χρόνια, η συμμετοχή των παιδιών των Ελλήνων της Αλβανίας στα ελληνικά Δημοτικά σχολεία ως ποσοστό επί του συνόλου των μαθητών, υποδεκαπλασιάστηκε (από 1.7% στο 0.17%). Αντίστοιχα ποσοστά σημειώνουν και τα παιδιά των ομογενών στα ελληνικά Γυμνάσια και Λύκεια, έχοντας ανέλθει πάνω από το 1.5% το 2001-2002 και καταλήγοντας αρκετά κάτω από το 1% το 2008.

Η Αλβανική ως μητρική γλώσσα

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βαθμός διαφοροποίησης της αναφοράς της Αλβανικής γλώσσας, ως μητρικής⁴ ανάμεσα στα παιδιά των Ελλήνων της Αλβανίας στα Ελληνικά σχολεία. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις περισσότερες βαθμίδες εκτός της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το ποσοστό αυτό αρκετά κάτω από το 50%, ενώ στο δημοτικό το ποσοστό αυτό αυξάνεται από το 53.2% του 1999 στο 63.86% του 2004 για να ξαναμειωθεί στο 54.39% το 2008. Επίσης χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το ποσοστό αυτό μειώνεται ιδιαίτερα σε ορισμένες περιοχές της χώρας, στις οποίες φαίνεται ότι τα ελληνικά είναι η κύρια γλώσσα επικοινωνίας στην οικογένεια. Αυτό συμβαίνει στις περιφέρειες της Ηπείρου, του Ιονίου και της Δυτικής Ελλάδας (~20-40%), υποδηλώνοντας ένα μεγαλύτερο βαθμό ή/και στρατηγικές ένταξης ή αφομοίωσης με βάση την ελληνική ταυτότητα. Αντιθέτως, στις μεγάλες πόλεις της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και στην Πελοπόννησο η Αλβανική δηλώνεται ως η βασική γλώσσα της οικογένειας σε ποσοστό 60-85%.

⁴ Σύμφωνα με το στατιστικό δελτίο της ΕΣΥΕ ως «μητρική γλώσσα» καταγράφεται η βασική γλώσσα επικοινωνίας του μαθητή στο οικογενειακό του περιβάλλον.

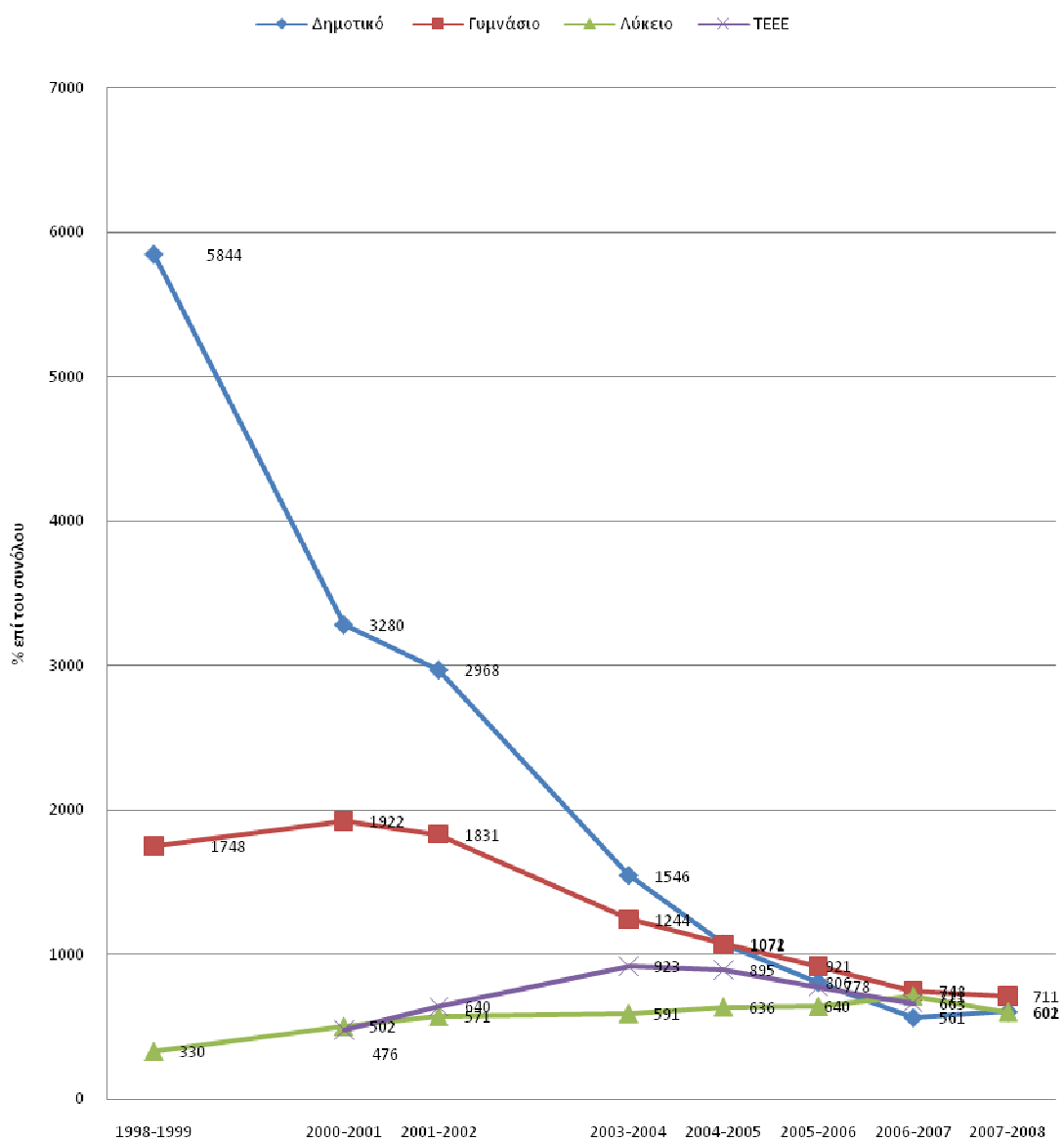

Στα μέσα της δεκαετίας του 2000, ένα κομμάτι των ελλήνων της Αλβανίας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα – εκείνο που βρίσκεται εγγύτερα στην ελληνική ταυτότητα και ενδεχομένως με μεγαλύτερη χρήση της ελληνικής στην οικογένεια - αρχίζει σταδιακά να πολιτογραφείται και να αποκτά ευχερέστερη πρόσβαση στην ελληνική ιθαγένεια. Αυτή ίσως να προβάλλει ως μια ικανοποιητική ερμηνεία του φαινομένου της αύξησης του ποσοστού των ελληνοαλβανών μαθητών που δηλώνουν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, την ίδια στιγμή που ο συνολικός αριθμός των αυτοπροσδιοριζόμενων ως ομογενών από την Αλβανία μειώνεται δραματικά.⁵

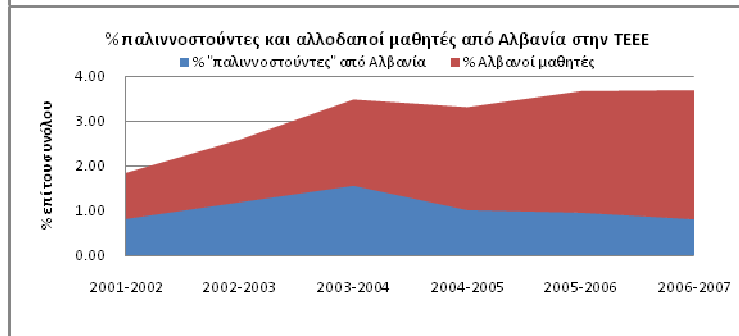
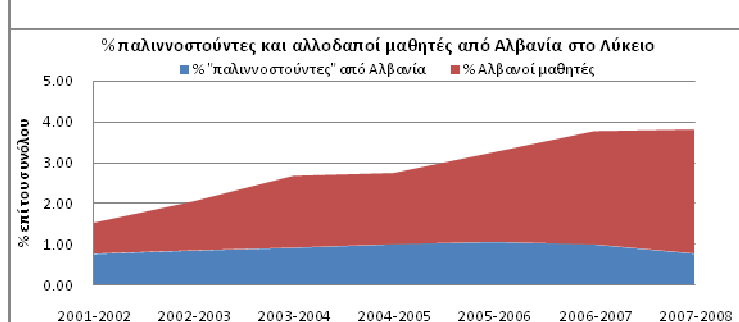
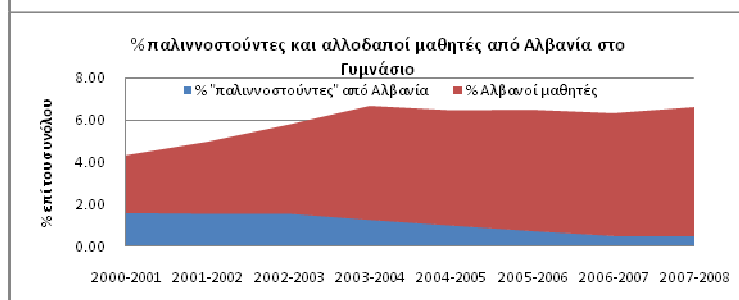
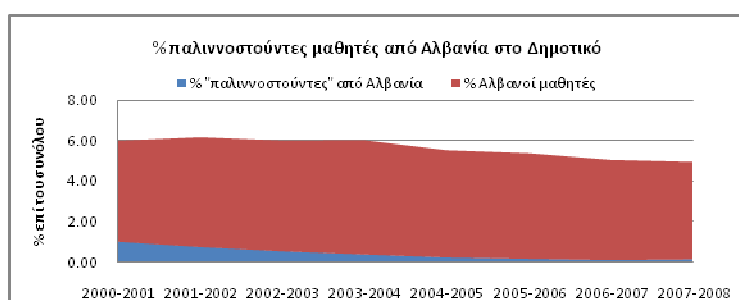
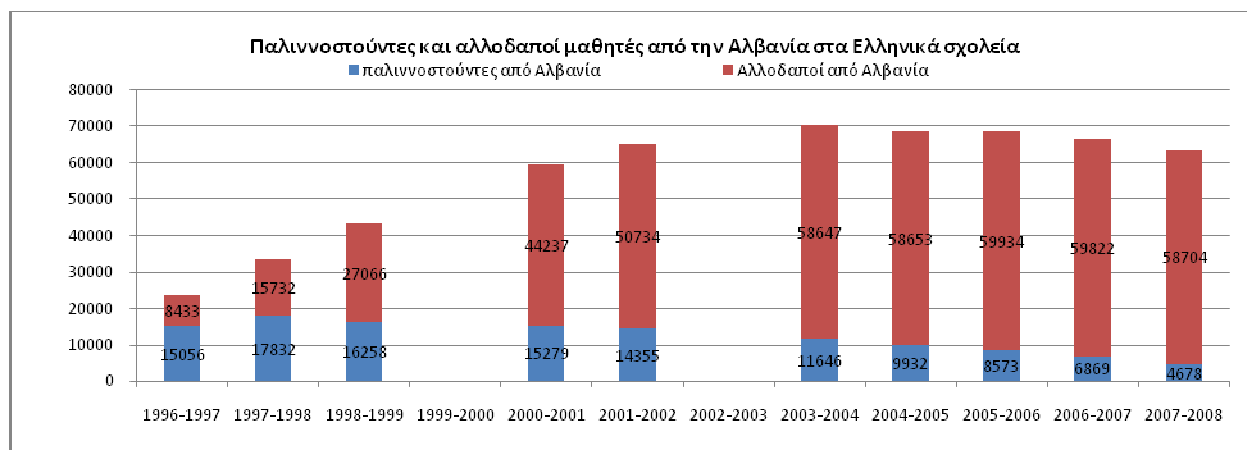
Εντυπωσιακά μειούμενη βγαίνει σε απόλυτους αριθμούς η χρήση της Αλβανικής ως μητρικής γλώσσας. Από τους 8000 μαθητές των τελών της δεκαετίας του '90 έχουμε περάσει σήμερα (2008) σε λιγότερους από 2000 μαθητές με μητρική την Αλβανική. Η μείωση αυτή είναι πιο ραγδαία και χαρακτηριστική ανάμεσα στα παιδιά του Δημοτικού, δηλαδή ακριβώς σε εκείνη την ομάδα των νέων οικογενειών που σηματοδότησαν ως κύριο σώμα της μετανάστευσης το φαινόμενο της καθόδου των Ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα.

⁵ Η μικρή αυτή αύξηση του ποσοστού με μητρική την Αλβανική, παρατηρείται κυρίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ακολουθώντας την τάση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης των μέσων της δεκαετίας του 2000.

παλινοστούντες μαθητές από Αλβανία με μητρική γλώσσα την Αλβανική

Αλλοδαποί και ομογενείς από την Αλβανία στα Ελληνικά σχολεία

Μια δεκαπενταετία αύξησης των μαθητών από την Αλβανία στα Ελληνικά σχολεία μοιάζει να έχει σταθεροποιηθεί αν όχι να μειώνεται σταδιακά μετά το 2004. Από τους 23.849 μαθητές του σχολικού έτους 1996-1997 ο αριθμός τους ξεπέρασε τους 70000 το σχολικό έτος 2003-2004 και καταγράφηκε στους 63382 το 2007-2008.

Ωστόσο, ενώ ο αριθμός των αλλοδαπών μαθητών παραμένει σταθερά υψηλός (λίγο κάτω από τους 60.000) τα τελευταία χρόνια, ο συνολικός αριθμός των παιδιών οικογενειών που αυτοπροσδιορίζονται («βορειοηπειρώτες») Έλληνες της Αλβανίας μειώνεται χαρακτηριστικά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Η τάση αυτή είναι πιο έντονη στις χαμηλότερες βαθμίδες. Στο Λύκειο και στην Τεχνικής Επαγγελματική & Εκκλησιαστική Εκπαίδευση (ΤΕΕΕ) η μείωση αυτή είναι αμελητέα έως χαμηλότερη συνοδεύοντας τη χαρακτηριστικά μεγαλύτερη αύξηση των αλλοδαπών μαθητών.

Συνολικά στην πρώτη δεκαετία του αιώνα οι μαθητές από την Αλβανία (αλλοδαποί και ομογενείς) αποτελούν το 6-7% των μαθητών του Δημοτικού και του Γυμνασίου, το 3-3.5% των μαθητών του Λυκείου και της ΤΕΕΕ. Ωστόσο, ενώ το 1998 οι Έλληνοαλβανοί μαθητές αποτελούσαν την πλειοψηφία των παιδιών από την Αλβανία, δέκα χρόνια μετά αποτελούν μόνο μια

μικρή τους μειοψηφία.

Αν η σχολική εγκατάλειψη μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση είναι ένας παράγοντας που μπορεί να συσχετιστεί με τη μείωση της συμμετοχής της ομάδας στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αυτή η τάση μοιάζει να έχει μεγαλύτερη ένταση από την αντίστοιχη των αλλοδαπών από την Αλβανία. Οι τελευταίοι παρά τη σχολική εγκατάλειψη αυξάνονται ως ποσοστό του συνόλου του μαθητικού πληθυσμού ανεξαρτήτως υπηκοότητας στο Λύκειο και στην Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Εμφανίζεται έτσι μια τάση μείωσης και μικρής συμμετοχής της ομάδας των παιδιών ομογενών εξ Αλβανίας στην εκπαίδευση, την ίδια στιγμή που οι κάτοχοι Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ) αναλογούν σε ένα σημαντικό κομμάτι των Αλβανών υπηκόων που διαβιούν στην Ελλάδα. Σηματοδοτείται έτσι η ηλικιακή έξοδος από το σχολείο των παιδιών αυτής της γενιάς κατόχων ΕΔΤΟ με χαρακτηριστική τυπική οικογενειακή μετανάστευση στην Ελλάδα. Το ερώτημα που γεννιέται είναι πώς θα αυτοπροσδιορίζονται τα εγγόνια τους όταν εισέλθουν στην ελληνική εκπαίδευση.

Συμπεράσματα

Οι στατιστικές της εκπαίδευσης αποτυπώνουν ανάγλυφα δύο τάσεις που ανικανοποίητοι στη δραματική μείωση του αριθμού των παιδιών οικογενειών Ελλήνων ομογενών από την Αλβανία στην Ελληνική εκπαίδευση.

- Αφενός την ολοκλήρωση της μετανάστευσης της ομάδας στην Ελλάδα και τη λήξη της σχετικής κίνησης ήδη από τις αρχές-μέσα της δεκαετίας που διανύουμε.
- Αφετέρου τη σταδιακή ενσωμάτωση και ενδεχομένως την αφομοίωση των Ελλήνων της Αλβανίας στην Ελληνική κοινωνία, τόσο διαμέσου της πολιτογράφησης που ξεκίνησε σε μεγαλύτερους αριθμούς από το 2006, όσο και της ένταξης στην οικονομική δραστηριότητα συχνά μέσα από τη σχολική εγκατάλειψη της νεότερης γενιάς και τη συνακόλουθη πρόωρη έναρξη της εργασιακής ζωής.

Οι παραπάνω τάσεις παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ιδιαίτερα ως προς τις περιφέρειες διαμονής των οικογενειών μεταναστών. Εκείνες που χρησιμοποιούν περισσότερο την ελληνική στο σπίτι (μια υπόθεση που βασίζεται στη δήλωση ότι δεν χρησιμοποιούν την Αλβανική) είναι εγκατεστημένες στην Ήπειρο, το Ιόνιο, τη Δυτική Ελλάδα. Εκείνες που διαμένουν στις μεγάλες πόλεις αντιθέτως χρησιμοποιούν την Αλβανική ως κύρια γλώσσα. Προηγούμενη προσπάθεια⁶ ερευνητικής προσέγγισης της ομάδας που εστιάζει στους μεικτούς γάμους, υποδεικνύει ότι αυτοί είναι συχνότεροι ανάμεσα σε μέλη της ομάδας με πολυεθνικές αναφορές προσανατολισμένες σε μια πλέον «κοσμοπολίτικη» μετανάστευση και μεγαλύτερη αστυφιλία.

Εκείνο που απομένει να παρακολουθήσουμε τα επόμενα χρόνια είναι η πορεία αυτής της εθνοπολιτισμικής ομάδας ως προς το βαθμό που τα μέλη της θα διατηρήσουν στοιχεία της συλλογικής ιστορικής τους διαδρομής και πολλαπλού ανήκειν. Οι Έλληνες της Αλβανίας, όπως υποδηλώνουν και τα υψηλά ποσοστά χρήσης της Αλβανικής ως βασικής γλώσσας από την αρχή της μετανάστευσης στην Ελλάδα έως και σήμερα, σε μεγάλο βαθμό έχουν συγκροτήσει τα βιοτικά τους κέντρα γύρω από μεικτούς γάμους και ελληνοαλβανικά κοινωνικά δίκτυα. Αφετέρου δε αυτοπροσδιορίζονται κύρια γύρω από μια ελληνική εθνοτική ταυτότητα. Το πλέον πιθανό είναι τα παιδιά των οικογενειών με ελληνοαλβανούς γονείς να αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες – λιγότερο ή περισσότερο με πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές προσωπικές αναφορές - και να χαράσσουν αντίστοιχη πορεία στην κοινωνία όπου μεγαλώνουν.

Η μαζική απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους κατόχους του Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ) από την Αλβανία με βάση τις ρυθμίσεις που εισήγαγε η νέα κυβέρνηση του Γ.Α. Παπανδρέου το χειμώνα του 2009, ως κατάληξη πολεμικών διεκδικήσεων της ελληνοαλβανικής κοινότητας, αναμένεται ως επικύρωση και δικαίωση της ελληνοκεντρικής συστατικής στρατηγικής της. Ωστόσο, η ελληνική ιθαγένεια,

⁶ Παύλου Μ., Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα, στο συλλ.: Τσιτσελίκης Κ.-Χριστόπουλος Δ., Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας, Σειρά ΚΕΜΟ, Εκδόσεις Κριτική 2003. Συχνά ανάλογες ελληνοαλβανικές οικογένειες προέρχονται από την περιοχή της Χιμάρας.

είτε ως όχημα κοινωνικής ένταξης είτε ως επισφράγιση αφομοίωσης, αποτελεί ένα νέο επεισόδιο κοινωνικής συμβίωσης της ομάδας, μέσα στο νέο μεγάλο κεφάλαιο μιας - τυπικά τουλάχιστον - πιο περιεκτικής και πολυπολιτισμικής ιδιότητας του έλληνα πολίτη που προαναγγέλεται στην Ελλάδα.

- Αξίζει να σημειωθεί ότι οι στατιστικές της εκπαίδευσης προς το παρόν δεν καταγράφουν επισήμως τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα από γονείς ομογενείς εξ Αλβανίας. Ωστόσο, η στατιστική κατηγορία 'χώρα προέλευσης' αν και δεν φαίνεται να σχεδιάστηκε για αυτό το λόγο, μοιάζει να χρησιμοποιείται για να καταγράψει και αυτή την ομάδα⁷. Η διαφαινόμενη εισαγωγή της «εθνικής καταγωγής» στις στατιστικές της εκπαίδευσης η οποία ίσως καλύψει αυτή τη στατιστική ανάγκη, υποδεικνύει πως η ταυτότητα της ομάδας των («βορειοηπειρωτών») Ελλήνων της Αλβανίας ενδεχομένως θα ακολουθεί τα μέλη της ακόμη και μετά την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας.

⁷ Στις στατιστικές της εκπαίδευσης ο αριθμός των παιδιών με χώρα προέλευσης την Αλβανία είναι πάντοτε μεγαλύτερος από εκείνον των παιδιών με χώρα γέννησης την Αλβανία ή με Αλβανική υπηκοότητα. Εικάζεται ότι κατά την καταγραφή εντάσσονται σε αυτόν τον αριθμό όσα παιδιά δηλώνουν ως χώρα τελευταίας διαμονής (ενδεχομένως και των γονιών τους) την Αλβανία. Στο παρόν κείμενο για τα έτη 2000-2008 αυτός ο αριθμός έχει χρησιμοποιηθεί εκτός και αν υποδεικνύεται ρητά το αντίθετο (πχ. χώρα γέννησης).

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ*

*Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης
Επίκουρος καθηγητής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
17.1.2010*

Τα ελληνικά ή ελληνόγλωσσα μειονοτικά σχολεία στην Αλβανία αποτέλεσαν και αποτελούν κομβικό ζήτημα για την ελληνική μειονότητα από τη συγκρότηση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα. Το αίτημα για την διατήρηση και βελτίωση των μειονοτικών σχολείων δομείται σε δύο επίπεδα: Πρώτον σε αντιδιαστολή προς τη συγκρότηση του αλβανικού έθνους και δεύτερον ως ιδεολογική μεταλαμπάδευση της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας μέσα από τις εκπαιδευτικές δομές που προϋπήρχαν επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπό την αιγίδα της ελληνορθόδοξης εκκλησίας. Σήμερα, το ζήτημα συνεχίζει να αποτελεί πεδίο τριβών αναφορικά με την οπτική του κάθε παράγοντα που συνδιαμορφώνει το θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον στο οποίο παρέχεται η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον μαθητή. Ένα περιβάλλον το οποίο αποτελεί πεδίο διεκδικήσεων, αντιστάσεων και παρεμβάσεων, με πολιτικό, ιδεολογικό και οικονομικό χαρακτήρα εμπλέκοντας ως άμεσους πρωταγωνιστές, το αλβανικό κράτος και την ελληνική μειονότητα, αλλά και τις ελληνικές διπλωματικές και εκπαιδευτικές αρχές, την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και πλήθος ιδιωτικών οργανώσεων.

1. Σύντομη ιστορική επισκόπηση της ελληνικής μειονοτικής εκπαίδευσης στην Αλβανία

Από την ανεξαρτητοποίηση της Αλβανίας το 1913, τα ελληνικά-χριστιανικά σχολεία διατηρήθηκαν αλλά, όπως ήταν επόμενο, η λειτουργία τους επηρεάστηκε από την ρευστή πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας. Με την διεθνή της αναγνώριση και την εισδοχή της στην Κοινωνία των Εθνών, η Αλβανία απέδωσε εκπαιδευτικά δικαιώματα στις εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες με τη μορφή διεθνούς νομικής δέσμευσης. Η Μονομερής Διακήρυξη της Αλβανίας του 1921 έδιατυπώθηκε στο πλαίσιο δεσμεύσεων που διαμορφώθηκαν στο κλίμα της προστασίας των μειονοτήτων και τέθηκαν υπό την εγγύηση της Κοινωνίας των Εθνών. Έτσι, η Αλβανία δεσμεύτηκε, μεταξύ άλλων, για την αναγνώριση του δικαιώματος στη δημόσια και την ιδιωτική εκπαίδευση των μειονοτήτων στη μητρική τους γλώσσα. Κατά δήλωση της Αλβανίας, το 1922, τα

* Η παρούσα μελέτη βασίζεται στην αντίστοιχη μελέτη που εκπονήθηκε το 2001 και δημοσιεύτηκε στον συλλογικό τόμο *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κ. Τσιτσελίκης & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) Κριτική, 2003. Ευχαριστώ θερμά όσους βοήθησαν να συλλέξω πολύτιμα στοιχεία και κυρίως να κατανοήσω την θεσμική και πολιτική πραγματικότητα, όπως διαμορφώθηκε σήμερα.

εκπαιδευτικά δικαιώματα αφορούν την ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα. Ήδη την εποχή εκείνη, το αλβανικό κράτος, διατηρούσε με δικά του έξοδα 36 ελληνόγλωσσα μειονοτικά σχολεία στα οποία φοιτούσαν 2.614 μαθητές¹. Ωστόσο, η διαχείριση της πλειοψηφίας των σχολείων επιβάρυνε την ίδια τη μειονότητα (κοινοτικά σχολεία ιδιωτικού χαρακτήρα) την οποία στήριζε άμεσα η Ελλάδα με την αποστολή δασκάλων².

Από το 1930, τα ελληνικά σχολεία αρχίζουν να αντιμετωπίζουν θεσμικές δυσκολίες στη λειτουργία τους. Τον Απρίλιο του 1933, το υπουργείο Παιδείας έλαβε την απόφαση να καταστήσει την δημοτική εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους τους πολίτες της αλλά και να κλείσει όλα τα ιδιωτικά/κοινοτικά σχολεία εφαρμόζοντας τα άρθρα 206-207 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1928. Συνολικά 77 σχολεία, εκ των οποίων 10 ελληνικά, θα έπρεπε να κλείσουν³. Η ελληνο-αλβανική διαφορά σχετικά με τα σχολεία κρίθηκε ενώπιον των οργάνων της Κοινωνίας των Εθνών. Ειδικά το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης αποφάνθηκε ότι η διαφορετική μεταχείριση παρέχεται ως εναλλακτική λύση και δεν πρέπει να επιβάλλεται στις μειονότητες οι οποίες πρέπει να έχουν την δυνατότητα επιλογής μεταξύ των διαφορετικών μέτρων⁴.

Η αλβανική κυβέρνηση ευθυγραμμίστηκε με τη γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου και ο «Εκπαιδευτικός Αγώνας» (1934-35) έληξε θετικά για την ελληνική μειονότητα. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συζήτηση για την ενδεχόμενη αμοιβαιότητα μεταξύ των σχολείων της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία και των σχολείων που θα μπορούσαν να ιδρυθούν για τους μουσουλμάνους αλβανικής καταγωγής στην Ελλάδα (Τσαμουριά) παρέμεινε σε υποτονικά επίπεδα. Έτσι, το 1939 λειτουργούσαν και πάλι 74 ελληνικά σχολεία με 5.254 μαθητές και 141 εκπαιδευτικούς. Ωστόσο, η ομαλότητα της λειτουργίας τους διαταράχθηκε και πάλι, καθώς ξέσπασε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος.

Η εδραίωση του καθεστώτος Χότζα από το Συνέδριο της Πρεμετής το 1944 ανέτρεψε τα πολιτικά και πραγματικά δεδομένα τα οποία είχαν μέχρι τότε διαμορφώσει το καθεστώς της μειονότητας. Η αντιμετώπιση της ελληνικής εκπαίδευσης από το καθεστώς του Ενβέρ Χότζα χαρακτηρίζεται από τον προσδιορισμό των μειονοτικών ζωνών και το δικαίωμα 101 χωριών να διατηρούν μειονοτικά σχολεία, ενώ εξαιρέθηκε η περιοχή της Χιμάρας. Η περίοδος αυτή μπορεί να διαιρεθεί σε τέσσερις επιμέρους φάσεις:

α) **1944-1952.** Μεγάλη μεταρρύθμιση για την μείωση του αναλφαριθμητισμού σε όλη τη χώρα.

¹ Το έγγραφο παρατίθεται στο B. Kondis & E. Manda, (επιμ.), *The Greek minority in Albania, A documentary record (1921-1993)*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994, σελ. 35.

² Βλ. «Εκθεσις περί των εν Βορείω Ηπείρω ελληνικών σχολείων», σε έγγραφο του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών της 10.12.1923, αναφέρεται στο Β. Κόντης (επιμ.), *Ελληνισμός της Β. Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις. Έγγραφα από το ιστορικό αρχείο του Υπ. Εξωτερικών*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, τ. III, Αθήνα 1997, σελ. 119 επ.

³ Έκθεση της ΚτΕ, C.38.1935.I, 12.1.1935, Παρατίθεται στο B. Kondis & E. Manda (επιμ.), *όπ.π.*, σελ. 84.

⁴ PCIJ, *Minority Schools in Albania*, Advisory Opinion of 6 April 1935, Series A/B, No. 64, σ. 20.

Με το άρθρο 35 του αλβανικού Συντάγματος του 1945 κατοχυρώνεται η ελεύθερη χρήση της μητρικής γλώσσας, ενώ με Νόμο της 17.8.1946 σχετικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση καθιερώνεται το δικαίωμα στη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας για την ελληνική μειονότητα. Το 1947 έχουν ανοίξει 82 ελληνικά σχολεία με 5.150 μαθητές και 102 εκπαιδευτικούς. Στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία το πρόγραμμα διδάσκεται στα ελληνικά στο 84% του προγράμματος και το υπόλοιπο 16% στα αλβανικά (γλωσσικό μάθημα). Το 1945 ιδρύεται στο Αργυρόκαστρο μέση παιδαγωγική σχολή, η οποία έκλεισε το 1949.

β) **1952-1960.** Περίοδος της αλβανο-σοβιετικής προσέγγισης. Επιβάλλεται η υποχρεωτική επταετής φοίτηση ανατρέποντας στα μειονοτικά σχολεία το συσχετισμό του χρόνου διδασκαλίας σε βάρος των ελληνόγλωσσων μαθημάτων: Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται μόνο ως γλωσσικό μάθημα⁵. Το 1956 επαναλειτούργει στο Αργυρόκαστρο εκπαιδευτήριο για τους μειονοτικούς δασκάλους.

γ) **1960-1978.** Χαρακτηρίζεται από τη ρήξη των αλβανο-σοβιετικών σχέσεων, την προσέγγιση με την Κίνα και την εξαγωγή στην Αλβανία της πολιτιστικής επανάστασης. Στο πλαίσιο της ιδεολογικής καταστολής της τελευταίας η ελληνόφωνη εκπαίδευση περιορίζεται σε μεταφράσεις κειμένων αυστηρά εγκεκριμένων από το Κομμουνιστικό Κόμμα. Ωστόσο, το 1969 ο Χότζα υποστηρίζει την ορθή διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα σχολεία της ελληνικής μειονότητας. Έτσι το 1971 αναδιοργανώνεται η Παιδαγωγική Ακαδημία Αργυροκάστρου και το Σύνταγμα του 1977 κατοχυρώνει τη χρήση της μητρικής γλώσσας των εθνικών μειονοτήτων και η διδασκαλία της στο σχολείο (άρθρο 42). Νέα σχολικά εγχειρίδια συντάσσονται από το 1974 για τα ελληνικά μειονοτικά σχολεία, ύστερα από την ελληνο-αλβανική προσέγγιση⁶.

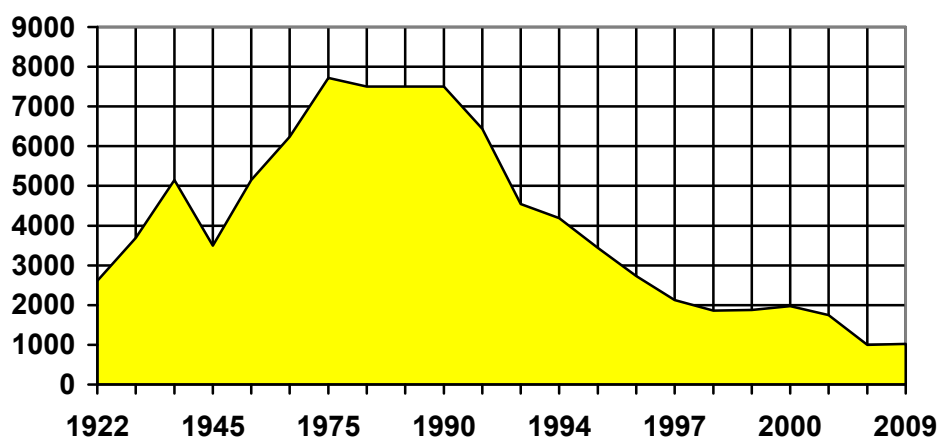
δ) **1978-1990.** Με το τέλος της σινο-αλβανικής φιλίας εντείνονται οι προσπάθειες φιλελευθεροποίησης της αλβανικής πολιτικής ζωής. Παράλληλα βελτιώνονται οι ελληνο-αλβανικές σχέσεις και συντάσσονται νέα ελληνόφωνα σχολικά εγχειρίδια με βελτιωτικές αλλαγές⁷. Ο Ραμίζ Αλία μετά το θάνατο του Ενβέρ Χότζα αναλαμβάνει την ηγεσία του καθεστώτος από το 1985 μέχρι τα τέλη του 1990, οπότε και αναγκάζεται από τις διεθνείς εξελίξεις να προκηρύξει δημοκρατικές εκλογές.

⁵ Σ. Ντάγιος, όπ.π., σελ. 42. Βλ. επίσης και J. Pettifer, *The Greek minority in Albania in the aftermath of communism*, Conflict Studies Research Centre, www.csrc.ac.uk, σελ. 7.

⁶ Β. Κόντης, *Ενσυναίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20ό αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 173 και Γ. Παπαδόπουλος, όπ.π., σελ. 205.

⁷ E. Kofos, "The Greek minority textbooks during the Enver Hoxha's period", 34/1 *Balkan Studies* 1993, 101.

Γράφημα 1: Μαθητές στα μειονοτικά σχολεία 1922-2009 (Χωρίς τα νήπια)

2. Η σύγχρονη φάση

Αναμφίβολα, η εκπαίδευση ένα από τα σημαντικότερα πεδία που η ελληνική μειονότητα πραγματώνει την συλλογική της ταυτότητα στο νεοπαγές δημοκρατικό περιβάλλον της σύγχρονης Αλβανίας. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η μειονοτική εκπαίδευση αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της αλβανικής δημόσιας εκπαίδευσης που στόχο έχει να μορφώσει και να εντάξει κοινωνικά και οικονομικά τους αυριανούς αλβανούς πολίτες. Ως κυρίαρχη άποψη στους κόλπους της μειονότητας, η γλώσσα θεωρείται φορέας διατήρησης της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας, σημείο αναφοράς για όλα τα μέλη της αλλά και σύνδεσμος με την Ελλάδα. Επίσης, μια άλλη άποψη θεωρεί ότι η σημασία της άριστης γνώσης της αλβανικής γλώσσας αποτελεί το κλειδί για την κοινωνική ανέλιξη και την οικονομική επιτυχία μέσα στη χώρα.

Το άνοιγμα των συνόρων και η δυνατότητα μετανάστευσης στην Ελλάδα ή αλλού, νόμιμα ή παράνομα, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μείωση της φυσικής παρουσίας της μειονότητας και των σχολείων της, και συνακόλουθα στην πολλαπλή πολιτική και ιδεολογική χρήση της συρρίκνωσης αυτής από φορείς της μειονότητας.

Η εξέλιξη της συγκρότησης νομικού πλαισίου για την οργάνωση της μειονοτικής εκπαίδευσης έγινε σε σαθρές πολιτικές βάσεις. Μάλιστα μέχρι το 1994 το σχετικό θεσμικό πλαίσιο επηρεάστηκε από την κρίση των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Οι παράγοντες της μειονότητας (Ομόνοια, βουλευτές, εκπαιδευτικοί) στράφηκαν προς την Ελλάδα για οικονομική και υλικοτεχνική

βοήθεια. Στο αίτημα ανταποκρίθηκε το ελληνικό κράτος, ορισμένες οργανώσεις αλλά και ιδιώτες, χρησιμοποιώντας διαφορετικά μέσα και εξυπηρετώντας διαφορετικούς σκοπούς, συχνά υποσκάπτοντας την ποιότητα της μειονοτικής εκπαίδευσης.

Από την άλλη πλευρά, η αναβάθμιση του νομικού καθεστώτος με την εισαγωγή των σχετικών διατάξεων της Σύμβασης-πλαίσιου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων στην έννομη τάξη της Αλβανίας και η συναφής διαδικασία επιτήρησης της εφαρμογής της από το Στρασβούργο έδωσαν μια νέα δυναμική στην εξέλιξη της μειονοτικής εκπαίδευσης, τουλάχιστον ως προς το θεσμικό πλαίσιο του σχετικού διαλόγου. Ωστόσο η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν ενδιαφέρθηκε να εμπλακεί στο πολυμερές σύστημα ελέγχου των υποχρεώσεων της αλβανικής κυβέρνησης, γενικά και ειδικά ως προς την μειονοτική εκπαίδευση.

3. Τα ποιοτικά δεδομένα

α. Το πρόγραμμα

Ο χρόνος φοίτησης στο αλβανικό σχολείο διαχωρίζονταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 κύκλους σε τρεις κύκλους, ενώ σήμερα σε δύο κύκλους: Τις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης (τάξεις 1-4 και 5-9) και της δευτεροβάθμιας (τάξεις 10-12). Σε πολλά μικρά χωριά της υπαίθρου λειτουργούν μόνο τετρατάξια πρωτοβάθμια σχολεία.

Στα μειονοτικά σχολεία, ανάλογα με τη βαθμίδα, η ελληνική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα ή η διεξαγωγή μέρους του προγράμματος γίνεται στην ελληνική. Τα δημόσια μειονοτικά σχολεία λειτουργούν αποκλειστικά εντός των μειονοτικών ζωνών, στους νομούς Αργυροκάστρου, Αγ. Σαράντα, Δελβίνου και Πρεμετής, στις οποίες αναγνωρίζονται ως μειονοτικά συνολικά 99 χωριά. Πολλά χωριά δεν διαθέτουν σχολείο λόγω έλλειψης μαθητών. Η αλβανική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα ή ως γλώσσα διδασκαλίας ορισμένων μαθημάτων, ανάλογα με την τάξη. Ειδικότερα και ύστερα από την αναδιάρθρωση που εφαρμόστηκε από το 2008:

A. Κύκλος υποχρεωτικής εκπαίδευσης: Τάξεις 1-9. Στις τάξεις 1-4 όλα τα μαθήματα διδάσκονται στα ελληνικά, ενώ η αλβανική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα. Στις τάξεις 5-9 το 60% των μαθημάτων του προγράμματος διδάσκεται στα ελληνικά (ελληνική ιστορία, ελληνική λογοτεχνία, γεωγραφία, ωδική, γυμναστική, βιολογία, σπουδή περιβάλλοντος) ενώ το υπόλοιπο 40% των μαθημάτων στα αλβανικά (μαθηματικά, φυσική, χημεία, αλβανική ιστορία και αγωγή του πολίτη).

B. Λύκειο. Στις τάξεις 10-12 τα μαθήματα γίνονται στα αλβανικά, με διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην 10^η τάξη, 2 ή 4 ώρες την εβδομάδα.

β. Τα σχολικά εγχειρίδια

Ένα από τα βασικά προβλήματα της μειονοτικής εκπαίδευσης είναι κατά γενική ομολογία τα σχολικά εγχειρίδια. Αν και παλαιότερα χρησιμοποιούνταν κατά κανόνα φωτοτυπημένα αντίγραφα παλαιότερων εκδόσεων, ήδη από το 2008 μοιράζονται νέα βιβλία, μεταφρασμένα από το αντίστοιχο αλβανικό βιβλίο. Τα βιβλία της ελληνικής γλώσσας εισάγονται από την Ελλάδα ήδη από το 1999 άτυπα καταρχήν και πλέον 24 από αυτά μοιράζονται στα μειονοτικά σχολεία ύστερα από τη διμερή συμφωνία της 24.7.2008.

Ωστόσο, κεντρικό ιδεολογικό ζήτημα ανέκυπτε επί σειρά ετών από το περιεχόμενο του βιβλίου της ιστορίας αλλά και της γεωγραφίας του αλβανικού υπ. παιδείας, στα οποία γίνονταν αλυτρωτικές αναφορές σε βάρος της Ελλάδας. Στις αναφορές αυτές εστιάζονταν και τα παράπονα των εκπαιδευτικών της μειονότητας. Ως απάντηση, το βιβλίο «Ιστορίας του ελληνικού έθνους», ειδική έκδοση του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας διδάσκεται στα φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας και όχι στα μειονοτικά σχολεία. Τελικά, από το 2008 μοιράζεται με φροντίδα των ελληνικών διπλωματικών αρχών βιβλίο γεωγραφίας και ιστορίας, το οποίο αποτελεί συρραφή (!) τμημάτων των εγχειριδίων που διδάσκονται, στην Ελλάδα με την συμφωνία του αλβανικού Υπ. Παιδείας.

γ. Το εκπαιδευτικό προσωπικό: επάρκεια και κατάρτιση

Σε σύγκριση με το 1991, ο αριθμός των εν ενεργεία εκπαιδευτικών στα μειονοτικά σχολεία μειώθηκε δραματικά. Η εγκατάλειψη του επαγγέλματος επήλθε λόγω της μετανάστευσης και για οικονομικούς λόγους καθώς ο μισθός σίγουρα δεν είναι προνομιακός. Ο μισθός των δασκάλων είναι περίπου 110, ενώ ισόποσο περίπου ήταν το επίδομα της ελληνικής κυβέρνησης το οποίο έπαυσε από το 2002. Επίσης, ο αριθμός των εκπαιδευτικών μικρής νεαρής ηλικίας είναι πολύ μικρός. Έτσι, οι απόφοιτοι πανεπιστημίου ή ακαδημίας δεν ενδιαφέρονται να ενταχθούν στους κόλπους της εκπαίδευσης, αλλά προτιμούν άλλες δουλειές ή να μεταναστεύσουν. Απαιτούνται, λοιπόν, κίνητρα ώστε οι εκπαιδευτικοί να ενεργοποιήσουν το ενδιαφέρον τους για τα μειονοτικά σχολεία. Αν και ευχή όλων των παραγόντων της μειονότητας είναι οι δάσκαλοι να προέρχονται στην ολότητά τους από πανεπιστημιακή σχολή, αυτό δεν συμβαίνει. Σημαντικό ποσοστό των δασκάλων, ήδη σε υποχώρηση, ανήκει στο «παλαιό καθεστώς», χωρίς σχετικό πανεπιστημιακό δίπλωμα. Αν και το 1981 καταργήθηκε στην Αλβανία το σύστημα εκπαίδευσης των δασκάλων από δευτεροβάθμια σχολεία και θεσπίστηκε η υποχρεωτική τους φοίτηση σε πανεπιστημιακές σχολές, αυτό δεν συνέβη και για τους δασκάλους των μειονοτικών σχολείων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα αλβανικά πανεπιστημιακά πτυχία δεν αναγνωρίζονται στην Ελλάδα. Σήμερα, οι σχολές από τις οποίες προέρχονται οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί που απασχολούνται στα μειονοτικά σχολεία είναι τα εξής:

i. Στο Αργυρόκαστρο λειτουργεί **Ακαδημία Ελληνικών Σπουδών** ως επαγγελματικό Λύκειο ή Μεσαίο Παιδαγωγικό Σχολείο (τάξεις 10^η-12^η), η οποία ιδρύθηκε το 1956 και λειτουργεί μέχρι σήμερα με ορισμένες διακοπές. Η διδασκαλία των μαθημάτων γίνεται στην ελληνική γλώσσα εκτός από την αλβανική γλώσσα και λογοτεχνία, την ιστορία και την γεωγραφία της Αλβανίας. Σήμερα δεν έχουν το δικαίωμα να διοριστούν, αλλά ορισμένοι απασχολούνται στις πρώτες τάξεις των δημοτικών σχολείων. Από ορισμένους θεωρείται ότι η συνέχιση της λειτουργίας της Ακαδημίας, σε επίπεδο λυκείου, υπονομεύει την αναβάθμιση του διδασκαλικού δυναμικού των μειονοτικών σχολείων. Κατά μίαν άλλη άποψη αποτελεί απλώς ένα μειονοτικό λύκειο, και τέτοιο θα έπρεπε να θεωρείται.

ii. Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται σε πανεπιστημιακό επίπεδο στον **Τομέα Ελληνικής Γλώσσας στο Τμήμα Βαλκανικών και Σλαβικών Γλωσσών** του πανεπιστημίου των Τιράνων. Σε πολύ μικρό ποσοστό απόφοιτοι από το Τμήμα αυτό διορίζονται ως δάσκαλοι ελληνικής σε μειονοτικά σχολεία. Ωστόσο από το 2007 επιχειρείται αναβάθμιση του Τομέα Ελληνικής Γλώσσας σε συνδυασμό με την προσπάθεια αναβάθμισης του ίδιου του πανεπιστημίου. Ενδεχομένως, υπό την προϋπόθεση αναβάθμισης του τομέα σε αυτόνομο τμήμα και τις στελέχωσης με κατάλληλα καταρτισμένο ερευνητικό και διδακτικό προσωπικό, να αποτελέσει το κέντρο των ελληνικών σπουδών στην Αλβανία.

iii. Το **Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας**, του πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1993. Από 25-30 παλαιότερα σήμερα έχει περίπου 8 εισακτέους στην πλειοψηφία τους προερχόμενοι από την μειονότητα και απόφοιτους μειονοτικού σχολείου. Το Τμήμα αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα λόγω έλλειψης προσωπικού με τα κατάλληλα ακαδημαϊκά προσόντα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων αποστέλλει διδάσκοντες προς ενίσχυση των καθηγητών του Τμήματος. Το 2002 υπογράφηκε νέο Πρωτόκολλο Συνεργασίας με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και εκ νέου το 2007 το οποίο έπαυσε να υλοποιείται από το 2009. Η φοίτηση στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας επιδοτείται με υποτροφία από το ελληνικό υπουργείο παιδείας ύψους 100 ευρώ μηνιαίως.

Η ενίσχυση και η αναβάθμιση των πανεπιστημιακών τμημάτων που συνεχονται με την ελληνομάθεια και τις ευρύτερες “ελληνικές σπουδές” είναι ασφαλώς θεμιτός στόχος. Η συνεργασία αναβάθμισης όπως έχει υλοποιηθεί τα τελευταία χρόνια μεταξύ Παν. Ιωαννίνων-Παν. Αργυροκάστρου-ελληνικών αρχών φαίνεται ότι δημιούργησε κλίμα αντιπαράθεσης, καχυποψίας και αγωνίας για το μέλλον. Η ανεκπλήρωτη υπόσχεση ισοτιμίας του πτυχίου του Τμήματος του Αργυροκάστρου προς ένα ευρωπαϊκό-ελληνικό πτυχίο (ως στόχος τίθεται ρητά στο

διαπανεπιστημιακό Πρωτόκολλο Συνεργασίας της 9.10.2007, άρθρο 2) δημιούργησε αίσθημα ανασφάλειας μεταξύ των φοιτητών. Οι μη σταθερές σχέσεις μεταξύ καθηγητών του Παν. Ιωαννίνων και του Τμήματος του Παν. Αργυροκάστρου, τελικά διακόπησαν το 2009 αφήνοντας μετέωρο το όλο εγχείρημα. Η ελλιπής κατάρτιση του προσωπικού του Τμήματος και η επίσης ανεκπλήρωτη υπόσχεση μετεκπαίδευσή τους και κατοχύρωση διδακτορικού διπλώματος θα οδηγήσει το Τμήμα στο κλείσιμό του τα επόμενα 3 χρόνια, καθώς δεν θα πληρούνται οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις σύμφωνα με το αλβανικό σχετικό δίκαιο. Η κατάσταση ασφαλώς απαιτεί άμεσες λύσεις με βιώσιμες προοπτικές.

Εντέλει, θα πρέπει να απαντηθεί με σαφήνεια το ερώτημα ως προς τον σκοπό της λειτουργίας του τμήματος: 1. Στη δημιουργία δασκάλων για τα μειονοτικά σχολεία 2. Στη δημιουργία ενός αριθμού μειονοτικών αποφοίτων που έχουν επαφή με την ελληνική γλώσσα και φιλολογία και μπορούν υποθετικά να καταλάβουν θέσεις στον ιδιωτικό τομέα στην Αλβανία. 3. Στη δημιουργία ενός «κύκλου» μη ελληνόγλωσσων αποφοίτων οι οποίοι θα έχουν επαφή με την ελληνική γλώσσα και κουλτούρα και θα μπορούν να λειτουργήσουν ως γέφυρα μεταξύ των δύο χωρών. Αν υποθέσουμε ότι αυτοί είναι οι στόχοι του Τμήματος, συμπεραίνουμε ότι στον 2^ο και 3^ο στόχο το Τμήμα έχει αποτύχει, χωρίς μάλιστα δυνατότητα αντιστροφής της πραγματικότητας. Ο δεύτερος στόχος υπερκαλύπτεται από αποφοίτους ελληνικών πανεπιστημίων, ο τρίτος από αλβανούς αποφοίτους ελληνικών πανεπιστημίων και του Τμήματος των Τιράνων. Θα πρέπει να εξεταστεί αν μπορεί να καλυφθεί ο πρώτος στόχος ίσως και σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο των Τιράνων.

4. Τα ποσοτικά δεδομένα

Η καταγραφή των δεδομένων που αφορούν τα μειονοτικά σχολεία ως προς τον αριθμό των μαθητών και των δασκάλων/καθηγητών που διδάσκουν σε αυτά είναι έργο ιδιαίτερα επίπονο λόγω της αναξιοπιστίας των πηγών και συχνά τα διαθέσιμα στοιχεία από διαφορετικές πηγές δεν συμπίπτουν, αν δεν αντιφάσκουν.

α. Τα σχολεία

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 λειτουργούσαν 108 μειονοτικά σχολεία στα οποία δίδασκαν περίπου 700 εκπαιδευτικοί. Το 1993 τα σχολεία μειώθηκαν σε 81 με 4.545 μαθητές, ενώ το 1994 ο αριθμός των σχολείων αυξήθηκε σε 86. Σύμφωνα με στοιχεία του Ελληνικού Προξενείου Αργυροκάστρου το 2001-02 λειτουργούσαν 62 μειονοτικά σχολεία, τα οποία κατανέμονταν ως εξής:

Νομός Αργυροκάστρου: 6 τετρατάξια, 19 οκτατάξια και 4 λύκεια (συμπεριλαμβάνεται η

Παιδαγωγική Ακαδημία και το Εκκλησιαστικό Λύκειο)

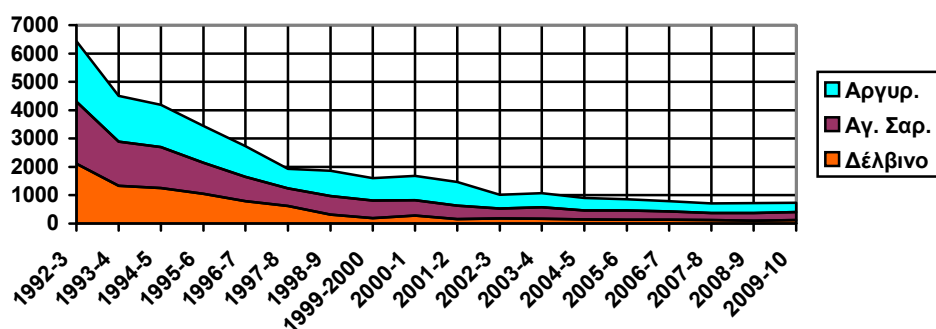
Νομός Δελβίνου: 5 τετρατάξια και 8 οκτατάξια σχολεία.

Νομός Αγ. Σαράντα: 4 τετρατάξια, 14 οκτατάξια σχολεία και 2 λύκεια.

Επίσης σύμφωνα με εκτιμήσεις εκπαιδευτικών της μειονότητας λειτουργούσαν 18 νηπιαγωγεία όπου φοιτούσαν παιδιά της μειονότητας.

Σήμερα (2010), λειτουργούν 27 σχολεία (με το νέο σύστημα): 10 σχολεία 9τάξια σχολεία υποχρεωτικής φοίτησης και 4 Λύκεια στο Αργυρόκαστρο (συμπεριλαμβάνεται η Παιδαγωγική Ακαδημία και το Εκκλησιαστικό Λύκειο), 5 9τάξια και 1 Λύκειο στους Αγ. Σαράντα και 7 9τάξια στο Δέλβινο.

Γράφημα 2: Κατανομή των μαθητών ανά νομό (1992-2010)⁸

β. Οι μαθητές

Οι μαθητές που προέρχονται από την ελληνική μειονότητα φοιτούν σε κοινά αλβανικά σχολεία (συνήθως σε περιοχές εκτός μειονοτικών ζωνών) ή σε ελληνόφωνα δημόσια μειονοτικά σχολεία (εντός των μειονοτικών ζωνών) ή σε ιδιωτικά σχολεία (της Εκκλησίας για παράδειγμα), ενώ σε ορισμένα σχολεία συνυπάρχουν τάξεις που διδάσκονται μειονοτικοί μαθητές το ελληνόφωνο πρόγραμμα και παράλληλα διδάσκεται σε άλλους το αλβανόφωνο (στις μειονοτικές ζώνες).

Η σύγκριση των στατιστικών δεδομένων που αφορούν τον μαθητικό πληθυσμό των μειονοτικών σχολείων από το 1991 οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η μείωση είναι απότομη τα πρώτα χρόνια ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχει μείωση αλλά με επιβραδυντικούς ρυθμούς. Ωστόσο μια

⁸ Πηγές: 1) Σ. Ντάγιος, όπ.π., σελ. 40 2) Ελ. Προξενείο Αργυροκάστρου (ευχαριστώ τον κύριο Β. Κουτσό για την βοήθειά του) 3) Council of Europe, Report submitted by Albania pursuant to article 25, par. 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, του 2001 και 2007, και 4) Παναγιώτης Μπάρκας, προσωπική έρευνα (τον ευχαριστώ θερμά για όλη την βοήθεια που παρείχε για την τεκμηρίωση των στατιστικών στοιχείων της μελέτης).

ελαφριά άνοδος, για πρώτη φορά, παρατηρείται το 2008-10, ίσως προάγγελος –έστω ελάχιστης- αναστροφής της φθίνουσας πορείας.

Πίνακας 1: Αριθμός μαθητών και νηπίων

	Αργυρόκαστρο	Δέλβινο	Αγ. Σαράντα	ΣΥΝΟΛΟ
1991-1992	2.137	2.108	2.189	6.437
1999-2000	1.139	276	730	2.145
2000-2001	1.074	362	592	2.028
2001-2002	953	228	563	1.744
2007-08 [χωρίς τα νήπια]	331	120	257	709
2008-09 [χωρίς τα νήπια]	351	105	263	719
2009-10 [χωρίς τα νήπια]	325	127	280	732

Πίνακας 2: Αριθμός μαθητών σε μειονοτικά λύκεια

2003-04	2004-05	2005-06	2006-07	2007-08
342	344	370	356	382

2008-09	<i>Σημ.: Από αυτό το σχολικό έτος οι τάξεις μειώθηκαν από 4 σε 3</i>			
Μαθητές και διδάσκοντες				
Δερβιτσάνη Αργ/τρου	Βουλιεράτι Αργυ/τρου	Παιδαγωγική Ακ. Αργυρ/τρου	Λιβαδειά Σαράντα	Αγ. ΣΥΝΟΛΟ
38	40	61	71	210 μαθητές
5	5	8	5	23 διδάσκοντες
Ιδιωτικά σχολεία: μαθητές <i>Σημ.: Οι μειονοτικοί μαθητές αποτελούν το 10-50% του συνόλου των μαθητών</i>				
Τ. Σταυρός	Τεχνικό Λύκειο Μεσοποτάμου			ΙΕΚ Αργ/τρου
40	99			83

2009-10	Μαθητές			
Δερβιτσάνη Αργ/τρου	Βουλιεράτι Αργυ/τρου	Παιδαγωγική Ακ. Αργυρ/τρου	Λιβαδειά Σαράντα	Αγ. ΣΥΝΟΛΟ
31	46	79	30 (+54)	210 μαθητές

Αναλυτικά, σχετικά με την σημερινή κατάσταση και σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών της Αλβανίας, οι πληθυσμοί μαθητών και αριθμός δασκάλων/καθηγητών στα μειονοτικά σχολεία είχε ως εξής (2006-7):

Στην περιφέρεια Αργυροκάστρου 3 νηπιαγωγεία (4 νηπιαγωγοί από την μειον., 55 νήπια), 11 σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (63 δάσκαλοι από την μειονότητα, 480 μαθητές) και 2 λύκεια (7 καθηγητές από την μειονότητα, 170 μαθητές).

Στην περιφέρεια Αγ. Σαράντα 2 νηπιαγωγεία (3 νηπιαγωγοί από την μειον., 60 νήπια), 5 σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (22 δάσκαλοι από την μειονότητα, 258 μαθητές) και 1 Λύκειο (5 καθηγητές από την μειονότητα, 139 μαθητές).

Στην περιφέρεια Δέλβινου 2 νηπιαγωγεία (2 νηπιαγωγοί από τη μειον. και 83 νήπια) και 10 σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (137 μαθητές).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ελληνικού Προξενείου Αργυροκάστρου ο μαθητικός πληθυσμός για το σχολικό έτος 2008-09 είχε ως εξής:

α. Περιφέρεια Αργυροκάστρου: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 342 (όπου και 15 Αλβανοί μαθητές), μαθητές στα Λύκεια 139

β. Περιφέρεια Αγ. Σαράντα: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 263, μαθητές στο μειονοτικό Λύκειο 30 (συν 24 Αλβανοί)

γ. Περιφέρεια Δέλβινου: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 106

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ελληνικού Προξενείου Αργυροκάστρου ο μαθητικός πληθυσμός για το σχολικό έτος 2009-10 είχε ως εξής:

α. Περιφέρεια Αργυροκάστρου: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 325 (όπου και 15 Αλβανοί μαθητές), μαθητές στα Λύκεια 156

β. Περιφέρεια Αγ. Σαράντα: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 280, μαθητές στο μειονοτικό Λύκειο 30 (συν 54 Αλβανοί)

γ. Περιφέρεια Δέλβινου: μαθητές σε μειονοτικά 9τάξια σχολεία: 127

Επίσης, δεν είναι δυνατόν να έχουμε συγκεκριμένη εικόνα για τα ποσοτικά δεδομένα των νηπιαγωγείων καθώς τα σχετικά στοιχεία του είναι ανεπαρκή.

Πίνακας 3: Αριθμός νηπίων

	Αργυρόκαστρο	Δέλβινο	Αγ. Σαράντα	ΣΥΝΟΛΟ
1999-2000	213	81	114	408
2000-2001	172	77	54	303
2001-2002	117	65	99	281
2006-2007	55	83	60	198
[Αλβανική πηγή]				

γ. Οι εκπαιδευτικοί

Σύμφωνα με ελληνικές πηγές, ο αριθμός των νηπιαγωγών/δασκάλων/καθηγητών του ελληνικού προγράμματος που εργάζονται στα μειονοτικά σχολεία (Συμπεριλαμβάνεται η Παιδαγωγική Ακαδημία και το Εκκλησιαστικό Λύκειο), για τα τρία τελευταία σχολικά έτη έχει ως

εξής:

Πίνακας 4: Δάσκαλοι/καθηγητές

Δάσκαλοι/ Καθηγητές	Αργυρόκαστρο	Δέλβινο	Αγ. Σαράντα	ΣΥΝΟΛΟ
1999-2000	153	58	85	296
2000-2001	164	90	85	338
2001-2002	120	42 (+16)	75	237(+16)
2008-2009	57	38	44	139

δ. Η πορεία των σχολείων

Κύριο χαρακτηριστικό των στοιχείων που παρατίθενται αποτελεί αναμφίβολα η μείωση του αριθμού των μαθητών και των σχολείων με χρονιά εκκίνησης το 1991-92 μέχρι το 2008-09. Η φθίνουσα πορεία του αριθμού των μαθητών από το 1992 μέχρι σήμερα είναι της τάξης περισσότερο του -80% επί του αρχικού αριθμού μαθητών. Εξάλλου, μεγάλη μείωση (30%) του μαθητικού πληθυσμού παρουσίασαν όλα τα αλβανικά σχολεία, ιδιαίτερα μέχρι το 1994. Ωστόσο η διετία 2008-2010 παρουσίασε αύξηση των μειονοτικών μαθητών περίπου 10% σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές.

Οι λόγοι εγκατάλειψης των σχολείων είναι γενικοί και σχετίζονται με τις οικονομικές και πολιτικές δυσχέρειες που αντιμετώπισε η Αλβανία. Η μεγαλύτερη διαρροή ελλήνων μειονοτικών προς την Ελλάδα ασφαλώς οφείλεται στην εγγύτητα του τόπου εγκατάστασης και η εθνοπολιτισμική σχέση με την Ελλάδα και τις σχετικές προσδοκίες οικονομικής αποκατάστασης μέσα σε ένα «οικείο» περιβάλλον. Οικογένειες έχουν μετοικήσει στην Ελλάδα με τα παιδιά τους, τα οποία φοιτούν σε σχολεία της Ελλάδας είτε εργάζονται. Σε ορισμένες περιπτώσεις διαρροή παρατηρείται και προς τα δημόσια σχολεία όσων έχουν παραμείνει στην Αλβανία. Για τους λόγους αυτούς πολλά σχολεία μειονοτικών χωριών συνεχίζουν να κλείνουν.

Τα μειονοτικά σχολεία στις πόλεις Άγιοι Σαράντα και Δέλβινο δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τα αλβανικά σχολεία, αλλά ως ξεχωριστές τάξεις ενταταγμένες στα αλβανικά σχολεία. Το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης προς τις πόλεις θα πολλαπλασιάσει τον αριθμό τάξεων και μαθητών έτσι ώστε να τίθεται θέμα ανέγερσης ξεχωριστού σχολικού συγκροτήματος στην πόλη των Αγίων Σαράντα.

Σημαντικό στοιχείο για τη βιωσιμότητα της μειονότητας αποτελεί το γεγονός ότι πριν από 1991 πολλοί έλληνες φοιτητές φοιτούσαν σε αλβανικές πανεπιστημιακές σχολές. Σήμερα σπουδάζουν στην Ελλάδα με υποτροφίες που χορηγεί το Ελληνικό Κράτος (540 ευρώ ανά μήνα), μέσω ειδικών εξετάσεων ομογενών μέχρι 30 μαθητές, και συνήθως δεν επιστρέφουν. Είναι χαρακτηριστικό ότι σήμερα δεν υπάρχει σχεδόν κανένας έλληνας φοιτητής σε αλβανικό

πανεπιστήμιο εκτός από τις σχολές που σχετίζονται με την ελληνική γλώσσα. Κατά γενική ομολογία η χορήγηση υποτροφιών δεν συμβάλει στην επιστροφή των υποτρόφων στην Αλβανία μετά το πέρας της φοίτησης. Εάν υποτεθεί ότι η επένδυση της Ελλάδας σε υποτροφίες στα ελληνικά πανεπιστήμια αποσκοπεί στη βελτίωση της θέσης των ελλήνων μειονοτικών στην αλβανική κοινωνία και την αγορά εργασίας, τότε η πολιτική αυτή κρίνεται αναποτελεσματική. Η συρρίκνωση του αριθμού των μαθητών απασχολεί ιδιαίτερα πρωτίστως την ίδια την μειονότητα. Ωστόσο, μία από τις εύλογες λύσεις διατήρησης των ελάχιστων προδιαγραφών ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όπως η δυνατότητα συνένωσης των σχολείων με πολύ λίγους μαθητές προσκρούει στη στάση φορέων της μειονότητας και κυρίως της Ομόνοιας, η οποία στηρίζει την με οποιοδήποτε κόστος διατήρηση των σχολείων ακόμη και με έναν μαθητή. Η συνένωση γειτονικών σχολείων με σκοπό τη συγκέντρωση του απαιτούμενου από το νόμο αριθμού μαθητών (20)⁹ αποκλείεται ως λύση που θα πλήξει τη μειονότητα. Στην πραγματικότητα ενδεχομένως άλλα συμφέροντα εξυπηρετούνται: Η διατήρηση θέσης δασκάλου σε μειονοτικό σχολείο, η οποία εξασφαλίζει παροχές από διάφορους φορείς και κυρίως η διατήρηση ερεισμάτων για την άσκηση παρεμβατικής και διεκδικητικής πολιτικής στο όνομα της μειονότητας. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι και η αλβανική κυβέρνηση, κατά τον έλεγχο των πρόσφατων διεθνών της δεσμεύσεων, καρπώνεται την διατήρηση των μειονοτικών σχολείων ακόμη και με έναν μαθητή, κατά παρέκκλιση του σχετικού νόμου, μεγιστοποιώντας τους ποσοτικούς δείκτες ορθής εφαρμογής του δικαιώματος στην εκπαίδευση.

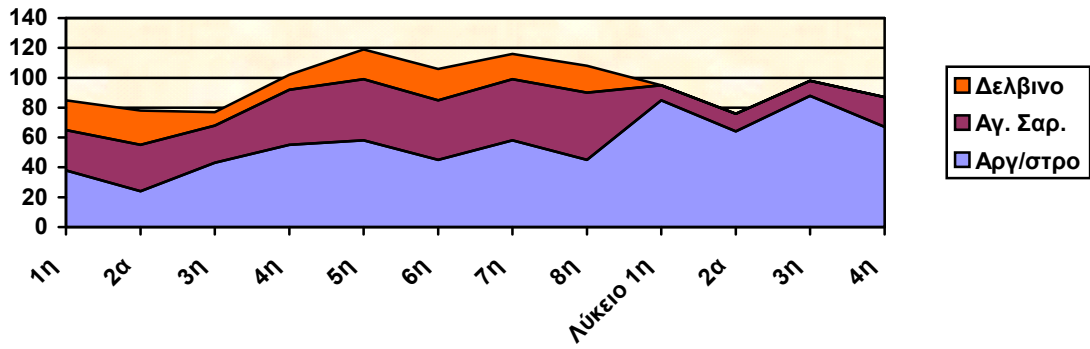
Η πραγματικότητα είναι ότι τα μειονοτικά σχολεία σε πολλά χωριά λειτουργούν με έναν έως τρεις μαθητές, σε βάρος της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όταν γειτονικά αλβανικά σχολεία με πολύ περισσότερους μαθητές τηρώντας το νόμο κλείνουν και συνενώνονται με άλλα σχολεία. Η πρόταση συνένωσης των μειονοτικών σχολείων με στόχο την βελτίωση του επιπέδου της παρεχόμενης εκπαίδευσης έχει διατυπωθεί και από έλληνες εκπαιδευτικούς.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρατηρείται μια υποβόσκουσα, όμως ευκρινής σύγκρουση μεταξύ του δημόσιου αλβανικού μειονοτικού σχολείου, το οποίο υποστηρίζεται από τις ελληνικές αρχές και του ιδιότυπου ιδιωτικού χαρακτήρα σχολικού δικτύου, το οποίο έχει δημιουργήσει η Αρχιεπισκοπή, αλλά και των κάθε είδους φροντιστηρίων (βλ. παρακάτω). Στα παρακάτω γραφήματα παρουσιάζεται ο μαθητικός πληθυσμός ανά τάξη στις τρεις περιοχές των μειονοτικών σχολείων, Αργυρόκαστρο, Αγ. Σαράντα και Δέλβινο. Σε γενικές γραμμές ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη συνεχίζει την φοίτηση την επόμενη χρονιά, ενώ ο πληθυσμός κυμαίνεται κατ' αντιστοιχία της μείωσης του συνολικού πληθυσμιακού δυναμικού ανά περιοχή.

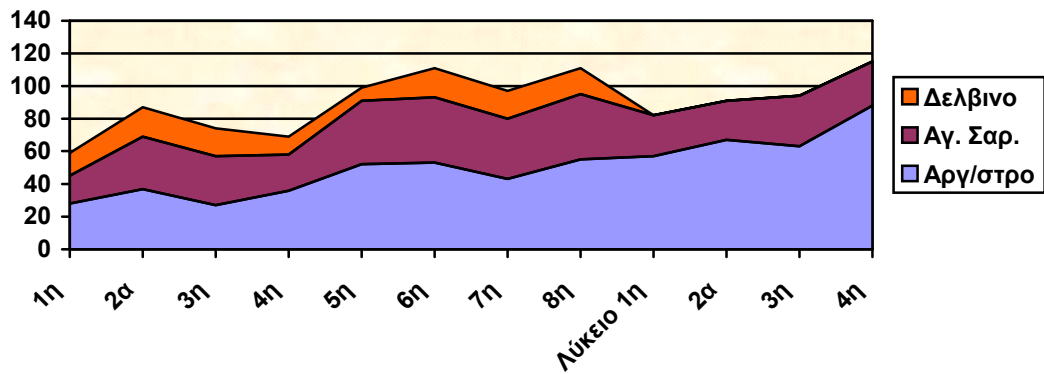
⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 της απόφασης 502/5.8.1996 του Υπουργικού Συμβουλίου.

Όπως φαίνεται και από τα παρακάτω γραφήματα ο αριθμός των μαθητών που εγγράφηκε στην πρώτη τάξη το 2007 είναι μικρότερος από ποτέ. Με βάση αυτό το στοιχείο θα μπορούσαμε να προβλέψουμε έναν συνολικό αριθμό μικρότερο των 600 μαθητών για το έτος 2018. Ωστόσο το 2009 οι εγγραφές στην Α τάξη του δημοτικού σχολείου επανήλθαν περίπου στους 80 μαθητές, αλλά στην Α τάξη του λυκείου έπεσαν σε ιστορικά χαμηλά νούμερα.

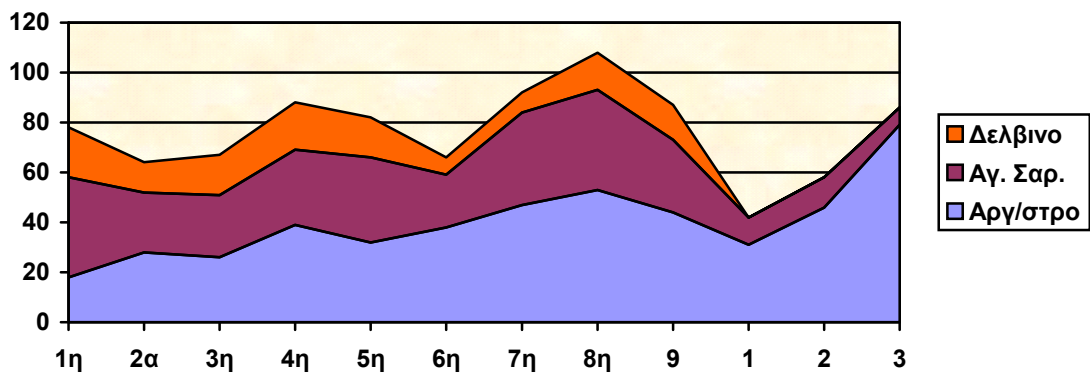
Γράφημα 3: Μαθητές ανά τάξη 2006-07

Γράφημα 4: Μαθητές ανά τάξη 2007-08

Γράφημα 5: Μαθητές ανά τάξη 2009-10

ε. Εκτίμηση της κατάστασης των μειονοτικών σχολείων

Στο πραγματικό επίπεδο τα μειονοτικά σχολεία επλήγησαν από την δραματική μεταναστευτική ροή της μειονότητας προς την Ελλάδα, ενώ στο θεσμικό τέθηκαν υπό την ενισχυμένη προστασία της Σύμβασης πλαισίου για τις εθνικές μειονότητες, χωρίς όμως ουσιαστικό αντίκτυπο. Ασφαλώς θεραπεία για το ζήτημα της έλλειψης μαθητών δεν μπορεί να συζητηθεί παρά μόνο ως συνάρτηση με την πιθανότητα επιστροφής ή πληθυσμιακής αύξησης της μειονότητας. Η ποσοτική μείωση του μαθητικού δυναμικού είναι επίσης συνυφασμένη με τα ελλειμματικά ποιοτικά χαρακτηριστικά της παρεχόμενης παιδείας, δηλαδή μαθήματα που διδάσκονται, διδακτικά βιβλία, δάσκαλοι/καθηγητές και κτιριακή υποδομή.

α. Τα μαθήματα που διδάσκονται έχουν παγιωθεί σε μία αντιστοιχία μεταξύ αλβανικών/ελληνικών από την πρώτη τάξη του 9χρονου σχολείου μέχρι την 3η τάξη του Λυκείου, όπου τα ελληνικά κυριαρχούν στην 1η τάξη και υποχωρούν σταδιακά με αντίστοιχη ενδυνάμωση των αλβανικών. Το ευρύτερο πρόβλημα μπορεί εν συντομία να διατυπωθεί ως εξής: η αντιστοιχία των μαθημάτων σε ελληνικά/αλβανικά δεν έχει αποφασιστεί βάσει εκπαιδευτικών αναγκαιοτήτων αλλά πολιτικών συμφηρισμών. Η χαμηλής ποιότητα παρεχόμενη εκπαίδευση σε όλο το αλβανικό εκπαιδευτικό σύστημα αφορά και τα μειονοτικά σχολεία τα οποία νοσούν από το επιπρόσθετο πρόβλημα της μη επιστημονικά σχεδιασμένης διδασκαλίας των μαθημάτων, ελληνόγλωσσων και αλβανόγλωσσων. Ειδικά μάλιστα η διδασκαλία της επίσημης αλβανικής γίνεται σε επίπεδο παρόμοιο με εκείνο που απευθύνεται σε παιδιά με μητρική γλώσσα την αλβανική, και όχι ως όφειλε σε μαθητές με μητρική άλλη γλώσσα.

β. Επίσης η προσαρμογή των ελληνόγλωσσων μαθημάτων δεν υλοποιείται μέσα από επιστημονικά επεξεργασμένη πρόταση.

γ. Η κατάρτιση των δασκάλων των μειονοτικών σχολείων είναι πολύ συχνά ελλιπής (και μάλιστα προέρχονται από ανομοιογενές εκπαιδευτικό υπόβαθρο). Η τελευταία προσπάθεια αναβάθμισης μέσω των μαθημάτων που παρείχε το Παν. Ιωαννίνων, δεν δημιούργησε προοπτικές μακροχρόνιας αναβάθμισης της εκπαιδευτικής αλυσίδας.

δ. Η υλικοτεχνική υποδομή την οποία λαμβάνουν τα μειονοτικά σχολεία από το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών συμβάλλει αποσπασματικά στην εξύψωση του χαμηλού επιπέδου των σχολείων, χωρίς να επιτυγχάνεται η δομική αναβάθμιση της εκπαίδευσης (ένας μη καταρτισμένος δάσκαλος που διδάσκει ένα ακατάλληλο πρόγραμμα δεν βελτιώνεται από ένα υπερσύγχρονο υπολογιστή στην τάξη).

5. Μαθητές της μειονότητας εκτός μειονοτικών σχολείων

Εκτός από την φοίτηση στα μειονοτικά σχολεία, θα πρέπει να καταγραφεί και να σχολιαστεί η

φοίτηση μαθητών που προέρχονται από τη μειονότητα σε άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα εντός και εκτός Αλβανίας. Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Ελλάδα αποτελούν τον κύριο λόγο της φοίτησης σε μη μειονοτικά σχολεία, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις την προτίμηση ιδιωτικών σχολείων ή και δημόσιων αλβανικών λόγω αντικειμενικής ανάγκης ή προσωπικής επιλογής. Τέλος, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί το υψηλό ποσοστό μικτών ελληνοαλβανικών γάμων το οποίο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη «διαρροή» μαθητών από το ελληνικό μειονοτικό σχολείο.

α. Δημόσια αλβανικά σχολεία

Ως αποτέλεσμα εσωτερικής μετανάστευσης σε μεγάλα αστικά κέντρα της Αλβανίας, όπου δεν υπάρχει η δυνατότητα φοίτησης σε μειονοτικό σχολείο, θα πρέπει να καταγραφεί η φοίτηση μαθητών της μειονότητας σε δημόσια αλβανικά σχολεία. Επίσης έχει παρατηρηθεί η φοίτηση μαθητών της μειονότητας σε αλβανικά δημόσια σχολεία ακόμη σε περιοχές όπου συνυπάρχει το δημόσιο αλβανικό με το μειονοτικό σχολείο. Ενδεχομένως αυτό συμβαίνει για λόγους προσωπικής επιλογής (π.χ. παιδιά μικτών γάμων) ή λόγω της καλύτερης παιδείας που μπορεί να παρέχει το αλβανικό σχολείο. Τα ποσοστά φοίτησης σε δημόσια σχολεία δεν μπορούν να προσδιοριστούν με ασφαλή προσέγγιση, ούτε το αυξητικό ποσοστό της τάσης αυτής. Η φοίτηση σε αλβανικό δημόσιο σχολείο με δεδομένη την αρτιότερη εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας καταδεικνύει σε ορισμένο ποσοστό την τάση της μειονότητας να ενταχθεί στην αλβανική κοινωνία.

β. Ιδιωτικά σχολεία

Το Αρσάκειο (ιδιοκτησία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας) αποτελεί το μόνο ξένο ελληνικό σχολείο το οποίο παρέχει μερικώς ελληνόγλωσση εκπαίδευση και το οποίο λειτουργεί από το 1998-89 (σύμφωνα με την Υπουργική απόφαση 404/1.7.1998) στα Τίρανα. Ορισμένα μαθήματα διδάσκονται στην ελληνική όπως η μυθολογία-ιστορία, θέατρο, λαϊκή παράδοση, μελέτη περιβάλλοντος, υγιεινή. Επίσης ορισμένες εκδηλώσεις γίνονται στα ελληνικά. Για την φοίτηση στο Αρσάκειο απαιτούνται δίδακτρα 1.300 \$ το έτος, ποσό το οποίο επιτρέπει τη φοίτηση κυρίως σε παιδιά εύπορων οικογενειών. Το σχολείο απευθύνεται εν γένει σε χριστιανούς μαθητές¹⁰. Ωστόσο, ελάχιστοι μαθητές του ανήκουν στην ελληνική μειονότητα.

Δύο δημοτικά σχολεία («Όμηρος») έχουν ιδρυθεί από τον «Πολιτιστικό Σύλλογο Αδελφότητα», από ένα στην Κορυτσά (από το 2004) και στην Χιμάρα (από το 2006). Ιδιαίτερα η ίδρυση του σχολείου στην Χιμάρα αποτελεί το τελευταίο επεισόδιο μιας μακράς διαμάχης, έντονα

¹⁰ Σε μουσουλμάνους μαθητές απευθύνεται το τουρκικής ιδιοκτησίας Κολέγιο Τοργκούτ Οζάλ το οποίο ιδρύθηκε στο πλαίσιο της αλβανο-τουρκικής Πολιτιστικής Συμφωνία του 1992.

εθνικής και ιδεολογικής, που συνέχεται με αντικρουόμενα συμφέροντα, κομματικά, πολιτικά και οικονομικά ενδεδυμένα με εθνικό χρώμα.

Στο πείσμα της αλβανικής κυβέρνησης να μην αναγνωρίσει το δικαίωμα ύπαρξης μειονότητας στη Χιμάρα και στην ανάδειξη από τους ηγέτες της μειονότητας, αλλά και από πολιτικούς κύκλους στην Ελλάδα, του εκπαιδευτικού της Χιμάρας σε μείζον ζήτημα μειονοτικών δικαιωμάτων, η πολιτική αντιπαράθεση διαρκεί μέχρι σήμερα. Η αλβανική κυβέρνηση επικαλέστηκε την «εθνικότητα» των κατοίκων της Χιμάρας, χρησιμοποιώντας το «γένος» ως αυτόνομη νομική κατηγορία για την μη απόδοση μειονοτικών δικαιωμάτων. Η ανάδειξη του απόλυτου ετεροπροσδιορισμού με στόχο την μη εφαρμογή μειονοτικών δικαιωμάτων στους αιτούντες ακυρώνει το δικαίωμα του ανήκειν σε μειονοτική ομάδα, όπως η ίδια η Σύμβαση-πλαίσιο το κατοχυρώνει (άρθρο 3). Ύστερα από πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις και έντονο παρασκήνιο που κράτησε χρόνια, και παρά τον μειούμενο μαθητικό πληθυσμό άνοιξε ιδιωτικό 9χρονο δημοτικό σχολείο στη Χιμάρα που λειτουργεί ως οιοδήποτε μειονοτικό από τον Σεπτέμβριο του 2006 σύμφωνα με την απόφαση Νο 266/5.5.2006 του Υπουργικού Συμβουλίου¹¹ και την στήριξη των ελληνικών αρχών με την αποστολή αποσπασμένων δασκάλων.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας έχει επιδείξει σημαντική δραστηριότητα στον τομέα της εκπαίδευσης. Τον Φεβρουάριο του 1992 ίδρυσε στο Δυρράχιο την τριτοβάθμια τριετή Θεολογική-Ιερατική Σχολή¹², με στόχο την επιστημονική κατάρτιση κληρικών αλλά και την εξασφάλιση των μελλοντικών στελεχών της από το ποίμνιο της Εκκλησίας της Αλβανίας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει επίσης ιδρύσει από το 1998 το εκκλησιαστικό Λύκειο «ο Τίμιος Σταυρός» στο Αργυρόκαστρο το οποίο αναγνωρίζεται ως «δίγλωσσο θρησκευτικό μη κρατικό μεσαίο σχολείο»¹³. Η ελληνική διδάσκεται εντατικά σε όλες τις τάξεις του σχολείου. Ως βασικό εγχειρίδιο χρησιμοποιείται το βιβλίο «Τα Νέα Ελληνικά για ξένους» του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η αλβανική διδάσκεται παράλληλα ως γλωσσικό μάθημα. Το Λύκειο από τον Οκτώβριο του 2001 αναγνωρίστηκε ως επίσημο εξεταστικό κέντρο για την πιστοποίηση της ελληνομάθειας σύμφωνα με τις προδιαγραφές που θέτει το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Θεσσαλονίκη). Στο σχολείο μέχρι πρόσφατα φοιτούσαν περισσότερο από 100 ορθόδοξοι χριστιανοί μαθητές υπότροφοι της Εκκλησίας, από τους οποίους περίπου το 10% προέρχεται από την ελληνική μειονότητα. Σήμερα (2008-09) οι μαθητές είναι περίπου 40. Η μείωση του αριθμού οφείλεται στην ίδρυση αντίστοιχου σχολείου στο Δυρράχιο. Μάλιστα, οι απόφοιτοι του Τιμίου Σταυρού συχνά συνεχίζουν τις σπουδές του στην Θεολογική Σχολή του Δυρραχίου. Η Εκκλησία έχει, επίσης, ιδρύσει ένα Ινστιτούτο

¹¹ Albania, 2d report to the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2007.

¹² Βλ. σχετικά την ιστοσελίδα της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας <www.orthodoxalbania.org>.

¹³ Απόφαση της Κυβέρνησης 279/10.6.1999 σύμφωνα με το Νόμο 7952/95 περί ιδιωτικών σχολείων.

Επαγγελματικής Κατάρτισης που λειτουργεί στο Αργυρόκαστρο προσφέροντας σε 60 σπουδαστές (2008-09) 2ετές πρόγραμμα επαγγελματικής μόρφωσης και ένα Τεχνικό Λύκειο στον Μεσοπόταμο (3ετές) στο οποίο φοιτούν 99 μαθητές.

Στο χώρο της μέσης εκπαίδευσης, η Εκκλησία έχει ιδρύσει ακόμη ένα σχολείο: Στο Βουλιαράτι (Δρόπολη) λειτουργεί Οικοτροφείο Θηλέων ως Λύκειο (τάξεις 9-12), όπου τα μαθήματα γίνονται στα ελληνικά, ενώ η αλβανική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα. Φοιτούν 18 μαθήτριες (2002) που προέρχονται από τα πλησιέστερα χωριά της μειονότητας.

Επίσης, η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει ιδρύσει δίκτυο νηπιαγωγείων χριστιανικής διαπαιδαγώγησης σε πολλές πόλεις της κεντρικής και νότιας Αλβανίας. Σε μειονοτικές περιοχές, λειτουργούν 3 δίγλωσσα νηπιαγωγεία στο Αργυρόκαστρο, και από ένα στους Άγ. Σαράντα, την Δερβιτσάνη και την Πρεμετή. Στα νηπιαγωγεία αυτά χρησιμοποιείται η ελληνική μαζί με την αλβανική. Επιπρόσθετα, σε όλα τα νηπιαγωγεία γίνονται μαθήματα αγγλικών. Τα νηπιαγωγεία αυτά ιδρύθηκαν από την Αυτοκέφαλη Εκκλησία σύμφωνα με το Νόμο 7952 περί ιδιωτικών σχολείων της 21.6.1995. Τέλος, από το 2008-09 άνοιξε και δημοτικό σχολείο της Εκκλησίας στο Αργυρόκαστρο του οποίου το 50% είναι μαθητές από την μειονότητα (σε σύνολο 15 μαθητών της α' τάξης). Συνολικά σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Εκκλησίας διδάσκουν 15 εκπαιδευτικοί αποσπασμένοι του Υπουργείου Παιδείας από την Ελλάδα.

Η αυξανόμενη δραστηριότητα της Εκκλησίας της Αλβανίας στον χώρο της εκπαίδευσης με την διδασκαλία στα ελληνικά ορισμένων μαθημάτων στα οιονεί μειονοτικά της σχολεία, και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις με όρους καλύτερους από τα μειονοτικά σχολεία, δημιουργεί – πραγματικούς ή νομιζόμενους- ανταγωνισμούς απέναντι στην μειονοτική εκπαίδευση. Δεν είναι λίγοι εκείνοι οι οποίοι βλέπουν τον μειούμενο αριθμό μαθητών να οφείλεται και στην ίδρυση όλο και περισσότερων σχολείων και νηπιαγωγείων από την Εκκλησία με την στήριξη της αλβανικής και της ελληνικής κυβέρνησης.

γ. Φροντιστήρια

Στο θεσμικό κενό που ακολούθησε την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος η ανάγκη για την αναβάθμιση της μειονοτικής εκπαίδευσης, αλλά και η δυνατότητα άσκησης παρεμβατικής πολιτικής ιδιωτικών φορέων από την Ελλάδα, οδήγησε στην ίδρυση φροντιστηρίων για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Τέτοια φροντιστήρια λειτουργούν διάσπαρτα εκτός από την περιοχή της Κορυτσάς, στο Αργυρόκαστρο και τους Αγ. Σαράντα, την Χιμάρα, αλλά και σε μη μειονοτικές περιοχές (Πόγραδετς, Λεσκοβίκι, Τεπελένι κλπ., δηλαδή σε περιοχές όμορες των ζωνών της μειονότητας), και τα οποία ανταποκρίνονται στις ανάγκες εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από ένα κοινό που ποικίλει ανάλογα με τις προσδοκίες του, αλλά και τις γλωσσικές δεξιότητες και επίπεδο (μητρική/ξένη γλώσσα): Παιδιά της μειονότητας, μικτών γάμων, Βλάχων

και Αλβανών τα οποία αναζητούν μέσω της ελληνικής γλώσσας καλύτερες ευκαιρίες για το μέλλον τους. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 τα φροντιστήρια αυτά άρχισαν να ανταποκρίνονται στις ανάγκες ελληνομάθειας, όχι μόνο του μειονοτικού αλλά και του πλειονοτικού αλβανικού πληθυσμού και κατά συνέπεια άρχισαν να παράσχουν υψηλότερου επιπέδου μαθήματα, και να εντείνεται ο μεταξύ τους ανταγωνισμός.

Το 1992-93 λειτούργησαν συνολικά 32 φροντιστήρια με 860 μαθητές και 37 δασκάλους¹⁴. Το 2000-01 λειτούργησαν 22 φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας μόνο στην περιοχή της Κορυτσάς¹⁵, ενώ το 2008-09 15 με περίπου 1000 μαθητές. Το κεντρικό φροντιστήριο «Αριστοτέλης» που βρίσκεται στην πόλη της Κορυτσάς διδάσκει ελληνικά σε περίπου 500 μαθητές ετησίως. Επιπρόσθετα διδάσκονται και κατηχητικά μαθήματα καθώς οι κύκλοι που ίδρυσαν και διαχειρίζονται το κεντρικό φροντιστήριο, αλλά και πολλά από τα υπόλοιπα, προέρχονται από θρησκευτικές οργανώσεις, όπως η *Απολύτρωση* και η *Ζωή* με έντονο εθνικιστικό λόγο. Το νομικό τους καθεστώς υπάγεται στις προδιαγραφές του αλβανικού νόμου 23 της 30.9.1998 περί σωματείων, αν και ορισμένα λειτουργούν άτυπα. Έχουν ιδρυθεί από τον «Πολιτιστικό Σύλλογο Αδελφότητα» και στηρίχθηκαν παλαιότερα στην χορηγία του επιχειρηματία Πρ. Εμφιετζόγλου (ο οποίος έχει αναλάβει ανάλογες δραστηριότητες στην Ελλάδα, σε περιοχές Πομάκων της Ξάνθης και Σλαβο-Μακεδόνων του νομού Φλώρινας). Τους μισθούς των δασκάλων, εκτός από τον προαναφερθέντα επιχειρηματία, επιχορηγούν κατά καιρούς και συγκυριακά το ελληνικό κράτος και εθνικιστικές οργανώσεις (όπως η ΣΦΕΒΑ και άλλες) σε ένα ιδιότυπο, χωρίς αμφιβολία, consortium συνεργασίας. Στο κλίμα αδιαφάνειας και εξυπηρέτησης εξωδιδασκτικών στόχων, ο Πολιτιστικός Σύλλογος “Αδελφότητα” συνεχίζει να λειτουργεί σειρά φροντιστηρίων με την στήριξη του επιχειρηματία Πρ. Εμφιετζόγλου, ο οποίος φέρεται να αποχωρεί από την ενεργό δράση από την περιοχή. Τους μισθούς των δασκάλων, συχνά επιχορηγούν το ελληνικό κράτος (επιδιώκοντας σε ορισμένες περιπτώσεις να εγκαταστήσει παράλληλα σχολεία, με την ανοχή των αλβανικών αρχών, και τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται) αλλά και η εθνικιστική οργάνωση ΣΦΕΒΑ σε συνεργασία με την Μητρόπολη Κονίτσης. Η τελευταία φαίνεται ότι αποσύρεται από την ενεργό εμπλοκή από την υπόθεση των φροντιστηρίων λόγω έλλειψης πόρων. Ωστόσο, άλλοι σύλλογοι και οργανώσεις (εθνικού και θρησκευτικού προσανατολισμού) φέρονται να κινούνται προς αναπλήρωση των κενών που δημιουργήθηκαν. Θα πρέπει να αναφερθούν και ορθολογικές πρωτοβουλίες παρέμβασης, όπως αυτή που προέρχεται από το Ίδρυμα Αποκατάστασης Ομογενών από την Αλβανία το οποίο επιχορήγησε ορισμένα φροντιστήρια (2007-09) εκτός αστικών κέντρων αναβαθμίζοντας αίθουσες και άλλες υποδομές, ασκώντας έλεγχο στην ποιότητα της διαδικασίας

¹⁴ Β. Κόντης & Ελ. Μαντά, «Η Ελλάδα και η Αλβανία», Ι. Χασιώτης, (επιμ.), *Η Ελλάδα και οι γείτονές της*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 30.

¹⁵ Τα περισσότερα λειτουργούν στην Κορυτσά, καθώς και στο Πόγραδετς, Λεσκιβίκι, Κιαφζέζι, Ζβιρίνα, Μιλίστι, Μμποποστίτσα, Εκκλησία, Ντισνίτσα.

και από το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Επίσης του πανεπιστημίου Αργυροκάστρου που επέκτεινε τις δραστηριότητές του στην φροντιστηριακή διδασκαλία της ελληνικής με το πρόγραμμα δια βίου μάθησης και ελληνομάθειας.

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί η απόσπαση εκπαιδευτικών από την Ελλάδα για την διδασκαλία των ελληνικών σε ορισμένα φροντιστήρια και την εξασφάλιση υλικοτεχνικής υποδομής. Το νομικό καθεστώς όμως των δασκάλων αυτών απέναντι στην αλβανική έννομη τάξη παραμένει ασαφής, αλλά και ο πολιτικός τους ρόλος αμφιλεγόμενος, καθώς η δραστηριότητα των φροντιστηρίων αυτών βασίζεται σε ατομικές πρωτοβουλίες συλλόγων «πατριωτικού» χαρακτήρα με την κάλυψη συχνά του ελληνικού κράτους. Η επέκταση τέτοιων πρωτοβουλιών από την πλευρά του ελληνικού υπουργείου Παιδείας στην περιοχή του Αργυροκάστρου και Αγ. Σαράντα περιέπλεξε το ζήτημα και επέτεινε την ασάφεια ως προς τα όρια της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και των βλέψεων των οργανώσεων από την Ελλάδα για την άσκηση πολιτικών επιρροών στις μειονοτικές και χριστιανικές περιοχές της Νότιας Αλβανίας.

Τα φροντιστήρια αποτελούν ένα ανομοιόμορφο δίκτυο διδασκαλίας της ελληνικής, ως προς την πρωτοβουλία δημιουργίας τους, την χρηματοδότησή τους, το μαθητικό κοινό και τις σκοπιμότητες που εξυπηρετούν. Ορισμένα από αυτά εντάχθηκαν στις δραστηριότητες των σωματείων, άλλα αποτελούν ιδιωτική κρυφή ή δηλωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα φροντιστήρια αυτά εξυπηρετούν πολιτικούς σκοπούς άσκησης επιρροής ή αποτελούν το πρόσχημα για την είσπραξη χορηγιών ή την εξύφανση πολιτικών εξαρτήσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο δάσκαλος του φροντιστηρίου μπορεί να παίρνει βοήθεια από διαφορετικούς χορηγούς χωρίς αυτοί να είναι ενήμεροι.

Η ενίσχυση της ελληνομάθειας στις περιοχές αυτές ως θεμιτός στόχος μπορεί να συγκροτηθεί στη βάση συγκεκριμένων αρχών διαφάνειας, ταυτοποίησης και αναγνωρισιμότητας του χρηματοδότη, εξασφάλισης αναγνώρισης της παρεχόμενης μάθησης (μέσω της πιστοποίησης ελληνομάθειας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας στο Αργυρόκαστρο ή την Ελλάδα για παράδειγμα) και κυρίως την διασφάλιση της αυτονομίας της εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Από την άλλη πλευρά η εμπλοκή του ελληνικού υπουργείου Παιδείας με την τοποθέτηση εκπαιδευτικών θα πρέπει να γίνεται με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων και την στάθμιση των πραγματικών αναγκών μέσα από διαδικασίες συνεργασίας και διαφάνειας και αποτρέποντας την δραστηριοποίηση συλλόγων και ατόμων οι οποίοι προσφέρουν -με όχημα την διδασκαλία της ελληνικής- εθνικό και θρησκευτικό φανατισμό.

6. Το νομικό καθεστώς

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση στη μειονοτική γλώσσα καθιερώθηκε και σε συνταγματικό επίπεδο όταν το 1998, ύστερα από δημοψήφισμα, υιοθετήθηκε το πρώτο Σύνταγμα της Αλβανίας στην μετά

το 1990 εποχή¹⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 20 *τα πρόσωπα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες έχουν το δικαίωμα να σπουδάζουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα*. Η διάταξη όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν δημιουργεί απαραίτητα θετικές υποχρεώσεις στην Αλβανία για παροχή δημόσιας μειονοτικής εκπαίδευσης.

Το νομικό καθεστώς των ελληνικών μειονοτικών σχολείων βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη, ύστερα από τα πρώτα δύσκολα χρόνια της μεταβατικής πρώτης 7ετίας όπου η τάση φιλελευθεροποίησης συχνά έβρισκε προσκόμματα σε περιοριστικές των δικαιωμάτων πολιτικές. Η πίεση που άσκησε Ύπατος Αρμοστής για τις Εθνικές Μειονότητες του ΟΑΣΕ κατά τις επισκέψεις του το 1993 και 1994¹⁷ και η σχετική συζήτηση που έλαβε χώρα στους κόλπους του οργανισμού οδήγησε σε ορισμένες βελτιωτικές κινήσεις την αλβανική κυβέρνηση ύστερα από το 1994: Λειτουργία δευτεροβάθμιου μειονοτικού σχολείου στο Αργυρόκαστρο (1996) και βελτίωση του νομικού πλαισίου. Μάλιστα, κατά την δεύτερη επίσκεψη στην Αλβανία τον Οκτώβριο του 1994, τον Ύπατο Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες του ΟΑΣΕ απασχόλησε ιδιαίτερα η κατάσταση της ελληνικής μειονότητας. Οι πολιτικές πιέσεις οδήγησαν στην υιοθέτηση της Απόφασης 396/1994 σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες και την σχετική Οδηγία 14/1994 οι οποίες κατοχύρωσαν της ελληνόφωνης εκπαίδευσης στις τάξεις 5-8 εκτός ορισμένων μαθημάτων που διδάσκονται στα αλβανικά. Εξάλλου, με την απόφαση 548/26.8.1996 του Υπουργικού Συμβουλίου ο χρόνος διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στα μειονοτικά Λύκεια (τάξεις 9^η και 10^η) αυξήθηκε από δύο σε τέσσερις ώρες την εβδομάδα. Επίσης με την Απόφαση 502/5.8.1996 του Υπουργικού Συμβουλίου επεκτάθηκε η μειονοτική εκπαίδευση σε σχολεία (του τότε) β' κύκλου (τάξεις 5^η-8^η) στις μειονοτικές ζώνες, εφόσον υπάρχει αίτηση 20 τουλάχιστον γονέων ύστερα από έγκριση του υπουργείου Παιδείας. Από το 2005 τα μειονοτικά σχολεία εντάχθηκαν στο νέο 9χρονο πρωτοβάθμιο σχολείο υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Στην πράξη, η αρχή του ελάχιστου αριθμού μαθητών τηρείται με μεγάλη ελαστικότητα στα μειονοτικά σχολεία. Σε πολλά από αυτά, λόγω της μικτής σύνθεσης του πληθυσμού τους ή εξαιτίας των συνενώσεων, λειτουργούν οι τάξεις με ελληνόγλωσσο «μειονοτικό» πρόγραμμα και παράλληλα με τις τάξεις του «αλβανικού» προγράμματος που απευθύνεται για τους αλβανούς μαθητές τους.

Τέλος, νέα ώθηση στην αντίληψη και την εφαρμογή των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας έδωσε η επικύρωση από την Αλβανία της Σύμβασης-πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων, η οποία μεταξύ άλλων κατοχυρώνει εκπαιδευτικά

¹⁶ Για το πλήρες κείμενο στην ελληνική γλώσσα, Δ. Τσάτσος & Γ. Κατρούγκαλος, *Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.

¹⁷ W. Kemp, *Quite diplomacy in action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston 2001, σελ. 177-181.

δικαιώματα. Οι δύο εκθέσεις που υπέβαλε η αλβανική κυβέρνηση, και οι σχετικές Γνώμες που διατύπωσε η Συμβουλευτική Επιτροπή (μη δικαιοδοτικό όργανο ελέγχου της τήρησης της Σύμβασης από τα κράτη που δεσμεύονται) σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης άνοιξαν τη δημόσια συζήτηση σχετικά με τα εκπαιδευτικά δικαιώματα των μειονοτήτων στην Αλβανία και την διαμόρφωση μιας κουλτούρας διαλόγου μεταξύ κυβέρνησης και φορέων της μειονότητας.

7. Διμερής συνεργασία Ελλάδας-Αλβανίας

Πολλά από τα προβλήματα που ταλαιπωρούν τη μειονοτική εκπαίδευση θα μπορούσαν να λυθούν και μάλιστα σε βάθος μέσα από την συνεργασία Ελλάδας-Αλβανίας σε επίσημο επίπεδο, εφαρμόζοντας λύσεις ύστερα από επιστημονική έρευνα και δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού προσαρμοσμένου στις ανάγκες των γλωσσικών και άλλων ιδιαιτεροτήτων των μειονοτικών σχολείων. Το ζήτημα ασφαλώς απασχολεί ιδιαίτερα τη μειονότητα. Κατά τα φαινόμενα η αλβανική κυβέρνηση δεν προβάλλει αντιρρήσεις για την αποδοχή υλικοτεχνικής βοήθειας από την Ελλάδα. Η στάση αυτή φάνηκε σε αρκετές περιπτώσεις, όπως με τη μη αντίδραση στην επιδότηση των δασκάλων από το Ελληνικό κράτος, την άτυπη μέχρι σήμερα λειτουργία των φροντιστηρίων ελληνικής γλώσσας, με την επιδότηση του ελληνικού κράτους, τη χορήγηση υποτροφιών στους φοιτητές του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, την διανομή σχολικών εγχειριδίων κλπ.

Σε θεσμικό επίπεδο, οι δύο χώρες έχουν από το 1984 (Μορφωτική Συμφωνία) ανοίξει το δρόμο για την μεταξύ τους συνεργασία στον μορφωτικό τομέα. Στις 21 Μαρτίου 1996 υπογράφηκε στα Τίρανα διμερές Σύμφωνο φιλίας, συνεργασίας, καλής γειτονίας και ασφάλειας μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας, ενώ με τη Συμφωνία της 12ης Φεβρουαρίου 1997 ρυθμίζεται η παροχή υποτροφιών σε αλβανούς πολίτες για φοίτηση σε στρατιωτικές σχολές, υπαξιωματικών και αξιωματικών στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο εκτέλεσης των προγραμματικών διατάξεων του Συμφώνου υπογράφηκε στις 4 Νοεμβρίου 1998 διμερής συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας για τη συνεργασία στους τομείς της παιδείας της, των επιστημών και του πολιτισμού, στην οποία προβλέπεται η προώθηση και αναβάθμιση των σπουδών ελληνικής γλώσσας στο πανεπιστήμιο Τιράνων και Αργυροκάστρου και της αλβανικής στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Προβλέπεται επίσης, δυνητικά, ότι το πανεπιστήμιο Αθηνών θα προσφέρει σπουδές αλβανικής γλώσσας (άρθρο 1.γ), ότι η Αλβανία θα δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού σε άτομα που ανήκουν στην ελληνική μειονότητα, ενώ η ελληνική πλευρά θα εξετάσει την δυνατότητα διδασκαλίας της αλβανικής γλώσσας για τους αλβανούς μετανάστες που διαβιούν στην Ελλάδα. Επίσης, η Ελλάδα δεσμεύτηκε να παράσχει βοήθεια για τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος που απευθύνεται στην ελληνική μειονότητα (άρθρο 2). Τα δύο κράτη οφείλουν να συνεργαστούν για την παρουσίαση της ιστορίας, οικονομίας και του πολιτισμού της άλλης χώρας μέσα από κοινές δραστηριότητες (άρθρο 1.ια), ή

με την υλοποίηση προγραμμάτων που θα σχεδιάζει η μικτή επιτροπή που προβλέπει το άρθρο 10. Ωστόσο οι προαναφερθείσες ρυθμίσεις δεν έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα, ούτε έχουν υιοθετηθεί σχετικές νομοθετικές πράξεις.

Κατά γενική ομολογία, η συμβολή της Ελλάδας για την υλικοτεχνική αναβάθμιση της μειονοτικής εκπαίδευσης περιορίζεται στην εκτύπωση και διανομή των σχολικών εγχειριδίων, ή την παροχή υποτροφιών και την στήριξη των φροντιστηριακών μαθημάτων ελληνικής γλώσσας, ενώ η διμερής συνεργασία με την Αλβανία είναι η ελάχιστη δυνατή. Οι δυνατότητες συνεργασίας στα εκπαιδευτικά ζητήματα βρίσκονται καθηλωμένες μέσα από λογικές αποφυγής ίδρυσης πανεπιστημιακών σχολών αλβανικής γλώσσας στην Ελλάδα και κυρίως την παροχή μαθημάτων αλβανικής στα δημόσια ελληνικά σχολεία στα παιδιά αλβανούς μετανάστες. Ωστόσο το ενδεχόμενο της διδασκαλίας των αλβανικών στην Ελλάδα θα μπορούσε να προωθήσει την ανάληψη πρωτοβουλιών από την Ελλάδα σε συνεργασία με την Αλβανία για την εξύψωση του επιπέδου των μειονοτικών σχολείων¹⁸. Από την άλλη πλευρά, οι αλβανικές κυβερνήσεις δεν παρεμβαίνουν ουσιαστικά για την επίλυση προβλημάτων των μειονοτικών σχολείων, ενώ συχνά αντιμετωπίζουν σε κλίμα καχυποψίας την κάθε δυνατότητα συνεργασίας με τους φορείς της μειονότητας και της ελληνικής κυβέρνησης.

8. Αιτήματα φορέων της μειονότητας

Στην εν πολλοίς προβληματική κατάσταση της ελληνικής μειονοτικής εκπαίδευσης στην Αλβανία οι φορείς της μειονότητας αντιδρούν μέσω των πολιτικών τους εκπροσώπων σε κοινοβουλευτικό και κυβερνητικό επίπεδο, ιδιαίτερα στο βαθμό που έλληνες μειονοτικοί καταλαμβάνουν θέσεις που αφορούν την άσκηση πολιτικής εξουσίας και μάλιστα στη δημόσια εκπαίδευση. Κύριος εκφραστής των αιτημάτων προς τη διεθνή κοινότητα είναι η Ομόνοια. Τα αιτήματα που προέρχονται από φορείς της μειονότητας ή εκπαιδευτικών απευθύνονται στην ελληνική και την αλβανική κυβέρνηση με διαφορετικές στοχεύσεις. Ήδη έχουμε εκθέσει αναλυτικά και σχολιάσει τα αιτήματα όπως αυτά εκφράζονταν μέχρι το 2001¹⁹.

Είναι φανερό ότι στο σύνολό τους οι φορείς που συσχετίζονται με τη μειονοτική εκπαίδευση στην Αλβανία ζητούν την αναβάθμιση του μειονοτικού σχολείου, την υλικοτεχνική συνδρομή της Ελλάδας και την επίβλεψη από τους διεθνείς οργανισμούς των συμβατικών δεσμεύσεων της Αλβανίας. Σε πολλά σημεία τα αιτήματα ήδη έχουν ικανοποιηθεί έστω και μερικώς, καθώς σχετικά βελτιώθηκε η υλικοτεχνική υποδομή και η παροχή βιβλίων. Άλλα θέματα χρονίζουν, όπως η τυποποίηση και βελτίωση της κατάρτισης των δασκάλων ή η ενοποίηση των σχολείων.

Ωστόσο, η έκφραση των αιτημάτων είναι άμεσα συνδεδεμένη με την επαγγελματική και

¹⁸ Α. Μάρτος, (τότε) Υφ. Παιδείας, προσωπική συνέντευξη, Τίρανα Μάιος 2001.

¹⁹ Κ. Τσιτσελίκης, «Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία», *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, (επιμ. Κ. Τσιτσελίκης, Δ. Χριστόπουλος), Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 165-223.

κοινωνική θέση του κάθε εκφραστή της, τη σχέση με τους φορείς άσκησης της εξωτερικής ελληνικής πολιτικής και της αλβανικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών στους ανταγωνισμούς μεταξύ Ομόνοιας, Σοσιαλιστικού και Δημοκρατικού Κόμματος, αλλά και τις πελατειακές σχέσεις που ευκαιριακά διαμορφώνουν με παρόχους ευεργετημάτων, όπως οι ελληνικές διπλωματικές αρχές ή ιδιωτικοί φορείς από την Ελλάδα, διαμορφώνουν ένα ευμετάβλητο τοπίο, στο οποίο συχνά τα αιτήματα σχετικά με την εκπαίδευση αποτελούν το πρόσχημα για την επιδίωξη άλλων στόχων ή οδηγούν στην αυτολογοκρισία. Από την άλλη πλευρά, η φθίνουσα πορεία του μειονοτικού πληθυσμού, η αυξανόμενη εκπαιδευτική αξία του δημόσιου αλβανικού σχολείου αλλά και των ιδιωτικών σχολείων (όπως αυτά της Εκκλησίας) μειώνει την σημασία και την δυναμική οργανωμένης διεκδίκησης των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων.

9. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η μειονοτική εκπαίδευση στην Αλβανία έχει ήδη διατρέξει τις κρίσιμες εξελίξεις της πρώτης δεκαετίας φιλελευθεροποίησης και εκδημοκρατισμού της χώρας (1991-2001), όπως και τη δεύτερη δεκαετία (2001-2010) σταθερότητας και προσέγγισης με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Αναμφίβολα, η γενικότερη αστάθεια σε πολιτικό, οικονομικό και θεσμικό επίπεδο έπληξε τις παραδοσιακές εκπαιδευτικές δομές της μειονότητας και η μαζική μετανάστευση μείωσε τον πληθυσμό των μαθητών σε πολύ μεγάλα ποσοστά. Ωστόσο, η σταθερή πρόοδος που παρατηρείται στην επανασυγκρότηση των κρατικών θεσμών μετά την κρίση του 1997-'98 έχει δημιουργήσει τις συνθήκες για την επαναδιαπραγμάτευση του καθεστώτος της ελληνικής μειονότητας. Η δεσμεύσεις που απορρέουν από την Σύμβαση-πλαίσιο για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων ίσως συμβάλουν, έστω εργαλειακά, στο μέλλον προς αυτή την κατεύθυνση. Σε κάθε περίπτωση, η αντιμετώπιση της μειονοτικής εκπαίδευσης περνάει μέσα από την ελληνοαλβανική συνεργασία αλλά και την προσέγγιση της Αλβανίας προς το ευρωπαϊκό θεσμικό γίγνεσθαι.

Ως ιδιότυπο χαρακτηριστικό των δυνάμει μαθητών της μειονοτικής εκπαίδευσης θα πρέπει να επισημανθεί η πληθώρα μεικτών γάμων²⁰, η οποία έχει λειτουργήσει υπέρ της δημιουργίας μιας σημαντικής μερίδας αλβανών πολιτών με μικτή ελληνο-αλβανική συνείδηση. Τον ίδιο τύπο συνείδησης φαίνεται ότι ευνοεί η συνύπαρξη ελληνικής και αλβανικής γλώσσας σε μαθητές μικτών χωριών ή γειτονικών χωριών που λόγω συνενώσεων φοιτούν σε κοινά σχολεία ή στα αστικά κέντρα όπου διαβιούν ελληνικές μειοψηφίες. Τελικά, οι παράγοντες αυτοί, μεταξύ άλλων, καθιστούν συμβατή την ελληνική και αλβανική συνείδηση συνυπάρχοντας σε μία ενιαία εθνοτική ταυτότητα (αντίθετα κάτι τέτοιο θα φάνταζε εξωπραγματικό σήμερα στην περίπτωση της ελληνικής και τουρκικής εθνικής ταυτότητας, στην Θράκη, για παράδειγμα). Έτσι, ο χαμηλός δείκτης

²⁰ Μεταξύ των παντρεμένων μελών της μειονότητας το 50% παντρεύονται με συζύγους εκτός μειονότητας, Centre for Economic and Social Studies, όπ.π., σελ. 1.

«συγκρουσιακότητας» μεταξύ ελληνισμού και αλβανισμού θα πρέπει να συνεκτιμηθεί για τη μελέτη και το σχεδιασμό της ελληνόφωνης μειονοτικής εκπαίδευσης στην Αλβανία. Η δημιουργία μικτής ταυτότητας δεν ανταποκρίνεται στο «καθαρό» εθνικό πρότυπο που διακρίνει τον Έλληνα από τον αλβανό μαθητή, δημιουργώντας δυσκολίες στην ανάπτυξη των πελατειακών σχέσεων και πολιτικών παρέμβασης που εξυφαίνονται γύρω από την μειονοτική εκπαίδευση. Η φοίτηση μεγάλου αριθμού παιδιών από την μειονότητα, ή από γονείς που προέρχονται από την μειονότητα, σε ελληνικά δημόσια σχολεία συμπληρώνει την εικόνα που πρέπει να έχει κανείς για να κατανοήσει τη θέση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Η αναξιπιστία των στατιστικών δεδομένων, αλλά και οι ενδείξεις για ρευστές συνειδήσεις, στάσεις και επιλογές ως προς τη γλώσσα και την ταυτότητα (του «ομογενούς») είναι ζητήματα που πρέπει να συνεκτιμηθούν στην προσπάθεια αποτίμησης του μειονοτικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης θα πρέπει να απασχολεί, καθώς αυτό είναι το εκπαιδευτικό ζητούμενο, και όχι αποκλειστικά ο αριθμός των μαθητών στην τάξη. Η ημιμάθεια της αλβανικής και της ελληνικής γλώσσας πλήττει περισσότερο το μέλλον των ελλήνων μαθητών, καθώς και η έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης (εκτός από ιερωμένους και δασκάλους) για τη μειονότητα ελαχιστοποιούν τις δυνατότητες των μαθητών για επαγγελματική κατοχύρωση. Η επιθετική στάση απέναντι στην αλβανική γλώσσα καθιστά τους μειονοτικούς μαθητές κακούς χειριστές της και συνεπώς μειώνει τις δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης και άρα απασχόλησης στη δημόσια διοίκηση ή τον ιδιωτικό τομέα. Εξάλλου, μέσω των υποτροφιών που προσφέρονται από ελληνικούς φορείς, κυβερνητικούς και μη, σε μαθητές της μειονότητας με τη διαμεσολάβηση ορισμένων συλλόγων, ελληνικών και βλαχικών, αλλά και της Ομόνοιας, οι φοιτητές που σπουδάζουν στην Ελλάδα δεν επιστρέφουν πίσω στην Αλβανία.

Σήμερα υπάρχουν ελάχιστοι Έλληνες φοιτητές στα Πανεπιστήμια της Αλβανίας, όταν το σχετικό μέγεθος στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ήταν μάλλον υψηλότερο από το μέσο αλβανικό. Αποτέλεσμα της εξαφάνισης της ελληνικής μειονότητας από τα αλβανικά πανεπιστήμια – κυρίως των Τιράνων - είναι ο αυτό-αποκλεισμός της από την αλβανική πνευματική ηγεσία και επιστημονική ελίτ. Ορατή συνέπεια της διαπίστωσης αυτής αποτελεί και η απομάκρυνση των ελλήνων μειονοτικών πανεπιστημιακής μόρφωσης από τα αλβανικά κέντρα λήψης αποφάσεων.

Τελικά, η ευημερία της μειονοτικής εκπαίδευσης και η πρόοδος των μειονοτικών μαθητών είναι άμεσα συνυφασμένη με την ένταξη της μειονότητας στην αλβανική κοινωνία, την ανάπτυξη των ελληνοαλβανικών διμερών σχέσεων και την εναρμόνιση της Αλβανίας προς τις ευρωπαϊκές πολιτικές και θεσμικές σταθερές. Μάλιστα η παρατήρηση αυτή αποδειχθεί περισσότερο έγκυρη όσο οι ευρω-αλβανικές σχέσεις γίνονται στενότερες και μάλιστα όσο γίνεται συζητήσιμη η προοπτική της ένταξης στην ΕΕ, και όσο ο κάθετος άξονας επικοινωνίας, οδικός και θαλάσσιος καταστήσει ενιαία την οικονομική περιοχή από τα Γιάννενα μέχρι τη Χιμάρα. Μέσα σε αυτό το

πλαίσιο θα μπορέσει να αναπτυχθεί και η σημασία της ελληνομάθειας (μέσα από το μειονοτικό σχολείο;) και η ποιοτική αναβάθμιση της μειονοτικής εκπαίδευσης.

Η χορήγηση υποτροφιών σε μειονοτικούς να σπουδάσουν σε επιλεγμένες σχολές στα Τίρανα και όχι στην Αθήνα μπορεί να αποδειχθεί καταλυτικό μέτρο για την διαμόρφωση στροφής της μειονότητας σε οικονομικές δραστηριότητες στην Αλβανία. Παρόμοια, η χορήγηση υποτροφιών, η οποία δεν θα περνάει από πελατειακές εξαρτήσεις σε φοιτητές του Πανεπιστημίου Τιράνων, ακόμη και αν αυτοί είναι ελάχιστοι, θα μπορούσε να συμβάλει στη δημιουργία μιας ελίτ που θα έχει σπουδάσει στην Αλβανία και θα γνωρίζει την αλβανική πραγματικότητα. Ωστόσο, προς το παρόν οι ελληνικές και αλβανικές πολιτικές που ασκούνται στην μειονοτική εκπαίδευση είναι άτολμες και ευκαιριακές. Για να κατανοήσει κανείς την κατάσταση της μειονοτικής εκπαίδευσης ίσως θα άξιζε να λάβει υπόψη του την ενδιαφέρουσα, αν μη τι άλλο, παρατήρηση της Συμβουλευτικής Επιτροπής της Σύμβασης-πλαισίου ότι μη-κυβερνητικές οργανώσεις και μητέρες πατρίδες των μειονοτήτων στην Αλβανία (υπονοείται η Ελλάδα) παρέχουν υπέρ του δέοντος στήριξη στις μειονότητες και ότι η αλβανική κυβέρνηση θα έπρεπε να αναλάβει πρωτοβουλίες και να μη επαφίεται σε αυτές τις παροχές από το εξωτερικό.²¹ Στην καταρχήν αυτή παράδοση διαπίστωση ίσως περικλείεται μια αμφιλεγόμενη πραγματικότητα που προσφέρεται σε πολλαπλές αναγνώσεις και προβλέψεις.

²¹ Advisory Committee, Opinion on Abania, ACFC/INF/OP/I/(2003)004, 12.9.2002, Par. 92

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Γ. Γιάννης, *Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση και τα προβλήματά της*, εισήγηση, Προβληματισμοί για την παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, Δημερίδα, Αργυρόκαστρο 30-31.1.2002, αδημοσίευτο

Κ. Γκατζιώνης, «Αφιέρωμα στο ελληνικό σχολαρχείο Αργυροκάστρου», *Ρωμιοσύνη*, 22.12.2001

Λ. Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947)*, Καστανιώτης, Αθήνα 2001

Σ. Γεωργούλης, «Το καθεστώς των ελληνικών σχολείων από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα», *Ο ελληνισμός της Αλβανίας*, Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995, σ. 183-242

Κ. Δημητριάδου-Χρηστίδου, «Η εκπαίδευση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία», *Θεσσαλονίκη* 8.11.1993

Ν. Ζιώγας, «Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι Έλληνες στην Αλβανία», *Ο ελληνισμός της Αλβανίας*, Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995, σελ. 281-321

Β. Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20ό αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994

Β. Κόντης (επιμ.), *Ελληνισμός της Β. Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις. Έγγραφα από το ιστορικό αρχείο του Υπ. Εξωτερικών*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, τόμοι I, II, III, IV, Αθήνα 1997

Β. Κόντης & Ελ. Μαντά, «Η Ελλάδα και η Αλβανία», Ι. Χασιώτης, (επιμ.), *Η Ελλάδα και οι γείτονές της*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 19-34

Μ. Κοπά, *Οι μειονότητες στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια*, Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1997

Β. Κουτσός, *Ενιαίο Εκκλησιαστικό Λύκειο «Τίμιος Σταυρός» δίγλωσσο μη δημόσιο σχολείο. Η πείρα του στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης (ή ξένης) γλώσσας*, εισήγηση, Προβληματισμοί για την παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, Δημερίδα, Αργυρόκαστρο 30-31.1.2002, αδημοσίευτο

Σπ. Λάγιος, *Η σημερινή οργανωτική δομή του 8-χρονου σχολείου και οι βελτιώσεις που πρέπει να γίνουν*, εισήγηση, Προβληματισμοί για την παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, Δημερίδα, Αργυρόκαστρο 30-31.1.2002, αδημοσίευτο

Ζ. Λούτσης, *Η ελληνική παιδεία πριν και μετά το 1990*, Άγιοι Σαράντα 2000, αδημοσίευτο

Ζ. Λούτσης, *Νομικό πλαίσιο για την ελληνική παιδεία και τα περιθώρια βελτίωσής του*, εισήγηση, Προβληματισμοί για την παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, Δημερίδα, Αργυρόκαστρο 30-31.1.2002, αδημοσίευτο

Α. Μπρεδήμας, «Η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία και η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σσ. 185-203

Σ. Ντάγιος, *Η ελληνική γλωσσική παιδεία και ο πολιτισμός της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία κατά τη διάρκεια του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού*, πτυχιακή εργασία, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1995

Γ. Παπαδόπουλος, *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα εις την Αλβανίας και το σχολικόν αυτής ζήτημα, 1921-1979*, Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, Ιωάννινα 1981

Απ. Παπαθεοδώρου, «Η παιδεία στη Βόρειο Ήπειρο μετά το 1921», *Βόρειος Ήπειρος- Άγιος Κοσμάς Αιτωλός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου*, Κόνιτσα 22-24.8.1987, Αθήνα 1988

Δ. Πλωτίνος, «Τα ελληνικά σχολεία στη Βόρεια Ήπειρο», *Θεσσαλονίκη* 11.11.1993

Β. Τέρπος, *Σκέψεις και προτάσεις για μια καλύτερη κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας*, εισήγηση, Προβληματισμοί για την παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, Δημερίδα, Αργυρόκαστρο 30-31.1.2002, αδημοσίευτο

Α. Τούντα-Φεργάδη, *Μειονότητες στα Βαλκάνια*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994

Γ. Χαρβαλιάς, «Αλβανία», *Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, Θ. Βερέμης (επιμ.), Γνώση, Αθήνα, σ. 105 επ.

Ε. Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί*, Ινστιτούτο μαρξιστικών-λενινιστικών μελετών της ΚΕ του ΚΕΑ, Εκδ. 8 Νοέμβρη, Τίρανα 1985

Ξενόγλωσση

V. Bici, *Cështje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave*, Panteon & Afërdita, Tiranë 2001

Centre for Economic and Social Studies, *Main outcome of the survey with the members of Greek ethnicity in the districts of Sarande, Delvine, Gjirokaster and Premet*, Tirana, αχρονολόγητο

Council of Europe, *Education of the Greek minority*, Project: “Democracy, Human Rights, Minorities: Educational and Cultural Aspects”, Report, DECS/SE/DHRM (96)2, Strasbourg 1996

Council of Europe, *Report submitted by Albania pursuant to article 25, par. 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, ACFC/(2001)5, Strasbourg 2001

Council of Europe, *Second Report submitted by Albania pursuant to article 25, par. 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, ACFC/(2007)8?, Strasbourg 2007

European Commission for Democracy through Law, *The protection of minorities*, Science and technique of Democracy No 9, Council of Europe, Strasbourg, 1994

B. Fecrat, *Ethnic Greeks in Albania*, Report, www.bsos.umd.edu/cidcm/mar/albgrks.htm

Greek Helsinki Monitor, *Greeks of Albania and Albanians in Greece*, Report, September 1994

L. Kain Hart, "Culture, civilization, and demarcation at the northwest borders of Greece", 26/1 *American Ethnologist* 1999, pp. 196-220

W. Kemp, *Quite diplomacy in action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston 2001

B. Kondis & E. Manda (επιμ.), *The Greek minority in Albania, A documentary record (1921-1993)*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994

E. Kofos, "The Greek minority textbooks during the Enver Hoxha's period", 34/1 *Balkan Studies* 1993, σελ. 85-104

F. Malkidis & S. Ampatzis, *La situation de la minorité grecque en Albanie à l'égard du droit international relatif à la protection des minorités : dimensions juridiques et politiques*, Alexandroupolis 2000

S. Perrakis, "The Hellenic minority in Albania", 9/1 *Leiden Journal of International Law* 1995, σελ. 141-158

J. Pettifer, *The Greek minority in Albania in the aftermath of communism*, Conflict Studies Research Centre, <www.csrc.ac.uk>

Το νομικό καθεστώς των ομογενών Αλβανίας

Εισαγωγική παρατήρηση

Η κατάρρευση του αλβανικού καθεστώτος στα τέλη της δεκαετίας του '80 σηματοδότησε τη μαζική φυγή πληθυσμού προς τις χώρες με τις οποίες ο πληθυσμός αυτός ένιωθε μεγαλύτερη εξοικείωση και συγγένεια. Στο πλαίσιο αυτής της μαζικής φυγής, που ως πρώτιστο στόχο είχε τη δημιουργία των όρων για καλύτερη ζωή, ο ελληνικός ομογενειακός πληθυσμός της Αλβανίας ήταν μάλλον αναπόφευκτο να στραφεί σχεδόν στο σύνολό του προς τη *«μητέρα πατρίδα»*, την Ελλάδα.

Οι προσδοκίες του πληθυσμού αυτού για βοήθεια και φροντίδα από την ελληνική Πολιτεία προφανώς συνέπιπταν με την αντίστοιχη πολιτική βούληση των ελληνικών αρχών, αλλά και την πρόβλεψη του άρθρου 108 του Συντάγματος που ορίζει ότι το κράτος οφείλει να μεριμνά για τον απόδημο ελληνισμό. Οι προσδοκίες αυτές, η αντίστοιχη πολιτική βούληση, αλλά και η οικεία συνταγματική επιλογή, έπρεπε, ωστόσο, να αποτυπωθούν και να υλοποιηθούν με την υιοθέτηση συγκεκριμένων και σαφών νομικών ρυθμίσεων σε σχέση με την είσοδο, τη διαμονή και τα δικαιώματα των ομογενών της Αλβανίας στην Ελλάδα.

Η περίοδος 1991 - 1998

Είναι γεγονός ότι η μεταχείριση των ομογενών της Αλβανίας, έως και τις αρχές του της δεκαετίας του '90, δεν ήταν παντελώς αρρυθμιστη. Οι ρυθμίσεις αυτές, όμως, είχαν υιοθετηθεί σε εποχές όπου ο πληθυσμός ήταν αρκετά περιορισμένος σε αριθμό και είχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να συνοψιστούν με το χαρακτηρισμό του ως *«διωκόμενου»* για εθνικούς και πολιτικούς λόγους από το χοτζικό καθεστώς. Τα χαρακτηριστικά αυτά του εν λόγω πληθυσμού αντανακλώνται, μάλιστα, και στην οικεία νομοθεσία η οποία συνίσταται σε απόρρητες ρυθμίσεις που

προέβλεπαν τη χορήγηση ειδικών τίτλων διαμονής και ειδικών διαβατηρίων στους αποκαλούμενους και «Ο.Τ.Α.» («ομογενείς Τουρκίας και Αλβανίας»)¹.

Όπως, βεβαίως, είναι προφανές, η μαζικότητα, αλλά και το διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο της έλευσης στην Ελλάδα του ομογενειακού πληθυσμού από την Αλβανία στις αρχές της δεκαετίας του 1990 καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη για νέες και επαρκείς ρυθμίσεις. Προς την κατεύθυνση αυτή ο νομοθέτης υιοθέτησε το ν.1975/1991 (ΦΕΚ Α' 184), ο οποίος είχε, βεβαίως, ως αντικείμενο τη ρύθμιση της εισόδου και διαμονής των αλλογενών αλλοδαπών, αλλά στο άρθρο 17 περιείχε ειδική πρόβλεψη και για τη μεταχείριση των ομογενών που εισέρχονται στη χώρα. Σύμφωνα με την παρ. 1 της εν λόγω διάταξης *«Αλλοδαπός, που επικαλείται την ιδιότητα του ομογενούς, υποχρεούται να δηλώσει τούτο κατά την παρουσίασή του στην αρμόδια προς καταγραφή αστυνομική αρχή, προσκομίζοντας και τα επίσημα έγγραφα, που αποδεικνύουν τον ισχυρισμό του»*, ενώ, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, *«Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας, Εσωτερικών, Οικονομικών, Εργασίας και Δημόσιας Τάξης καθορίζονται οι προϋποθέσεις, η διάρκεια και η διαδικασία παροχής δικαιώματος εισόδου, διαμονής και εργασίας των ομογενών»*. Η ρύθμιση του άρθρου 17 του ν.1975/1991 εξακολουθεί και σήμερα να συνιστά τη θεμελιώδη νομική βάση της μεταχείρισης των ομογενών, ανεξάρτητα από χώρα προέλευσης, που εισέρχονται και διαμένουν στην Ελλάδα.

Ωστόσο, η παρ.4 του άρθρου 17 του ν.1975/1991 παρέμεινε αναξιοποίητη, καθώς η προβλεπόμενη στην εν λόγω διάταξη υπουργική απόφαση δεν εκδόθηκε παρά το 1998. Κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου από το 1991 έως και το 1998 οι υπηρεσίες που ήταν επιφορτισμένες με την είσοδο και τη διαμονή των ομογενών κλήθηκαν να λειτουργήσουν εντός ενός πλαισίου μάλλον αδιαφανούς και ευεπίφορου στην ανάπτυξη φαινομένων διαφθοράς. Οι ομογενείς από τη μεριά τους βρέθηκαν αντιμέτωποι με διαδικασίες που γεννούσαν ανασφάλεια δικαίου και χωρίς σταθερό, αναγνωρίσιμο και ελέγξιμο καθεστώς δικαιωμάτων. Αρκεί να αναφερθεί κανείς στα έγγραφα που χορηγούνταν στους ομογενείς είτε για να εισέλθουν στη χώρα νόμιμα είτε για να παραμείνουν στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από τον τρόπο

¹ Στις περιπτώσεις αυτές ίσχυσαν η υπ' αριθμ. 22/01-03-1976 απόρρητη Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, καθώς και η σχετική Κ.Υ.Α. από 26-02-1977, που προέβλεπαν τη χορήγηση ειδικών αδειών διαμονής και ειδικών διαβατηρίων στους Ο.Τ.Α. (*«άδειες και διαβατήρια Ο.Τ.Α.»*). Επρόκειτο για ομογενείς που είχαν έλθει στην Ελλάδα από την Αλβανία και την Τουρκία πριν το 1990, και πιο συγκεκριμένα την περίοδο 1930-1990, στερούμενοι διαβατηρίου και έχοντας απολέσει, οι περισσότεροι, την ιθαγένεια των χωρών προέλευσής τους, και στους οποίους είχε κριθεί, για λόγους πολιτικούς, ότι δεν ήταν σκόπιμο να τους χορηγηθεί η ελληνική ιθαγένεια.

εισόδου τους στη χώρα. Πέρα από την ευρύτητα εφαρμοζόμενη πρακτική των χορηγήσεων θεωρήσεων εισόδου μακράς διάρκειας, η οποία διασφάλιζε τη νομιμότητα της εισόδου και της διαμονής του ομογενούς, χαρακτηριστικότερη περίπτωση αποτέλεσαν τα *Δελτία Καταγραφής Αλλοδαπού*, τα οποία χορηγούνταν από τις αστυνομικές αρχές και τα οποία κατέγραφαν «κατά δήλωση» του ενδιαφερόμενου την εθνικότητά του ως Ελληνική επισημαίνοντας ταυτόχρονα επί του χορηγούμενου εγγράφου ότι «το παρόν δελτίο δεν αποτελεί άδεια παραμονής»².

Η περίοδος 1998 έως σήμερα

Μια πρώτη προσπάθεια ελέγχου και τακτοποίησης της διαδικασίας αναγνώρισης της ομογενειακής ιδιότητας και των αντίστοιχων δικαιωμάτων έγινε το 1998 με την υιοθέτηση της υπ' αριθμ. 4000/3-10-ε' (ΦΕΚ Β' 395) κοινής υπουργικής απόφασης. Με την εν λόγω υπουργική απόφαση ορίστηκε για πρώτη φορά ότι στους ελληνικής καταγωγής υπηκόους Αλβανίας που βρίσκονταν στην Ελλάδα θα χορηγείτο από τις αστυνομικές αρχές που χειρίζονται τα θέματα αλλοδαπών Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς (Ε.Δ.Τ.Ο.). Ως προϋποθέσεις ορίστηκαν η κατοχή ισχυρού ταξιδιωτικού εγγράφου και προξενικής θεώρησης ετήσιας ή πενταετούς ισχύος, ακόμη και αν η ισχύς της είχε λήξει. Το Ε.Δ.Τ.Ο. προβλεπόταν να έχει ισχύ τριετούς διάρκειας, να είναι ανανεώσιμο και να παρέχει στον κάτοχό του δικαίωμα νόμιμης παραμονής και εργασίας. Πρέπει, δε, να σημειωθεί ότι το ίδιο Δελτίο Ταυτότητας προβλεπόταν να χορηγείται και στους συζύγους και τους κατιόντες των ομογενών, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή, εφόσον η συγγενική σχέση προκύπτει από επίσημα στοιχεία. Ιδιαίτερο, τέλος, ενδιαφέρον έχει ότι στο άρθρο 4 της υπουργικής απόφασης οι λεπτομέρειες εφαρμογής της παραπέμπονται σε εγκυκλίους των Υπουργών Δημόσιας Τάξης και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων διατηρώντας έτσι την παράδοση της δι' εγκυκλίων ρύθμισης θεμάτων, ανεξάρτητα από τη σημασία τους, η οποία καταλείπει βεβαίως ευρύτατα περιθώρια στη διοίκηση να διαχειριστεί κατά το δοκούν και ανάλογα με τη συγκυρία και τις εκάστοτε σκοπιμότητες τα επίμαχα ζητήματα.

Στη συνέχεια ο νομοθέτης επανήλθε το 2001 με τη νεότερη υπ' αριθμ. 4000/3/10-λε' κοινή υπουργική απόφαση (ΦΕΚ Β' 707). Η δεύτερη αυτή υπουργική

² Βλ. σχετικά Μ. Παύλου, «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» σε Κ. Τσιτσελίκης & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, Εκδόσεις Κριτική, 2004, σσ. 265-309 και ιδίως σσ. 272-274.

απόφαση διατήρησε τις βασικές επιλογές του 1998 όπως η έκδοση των Ε.Δ.Τ.Ο. από τις αρμόδιες για θέματα αλλοδαπών αστυνομικές αρχές, η διάρκεια ισχύος τους 3ετής, οι προϋποθέσεις χορήγησης και τα αναγνωριζόμενα δικαιώματα στους κατόχους Ε.Δ.Τ.Ο.. Η διαφοροποίηση της υπουργικής απόφασης του 2001 σε σχέση με αυτή του 1998 εντοπίζεται κυρίως στη συγκεκριμενοποίηση της διαδικασίας απόκτησης του Ε.Δ.Τ.Ο., η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί προς την ορθή κατεύθυνση από τη σκοπιά της ασφάλειας και του κράτους δικαίου. Σημαντική υπήρξε ειδικότερα η ρύθμιση της παρ. 2 του άρθρου 2 προβλέφθηκε ότι οι αρμόδιες υπηρεσίες παραλαβής των σχετικών αιτημάτων θα εφοδιάζουν τους αιτούντες με σχετική βεβαίωση 6μηνης ισχύος, η οποία ανανεώνεται ανά εξάμηνο μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας χορήγησης του Ε.Δ.Τ.Ο. και η οποία σύμφωνα με το άρθρο 3 αναγνωρίζει επίσης δικαίωμα νόμιμης διαμονής και εργασίας στους κατόχους της. Περαιτέρω, με την παρ.3 του άρθρου 2 προβλέφθηκε η αιτιολόγηση των σχετικών απορριπτικών αποφάσεων, το δικαίωμα προσφυγής καθώς επίσης και η λειτουργία Ειδικών Επιτροπών ανά την Ελλάδα με τη συμμετοχή εκπροσώπων της Ελληνικής Αστυνομίας, του Υπουργείου Εξωτερικών και του Υπουργείου Εσωτερικών, οι οποίες είχαν γνωμοδοτική αρμοδιότητα επί των προσφυγών των ενδιαφερομένων. Ακόμη, με το άρθρο 4 της υπουργικής απόφασης προβλέφθηκε η δυνατότητα ανάκλησης χορηγηθέντος Ε.Δ.Τ.Ο. με αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου αστυνομικού οργάνου σε περίπτωση που ανακύπτουν ζητήματα δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Η τελευταία μείζονος σημασίας νομοθετική παρέμβαση στο καθεστώς διαμονής των ομογενών που προέρχονται από την Αλβανία υπήρξε η κοινή υπουργική απόφαση με αριθμό 4000/3/10-δ' (ΦΕΚ Β' 646) του 2005, με την οποία αντικαταστάθηκαν οι προηγούμενες σχετικές ρυθμίσεις και η οποία εξακολουθεί να ισχύει και σήμερα³. Η εν λόγω υπουργική απόφαση εκδόθηκε ενώ στο μεταξύ είχαν ενταθεί οι πιέσεις εκ μέρους των ομογενειακών οργανώσεων για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους ομογενείς, κατ' αντιστοιχία με την ακολουθούμενη πολιτική με τους ομογενείς που προέρχονται από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Με δεδομένη την τότε θέση της ελληνικής κυβέρνησης ότι για λόγους που ανάγονται στην προστασία των δικαιωμάτων των ομογενών στην Αλβανία δεν ήταν σκόπιμη η απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας προκρίθηκε η λύση της επιμήκυνσης

³ Τροποποιήθηκε σε επιμέρους και όχι ουσιαστικά σημεία της με την υπ' αριθμ. 4000/3/10-νβ'/2006 κ.υ.α. (ΦΕΚ 583 Β')

της χρονικής ισχύος των Ε.Δ.Τ.Ο.. Στο πλαίσιο αυτό με την υπουργική απόφαση του 2005 η διάρκεια ισχύος των εφεξής εκδιδόμενων Ε.Δ.Τ.Ο. ορίστηκε σε 10ετή και συνοδεύεται πλέον από ενιαίου τύπου άδεια διαμονής⁴. Η ρύθμιση αυτή υπήρξε και η σημαντικότερη επί της ουσίας αλλαγή σε σχέση με τις ρυθμίσεις των προηγούμενων υπουργικών αποφάσεων. Επίσης, με τις επιλογές του 2005 ενισχύθηκαν τα δικαιώματα των κατόχων Ε.Δ.Τ.Ο καθώς όχι μόνο προβλέπεται στο άρθρο 4 η ελεύθερη πρόσβαση στην ημεδαπή αγορά εργασίας, αλλά και η ίδια μεταχείριση με τον Έλληνα εργαζόμενο, ενώ απλοποιήθηκαν και οι ακολουθούμενες διαδικασίες⁵. Ακόμη, η απαιτούμενη, ήδη από το 1998, ειδική θεώρηση εισόδου πρέπει πλέον να είναι σε ισχύ κατά την υποβολή του αιτήματος από τον ενδιαφερόμενο.

Με βάση τις παραπάνω ρυθμίσεις υπολογίζεται ότι σήμερα διαμένουν στην Ελλάδα περίπου 205.000 πολίτες Αλβανίας οι οποίοι είναι κάτοχοι Ε.Δ.Τ.Ο.. Εξ αυτών περίπου 20.000 είναι αλλογενείς σύζυγοι ομογενών, ενώ περίπου άλλοι 15.000 είναι κάτοχοι βεβαιώσεων υποβολής αιτημάτων αρχικής χορήγησης ή ανανέωσης Ε.Δ.Τ.Ο.. Για μια πληρέστερη εικόνα σχετικά με τον αριθμό των προσώπων που υπήχθησαν στις διατάξεις περί ομογενών Αλβανίας πρέπει, ωστόσο, κανείς να συνυπολογίσει και τον αριθμό των περίπου 30.000 που έως σήμερα έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια και άρα έχουν επιστρέψει το προηγούμενο Ε.Δ.Τ.Ο. που είχαν στην κατοχή τους⁶.

Παρατηρήσεις ως προς τις υφιστάμενες ρυθμίσεις

Σε σχέση με την υφιστάμενη νομοθεσία για την είσοδο και τη διαμονή των ομογενών της Αλβανίας και την εφαρμογή της από τις αρμόδιες υπηρεσίες μια πρώτη παρατήρηση έχει να κάνει με το ζήτημα της εκτίμησης της ομογενειακής ιδιότητας των ενδιαφερόμενων, που συνιστά τη βασική προϋπόθεση για τη χορήγηση Ε.Δ.Τ.Ο.. Το ερώτημα ποιός είναι «ομογενής» και πώς αυτό διαπιστώνεται δεν έχει εύκολη απάντηση, η οποία τουλάχιστον να μπορεί να αποτυπωθεί με αυστηρότητα στο νόμο, και συχνά η όποια σχετική επιλογή και οι ακολουθούμενες διαδικασίες και πρακτικές εγείρουν προβληματισμό και αντιδράσεις από διάφορες πλευρές⁷. Διαχρονικά, πάντως, η ομογενειακή ιδιότητα ενός προσώπου, ανεξάρτητα από τη χώρα

⁴ Βλ. άρθρο 1 παρ.1

⁵ Βλ. ιδίως άρθρο 2 παρ. 3 και 4

⁶ Για αριθμητικά στοιχεία βλ. Γρ. Τσιούκας, «Κατηγορίες αλλοδαπού πληθυσμού που διαμένει στην Ελλάδα και αριθμητικά στοιχεία», υπό έκδοση, Σύγχρονα Θέματα

⁷ Για τον ορισμό της έννοιας, τα κριτήρια και τις διαφορετικές προσεγγίσεις βλέπε αναλυτικά Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, *Δίκαιο Ιθαγένειας*, 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 32επ.

προέλευσής του, κρίνεται στη βάση δύο κριτηρίων: πρώτα απ' όλα της καταγωγής και στη συνέχεια της εθνικής συνείδησης. Η καταγωγή θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι έχει ένα χαρακτήρα αντικειμενικότητας αφού αξιολογούνται στοιχεία όπως ο τόπος καταγωγής ή κατοικίας του ενδιαφερόμενου, η γλώσσα και η θρησκεία του. Αντιθέτως, η εθνική συνείδηση ενός προσώπου είναι προφανές ότι έχει περισσότερο υποκειμενικά χαρακτηριστικά και όσον αφορά την εκτίμησή της είναι εξίσου προφανής ο μεγάλος βαθμός διακριτικής ευχέρειας που καταλείπεται στις αρχές που είναι επιφορτισμένες με τη συγκεκριμένη αρμοδιότητα. Μελετώντας, δε, την ακολουθούμενη πρακτική δεν θα ήταν παρακινδυνευμένος ο ισχυρισμός ότι για τη διαπίστωση της ομογενειακής ιδιότητας ενώ είναι απαραίτητη προϋπόθεση η συνδρομή των στοιχείων που έχουν αντικειμενικού χαρακτήρα, καταλυτικό χαρακτήρα για την τελική καταφατική κρίση έχει η συνδρομή των στοιχείων εκείνων που, κατά την εκτίμηση των αρμόδιων αρχών, συνθέτουν την ελληνική εθνική συνείδηση του ενδιαφερόμενου προσώπου. Έτσι, λοιπόν, συμβαίνει και στην περίπτωση των ομογενών από την Αλβανία. Τόσο οι αστυνομικές αρχές, που είναι αρμόδιες για την έκδοση των Ε.Δ.Τ.Ο., όσο και οι προξενικές αρχές που είναι αρμόδιες για την αρχική εκτίμηση της ομογενειακής ιδιότητας ενός προσώπου και την έκδοση της σχετικής θεώρησης εισόδου, διαχρονικά στηρίζουν την όποια εκτίμησή τους για την ομογενειακή ιδιότητα ενός προσώπου σε αντικειμενικά κατ' αρχάς κριτήρια όπως ο τόπος καταγωγής ή κατοικίας του ενδιαφερόμενου, η γλώσσα (όχι απαραίτητα ελληνική) και η θρησκεία του, ενώ στη συνέχεια προχωρούν στην εκτίμηση της εθνικής συνείδησης των ενδιαφερόμενων επί τη βάση, ωστόσο, μάλλον ακαθόριστων και ασαφών στοιχείων, τα οποία μπορεί και να παραλλάσσουν στο χρόνο ανάλογα με την πολιτική συγκυρία, αλλά ακόμη και με τις προσωπικές αντιλήψεις των χειριστών για τα επίμαχα ζητήματα. Στο σημείο αυτό, όμως, ανακύπτουν και τα περισσότερα προβλήματα και αμφισβητήσεις, καθώς δεν είναι τυχαίες οι αντιφατικές κρίσεις ως προς την ομογενειακή ιδιότητα προσώπων καταγόμενων ή κατοικούντων στον ίδιο ομοιογενή γλωσσοπολιτισμικά τόπο, ή ακόμη και ατόμων που ανήκουν στην ίδια ευρύτερη οικογένεια, ενώ δεν λείπουν περιπτώσεις διαφορετικών κρίσεων σχετικά με την ομογενειακή ιδιότητα ακόμη και μεταξύ αδελφών. Ο σχετικός προβληματισμός ενισχύεται ακόμη περισσότερο στις περιπτώσεις εκείνες που η αμφισβήτηση της ομογενειακής ιδιότητας ενός προσώπου, χωρίς αυτό να βρίσκει έρεισμα σε διαπίστωση πλαστότητας δικαιολογητικών, συντελείται κατά την εξέταση αιτήματος ανανέωσης Ε.Δ.Τ.Ο. ή στις περιπτώσεις

ανάκλησης ήδη χορηγηθέντος δελτίου. Και τούτο διότι στις περιπτώσεις αυτές η ομογενειακή ιδιότητα του προσώπου έχει ήδη κριθεί θετικά και επανειλημμένως στο παρελθόν. Τα τελευταία, δε, χρόνια το φαινόμενο της εκ των υστέρων αμφισβήτησης της ομογενειακής ιδιότητας ήδη αναγνωρισθέντων ως ομογενών δεν είναι σπάνιο, ιδίως όταν πρόκειται για πρόσωπα που δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα (λ.χ. Βλάχους ή πρόσωπα που κατάγονται από μεικτούς γάμους). Για τους λόγους αυτής της πρακτικής δεν θα ήταν ασφαλές να προχωρήσουμε σε συγκεκριμένες εκτιμήσεις, παρά μόνο να επισημάνουμε ότι προέκυψε με μεγαλύτερη ένταση μετά την αλλαγή στάσης απέναντι στο ζήτημα της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας στους αναγνωρισμένους ως ομογενείς.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω σημειώνεται ακόμη η επιφυλακτική πλέον στάση των προξενικών αρχών απέναντι σε νέα αιτήματα χορήγησης θεωρήσεων εισόδου ομογενούς, η οποία εντοπίζεται ακόμη και σε περιπτώσεις όπου ο ενδιαφερόμενος είχε στο παρελθόν λάβει τέτοια θεώρηση.

Ένα δεύτερο σημείο που αξίζει να επισημανθεί σχετίζεται με τις ακολουθούμενες διαδικασίες και τις μεγάλες καθυστερήσεις που παρατηρούνται σε ορισμένες περιπτώσεις διεκπεραίωσης αιτημάτων χορήγησης και ανανέωσης Ε.Δ.Τ.Ο.. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια οι ενδιαφερόμενοι να παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε καθεστώς αβεβαιότητας και ανασφάλειας καλλιεργώντας ταυτόχρονα ένα κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και των ελληνικών αρχών. Βεβαίως, πρέπει να σημειωθεί ότι οι καθυστερήσεις αυτές ήταν και μεγαλύτερες και σε περισσότερες περιπτώσεις στο παρελθόν και συχνά οφειλόταν στις κατά καιρούς αναδιαρθρώσεις των αρμόδιων υπηρεσιών. Με την απλοποίηση των σχετικών διαδικασιών (κ.υ.α. του 2006), την προώθηση της μηχανοργάνωσης, την ομαλοποίηση της ροής των αιτημάτων⁸, αλλά και τη σώρευση σχετικής εμπειρίας οι καθυστερήσεις φαίνεται να περιορίζονται. Αντιθέτως, εκεί που εξακολουθεί να παρουσιάζεται το πρόβλημα με ένταση είναι στις περιπτώσεις ελλιπούς, ή εν πάσει περιπτώσει αναποτελεσματικής, συνεργασίας μεταξύ των ελληνικών και των αντίστοιχων αλβανικών αρχών. Ειδικότερα, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο οι ελληνικές αρχές να απευθύνονται στις αλβανικές υποβάλλοντας αιτήματα για τη γνησιότητα προσκομιζόμενων εγγράφων (λ.χ. οικογενειακής κατάστασης) και οι

⁸ Ο αριθμός των νέων αιτημάτων μειώνεται αισθητά προϊόντος του χρόνου

δεύτερες να καθυστερούν επί μακρόν να απαντήσουν ή οι όποιες απαντήσεις τους να μην είναι επαρκείς.

Μια τελευταία παρατήρηση έχει να κάνει με το ζήτημα των αμφισβητούμενης γνησιότητας εγγράφων, ιδίως πιστοποιητικών, των οποίων έγινε χρήση στο παρελθόν προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η ομογενειακή ιδιότητα των ενδιαφερόμενων και η συνακόλουθη απόκτηση Ε.Δ.Τ.Ο.. Το φαινόμενο της προσκόμισης αμφισβητούμενης γνησιότητας εγγράφων φαίνεται ότι ήταν συχνό κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και οφειλόταν όχι μόνο σε ενέργειες των ίδιων των ενδιαφερόμενων αλλά και στις καταστάσεις που αντιμετώπιζαν στη χώρα προέλευσής τους λόγω των γραφειοκρατικών ανεπαρκειών των αλβανικών αρχών. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα τουλάχιστον με τους ισχυρισμούς των εμπλεκόμενων, η πρακτική της προσκόμισης εγγράφων αμφισβητούμενης γνησιότητας δεν ήταν δόλια αλλά συχνά ήταν σε γνώση των ελληνικών αρχών και γινόταν ανεκτή στο βαθμό που τα αρχεία του αλβανικού κράτους από τα οποία αντλούνταν τα όποια στοιχεία θεωρούνταν εξίσου αναξιόπιστα. Σε συνάρτηση των παραπάνω παρατηρείται σήμερα το φαινόμενο της ανάκλησης χορηγηθέντων από μακρού Ε.Δ.Τ.Ο. μετά την ειδοποίηση από της αλβανικές αρχές ότι το α΄ ή β΄ πιστοποιητικό, το οποίο μπορεί να προσκομίστηκε και πριν από μια δεκαετία, αποδείχθηκε τελικώς πλαστό. Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται εν προκειμένω είναι εάν αυτή η εκ των υστέρων και μετά από σημαντικό χρονικό διάστημα διαπίστωση της πλαστότητας προσκομισθέντων στο παρελθόν πιστοποιητικών συνιστά λόγο όχι μόνο για την ανάκληση των χορηγηθέντων Ε.Δ.Τ.Ο. αλλά και για την οριστική άρνηση της ομογενειακής ιδιότητας των ενδιαφερόμενων χωρίς να τους αναγνωριστεί η δυνατότητα προσκόμισης νεότερων και γνήσιων πιστοποιητικών και η δυνατότητα υποστήριξης του ισχυρισμού τους ότι ανεξάρτητα από δικαιολογητικά οι ίδιοι είναι ομογενείς. Ακόμη σημαντικότερο, όμως, είναι το ζήτημα σχετικά με τη δυνατότητα και τους όρους συνέχισης της διαμονής των ανθρώπων αυτών στην Ελλάδα⁹.

Οι ρυθμίσεις για όσους κρίνεται ότι δεν έχουν την ομογενειακή ιδιότητα

Για τα πρόσωπα που τελικώς κρίνεται ότι δεν έχουν την ομογενειακή ιδιότητα έως το 2008 υπήρχε νομοθετικό κενό με συνέπεια τα πρόσωπα αυτά, ανεξάρτητα από τον διανυθέντα χρόνο νόμιμης διαμονής στη χώρα, να καθίστανται εν τέλει

⁹ Για τους προβληματισμούς που αναπτύσσονται στην παρούσα παράγραφο βλ σχετικά και ετήσιες εκθέσεις Συνηγόρου του Πολίτη, ιδίως ετήσια έκθεση 2007, σσ. 66-67

παρανόμως διαμένοντες αλλοδαποί και να διακινδυνεύουν την αναγκαστική απομάκρυνσή τους από την Ελλάδα. Με το ν.3731/2008 (ΦΕΚ Α΄ 263) επιχειρήθηκε για πρώτη φορά η αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος. Πιο συγκεκριμένα, με τη διάταξη του άρθρου 45 παρ.1 ζ΄ ορίστηκε ότι υπήκοοι Αλβανίας οι οποίοι τελικώς κρίνεται ότι δεν δικαιούνται την απόκτηση ή την ανανέωση Ε.Δ.Τ.Ο. επειδή δεν απέδειξαν την ομογενειακή τους ιδιότητα έχουν τη δυνατότητα να υπαχθούν στις διατάξεις του μεταναστευτικού νόμου με την απόκτηση μεταβατικού χαρακτήρα άδεια διαμονής ετήσιας διάρκειας¹⁰. Η σχετική αίτηση πρέπει να υποβληθεί στο Δήμο του τόπου κατοικίας του ενδιαφερόμενου εντός τριών μηνών από την επίδοση της απορριπτικής απόφασης των αστυνομικών αρχών ή τυχόν τελεσίδικης δικαστικής απόφασης. Για την αποδοχή της οι ενδιαφερόμενοι οφείλουν να έχουν διαμείνει επί τρία τουλάχιστον έτη στην Ελλάδα, να έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση επί τυχόν ασκηθείσας αίτησης ακύρωσης κατά της απορριπτικής απόφασης και δεν έχει ασκηθεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για χρησιμοποίηση ψευδών πληροφοριών, πλαστών ή παραποιημένων εγγράφων, καθώς και για διάπραξη απάτης. Οι εν λόγω ετήσιες άδειες διαμονής δίνουν δικαίωμα πρόσβασης στη μισθωτή απασχόληση και στην παροχή υπηρεσιών ή έργου και μπορούν να ανανεωθούν σύμφωνα με τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες του ν.3386/2005. Σημαντική, τέλος, είναι η διάταξη προβλέπει ότι δικαίωμα υπαγωγής στην ανωτέρω διαδικασία αναγνωρίζεται και σε όσους το αίτημα απορρίφθηκε λόγω προσκόμισης προσκόμισης πλαστών ή παραποιημένων εγγράφων, εφόσον υποβάλλουν σχετική αίτηση εντός τριών μηνών από τυχόν τελεσίδικη αθωωτική απόφαση για τα συγκεκριμένα αδικήματα. Η ρύθμιση αυτή δίνει κάποια λύση στο πρόβλημα της συνέχισης της νόμιμης διαμονής προσώπων που επί μακρόν διέμεναν νόμιμα στην Ελλάδα. Ως μειονέκτημά της, ωστόσο, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι κατά την ανανέωση των μεταβατικών αδειών που εκδίδονται σε εφαρμογή της δεν συνεκτιμώνται τα έτη της προηγούμενης νόμιμης διαμονής των ενδιαφερόμενων ώστε να μεταβαίνουν σε καθεστώς και άδειας διαμονής μακρόχρονης διάρκειας. Προβληματισμός, τέλος, θα μπορούσε να αναπτυχθεί και για την αντιμετώπιση των προσώπων για τα οποία υπήρξε πρόβλημα με τη γνησιότητα προσκομισθέντων εγγράφων, καθώς η αναμονή της ολοκλήρωσης τυχόν δικαστικών διαδικασιών σε βάρος τους, χωρίς ταυτόχρονα ειδική μέριμνα για

¹⁰ Ως «μεταναστευτικός νόμος» εννοείται ο ν.3386/2005, ΦΕΚ Α΄ 212

το καθεστώς παραμονής τους στη χώρα στο μεταξύ διάστημα, είναι ιδιαίτερα μακροχρόνια.

Το καθεστώς απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας

Ως προς το ζήτημα της ιθαγένειας των ομογενών από την Αλβανία είναι γνωστό σε όλους ότι έως και το Νοέμβριο του 2006 η ακολουθούμενη πολιτική των αρμόδιων αρχών συνίστατο στη μη χορήγησή της και το «πάγωμα» της επί της ουσίας εξέτασης τυχόν υποβαλλόμενων αιτημάτων πολιτογράφησης¹¹. Εξαιρέση στην πολιτική αυτή αποτελούσαν μετά το 1998 οι ομογενείς κάτοχοι «αδειών και διαβατηρίων ΟΤΑ», οι ομογενείς δηλαδή που βρίσκονταν στην Ελλάδα πριν το 1990. Η πολιτική αυτή, η οποία είχε προκαλέσει αντιδράσεις στους κόλπους των ομογενών και είχε εγείρει προβληματισμό ως προς τη συμβατότητά της στο πλαίσιο ενός σύγχρονου κράτους δικαίου, στηριζόταν στην άποψη ότι τυχόν απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους ομογενείς της Αλβανίας θα είχε αρνητικές συνέπειες τόσο στα εθνικά συμφέροντα όσο και στα συμφέροντα των ομογενών¹².

Η αλλαγή της πολιτικής στο συγκεκριμένο ζήτημα σηματοδοτήθηκε με δηλώσεις των αρμόδιων Υπουργών το Νοέμβριο του 2006. Σύμφωνα με τις δηλώσεις αυτές «*όστερα από συζητήσεις που έγιναν και τη συνταγματική ρύθμιση που επήλθε στην Αλβανία, μπορεί να δοθεί η ελληνική υπηκοότητα σε όσους έχουν κάρτα ομογενούς, χωρίς οποιοσδήποτε επιπτώσεις στις περιουσίες και τα λοιπά δικαιώματα των ομογενών από τη Βόρειο Ήπειρο*»¹³. Κατόπιν αυτών, άρχισαν να εκδίδονται και οι πρώτες σχετικές αποφάσεις πολιτογράφησης σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις του ν.3284/2004 (Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας) που προέβλεπαν την πολιτογράφηση ως απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών μετά από συνέντευξη από την Επιτροπή Πολιτογράφησης. Ωστόσο, στη φάση εκείνη, παρότι έγιναν παρεμβάσεις σε επίπεδο στελέχωσης των αρμόδιων υπηρεσιών, η αλλαγή της πολιτικής δεν συνοδεύτηκε από συγκεκριμένες ρυθμίσεις επίσπευσης της διαδικασίας πολιτογράφησης των ομογενών. Αυτό, σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό των ενδιαφερόμενων, είχε ως συνέπεια να μην καταστεί δυνατή η ταχεία διεκπεραίωση της απόφασης για την απόδοση της ιθαγένειας στους ομογενείς, στους οποίους είχε εδραιωθεί η εντύπωση

¹¹ Βλ. και δημοσίευμα σε εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* σχετικά με την άρνηση της τότε κυβέρνησης να προχωρήσει στην απόδοση ιθαγένειας στους Βορειοηπειρώτες, 5 Νοεμβρίου 2005

¹² Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της ιθαγένειας των ομογενών από Αλβανία έως την αλλαγή πολιτικής επ' αυτού βλ. και Γρ. Τσιούκας «Ομογενείς και Ιθαγένεια: Ανεπάρκειες μιας διαφοροποιημένης αντιμετώπισης», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 91, 2005, σ.32-38

¹³ Βλ σχετικό δημοσίευμα σε εφημερίδα *ΤΑ ΝΕΑ*, 8 Νοεμβρίου 2006

ότι την ιθαγένεια θα την αποκτούσαν με τρόπο άμεσο και χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες. Μια πρώτη παρέμβαση προς την κατεύθυνση της επίσπευσης της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας υπήρξε και πάλι με το ν.3731/2008 όπου, με την παρ.2 του άρθρου 41, προβλέφθηκε ότι οι ομογενείς αλλοδαποί δεν καλούνται σε συνέντευξη ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης, παρά μόνο κατ' εξαίρεση. Με τον τρόπο αυτό επιχειρήθηκε να εξοικονομηθούν διοικητικές ενέργειες και χρόνος. Στα τρία, δε, χρόνια που έχουν παρέλθει από την επίσημη αλλαγή πολιτικής στο θέμα της ιθαγένειας των ομογενών από Αλβανία έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, στο πλαίσιο των υφιστάμενων διαδικασιών, περίπου 30.000 ομογενείς. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι ομογενείς κάτοχοι και δυνάμει κάτοχοι Ε.Δ.Τ.Ο., που διαμένουν στην Ελλάδα, ανέρχονται σήμερα σε περίπου 180.000 μπορεί βασίμως να υπολογιστεί ότι για την απόδοση της ιθαγένειας στο σύνολό τους, υπό το υφιστάμενο τουλάχιστον καθεστώς, θα απαιτηθούν τουλάχιστον 15 έτη.

Πρέπει, πάντως, να επισημανθεί ότι, σε σχέση με το ζήτημα της επίσπευσης της διεκπεραίωσης των υποθέσεων πολιτογράφησης των ομογενών από Αλβανία, στο πρόσφατο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης σχετικά με την πολιτική συμμετοχή ομογενών και αλλοδαπών υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα και μακροχρόνια στην Ελλάδα περιέχεται ειδική προς τούτο διάταξη η οποία φιλοδοξεί να δώσει απάντηση. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η απάντηση επιχειρείται να δοθεί με τη μεταβίβαση της αρμοδιότητας έκδοσης των αποφάσεων απόδοσης ιθαγένειας στους ομογενείς από την Αλβανία στους κατά τόπους Γενικούς Γραμματείς των Περιφερειών της χώρας¹⁴ Μένει να διαπιστωθεί εάν η προτεινόμενη νέα διαδικασία υιοθετηθεί και, βεβαίως, εάν πράγματι συντελέσει στην επιδιωκόμενη επίσπευση. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από το σύνολο των ενδιαφερόμενων ομογενών δεν θα είναι αυτόματη και εξακολουθήσει να απαιτεί χρόνο.

Καταληκτικές παρατηρήσεις

Από τα παραπάνω αντλούνται δύο βασικά συμπεράσματα σε σχέση με το νομικό καθεστώς της μεταχείρισης των ομογενών από Αλβανία. Πρώτον το καθεστώς αυτό διαμορφώνεται ουσιαστικά εκ των υστέρων και μετά την είσοδο στη χώρα σημαντικού αριθμού ομογενών με κύριο ζητούμενο τους όρους και τις διαδικασίες

¹⁴ Βλ άρθρο 20 προτεινόμενου ν/σ, <http://www.opengov.gr/yfes/>

διαπίστωσης της ομογενειακής ιδιότητας. Καθοριστικό ρόλο έχουν εν προκειμένω αφενός οι προξενικές αρχές, οι οποίες χορηγούν τη σχετική ειδική θεώρηση εισόδου, αφετέρου οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, οι οποίες χορηγούν τα Ε.Δ.Τ.Ο. και οι οποίες μπορούν να διαγνώσουν διαφορετικά και σε αντίθεση με τη διάγνωση των προξενικών αρχών σχετικά με την ομογενειακή ιδιότητα ενός προσώπου. Δεύτερον, το μέλημα της Πολιτείας περιορίζεται αρχικά σε ζητήματα εισόδου και διαμονής, ενώ διαπιστώνεται απόλυτη επιφυλακτικότητα ως προς την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας. Η επιφυλακτικότητα αυτή αρχίζει να υποχωρεί μόλις το 2006 οπότε και μεταβάλλεται η πολιτική των ελληνικών αρχών επί του συγκεκριμένου ζητήματος, χωρίς, ωστόσο, να συνοδεύεται από την υιοθέτηση ειδικών ρυθμίσεων. Τέτοιες ρυθμίσεις εμφανίζονται για πρώτη φορά με το ν.3731/2008 και ενισχύονται με το πρόσφατο σχέδιο νόμου για την πολιτική συμμετοχή των αλλοδαπών που δημοσιοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2009.

ΟΙ ΈΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ: ΑΠΟ ΑΛΒΑΝΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟΙ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΕΝ ΤΕΛΕΙ ΈΛΛΗΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

Του Δημήτρη Χριστόπουλου*

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας μέσα σε μια εικοσαετία μετουσίωσε πολύ δραστικά τα χαρακτηριστικά που την οριοθετούν ως ανθρώπινη κοινότητα. Μια μειονότητα, η οποία το 1990 ακόμη, δεν είχε ούτε καν την ελευθερία κίνησης εκτός επικράτειας, όπως οι υπόλοιποι αλβανοί πολίτες εξάλλου, μια ομάδα η οποία έχανε τη μειονοτική ιδιότητα εφόσον μετοικούσε εκτός των παραδοσιακών εστιών της, των λεγόμενων «μειονοτικών ζωνών», σήμερα βιώνει μια εντελώς διαφορετική πραγματικότητα.

Η πραγματικότητα αυτή πηγάζει από την ευρύτερη μεταναστευτική ροή από την Αλβανία προς την Ελλάδα με το τέλος του ψυχρού πολέμου. Η ροή αυτή είναι από τις πλέον εντατικές στην ιστορία της σύγχρονης μετανάστευσης και, όπως όλοι ξέρουμε, προφανώς δεν αφορά μόνο τους Έλληνες της Αλβανίας, αλλά τους αλβανούς εν γένει χωρίς διάκριση καταγωγής ή εθνικότητας. Αυτή η μοναδική μεταναστευτική ροή άλλαξε, κονιορτοποιώντας τον ιστορικό χρόνο, την φυσιογνωμία της ομάδας και ουσιαστικά θέτει σε αμφισβήτηση το εάν και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορούμε ακόμη να συζητάμε για «ομάδα» καν.

Μέσα σε λιγότερο από μια γενιά, οι Έλληνες της Αλβανίας διέρχονται των ακόλουθων σταδίων: από αλβανοί (πολίτες) με μειονοτική ιδιότητα ή δίχως (για αυτούς που δεν αναγνωρίζονταν ως τέτοιοι) σε παράνομους αλλοδαπούς στην Ελλάδα, σε αναγνωρισμένους κατόχους Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς, και τελικά έλληνες πολίτες. Η πορεία αυτή από την παρανομία στην ιθαγένεια είναι ένας δρόμος θεσμικής ανόδου, παράλληλος με το αντίστοιχο δρόμο της κοινωνικής καταξίωσης του εν λόγω πληθυσμού. Τα νέα αυτά δεδομένα πρέπει να κατανοήσει η ελληνική πολιτεία όταν αναφέρεται στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας και να αντιστοιχίσει σε αυτά τις ιδεολογικές της προσλήψεις και τις πολιτικές επιλογές.

* Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου Πανεπιστημίου

1. Η παραδοσιακή στάση της Ελληνικής Κυβέρνησης σε σχέση με την «Εθνική Ελληνική Μειονότητα»

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας ήταν μια τυπική βαλκανική μειονότητα. Συγκέντρωνε τα περισσότερα – εάν όχι όλα – τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα *minimum* τυπολογίας του φαινομένου των εθνικών μειονοτήτων στα Βαλκάνια (αλλά και με την ευρεία έννοια στην υπόλοιπη Ευρώπη):

- συγκέντρωση πληθυσμού σε περιοχή κοντά στα σύνορα,
- όμορο κράτος το οποίο η μειονότητα προσλαμβάνει ως πατρίδα,
- πατρίδα που θεωρεί ως «φυσική» την υποχρέωση να προστατεύει τη μειονότητα.

Στο τελευταίο σημείο, αναγκαίο για την πρόσληψη του φαινομένου είναι να συνυπολογίσει την κρισιμότητα αλλά και το ιστορικό βάρος των ελληνικών εδαφικών βλέψεων στη «Βόρεια Ήπειρο»- τόσο δηλαδή, στην περιοχή στην οποία κατοικεί η μειονότητα – αλλά και ένθεν αυτής – η οποία από τη στιγμή της συγκρότησης του Αλβανικού κράτους, είναι διεκδικούμενη από την Ελλάδα.¹ Το γεγονός ότι οι διεκδικήσεις αυτές δεν επανατροφοδοτήθηκαν μέσα στη δεκαετία του 90 από το επίσημο ελληνικό κράτος, αλλά από άλλους παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής στην περιοχή προερχόμενους από τα αλτρωτικά βορειοηπειρωτικά δίκτυα που λειτουργούν στη χώρα, εξασθενεί μεν αλλά δεν εξαφανίζει την δεδομένη πολιτικά και ιστορικά εξηγήσιμη αλβανική καχυποψία. Εάν ιστορικά η «φυσική» υποχρέωση της Ελλάδας ως «μητέρας-πατρίδας» να προστατέψει την μειονότητα έχει αφήσει περιθώρια πολλαπλών ερμηνειών τόσο στην ίδια τη μειονότητα όσο και στις αλβανικές αρχές, πολιτικά η παρούσα συγκυρία του αλβανικού μεγαλοϊδεατισμού και αλτρωτισμού για τους Αλβανούς του Κοσόβου και της Δημοκρατίας της Μακεδονίας, αυτήν την στιγμή προσφέρεται για τις χειρότερες δυνατές αναγνώσεις.

Μια άλλη δομική διαπίστωση, την εγκυρότητα της οποίας δύσκολα θα μπορούσε κανείς να αντιπαρέλθει είναι πως η ελληνική μειονότητα περισσότερο υποστασιοποιείται σαν ιδεολογική έννοια παρά ως πραγματικό μέγεθος. Τούτο δε, από και προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι ρίζες αυτής της όντως ιδιόμορφης πρόσληψης της ελληνικής μειονότητας ανατρέχουν εκ νέου στα θολά νερά της χοτζικής ιδεολογίας,

¹ Πρβλ. αναλυτικά για το περιεχόμενο των διεκδικήσεων αυτών στη Διάσκεψη Ειρήνης του 1946 στη μελέτη του Γ. Γιανουλόπουλου, «Έχω μια αδελφή, κουκλίτσα αληθινή...» Οι ελληνικές διεκδικήσεις ..., Εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα (υπό έκδοση).

και αποδίδονται στην αγχώδη μέριμνα του αλβανικού καθεστώτος επί ψυχρού πολέμου να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με τον ισχυρό γείτονα ο οποίος σθεναρά, για σαράντα χρόνια, διατηρεί το εμπόλεμο στις σχέσεις του μαζί του. Ουδόλως λοιπόν θα πρέπει να ξενίσει ότι, ανεξάρτητα από τον τρόπο που το ίδιο το εσωστρεφές αυτό καθεστώς όντως μεταχειρίστηκε τη μειονότητα, πάντα επιθυμούσε – έστω και μονομερώς - να περιφέρει στην εσωτερική πολιτική σκηνή και τις λιγοστές διεθνείς του συναλλαγές το μειονοτικό ως ένα σταθερό κεφάλαιο θετικού πολιτικού αθροίσματος στις σχέσεις του με την Ελλάδα.² Αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής επιλογής του Χότζα ήταν η παγίωση της ελληνικής μειονότητας ως ένα στατικό ιδεολογικοπολιτικό μέγεθος το οποίο, ανεξάρτητα από το τι πραγματικά απαρτιζόταν σε ανθρώπινο δυναμικό, είχε κρίσιμη συμβολή στο χτίσιμο του «νέου ανθρώπου» της Αλβανίας. Ο άνθρωπος αυτός – υποτίθεται απαλλαγμένος από την ελληνική εθνικιστική συνείδηση - ενσάρκωνε το ιδεώδες του σοσιαλιστικού ευ ζειν σε όλους τους αλβανούς πολίτες. Για το λόγο αυτό, η έμφαση στη στελέχωση του Κόμματος Εργασίας από έλληνες μειονοτικούς διέθετε αναντίρρητα και έναν έντονα διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα προς την ίδια τη μειονότητα, η οποία, αναγνωρίζονταν μεν ως εθνική, αλλά η προϋπόθεση της κοινωνικής της ενσωμάτωσης είναι η, σε τελευταία ανάλυση, αποεθνικοποίησή της, ο αφελληνισμός της.

Κληρονομιά αυτού του ιδιόμορφα ιδεοληπτικού τρόπου θέασης της ελληνικής μειονότητας στη σύγχρονη Αλβανία είναι πως για τον κυρίαρχο αλβανικό δημόσιο λόγο ο όρος «μειονότητα» συνεχίζει να είναι συνυφασμένος με την ελληνική μειονότητα³, και τούτο μολονότι στη χώρα αναγνωρίζονται κι άλλες αναγνωρισμένες μειονότητες, όπως οι Μακεδόνες, οι Μαυροβούνιοι και οι Βλάχοι. Επίσης ενδεικτικό είναι ότι ενώ σημαντικό τμήμα Αλβανών αξιωματούχων συζητά για τη μειονότητα, δεν διστάζει να εισέρχεται σε λεπτομέρειες σχετικά με τα επί μέρους ζητήματα που την απασχολούν, σε τελευταία ανάλυση υποστηρίζει ή πιστεύει πως πλέον δεν υπάρχει μειονότητα, καθώς στο σύνολό της βρίσκεται στην Ελλάδα.⁴ Σημειολογικά

² Πρβλ. αναλυτικά την ρητορική στο βιβλίο του Ε. Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί*, Εκδ. Πλανήτης, Αθήνα, χωρίς ημερομηνία.

³ *Minorities in Albania*, όπ.π., σ. 2 «It is true that national minority question has long been identify with the Greek minority», σ. 2.

⁴ Η αντίληψη ότι σήμερα στην Αλβανία, ουσιαστικά πλέον δεν υπάρχει ελληνική μειονότητα είναι εξόχως διαδεδομένη σε μεγάλο τμήμα αξιωματούχων του Δημοκρατικού κόμματος. Προς απόδειξη αυτού του ισχυρισμού, οι αξιωματούχοι αυτοί προστρέχουν κυρίως στα χαμηλά έως απογοητευτικά ποσοστά του Κόμματος Ανθρώπινων Δικαιωμάτων στις πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις. Ωστόσο, η προηγούμενη θέση, μάλλον υποκριτικά φαίνεται να λησμονεί τις παραδοσιακά εξαιρετικές επιδόσεις

και μόνο, έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί πως το προηγούμενο είναι ένα πραγματικά σπάνιο δείγμα ιδεολογικής αντιπροσώπευσης του πραγματικών δεδομένων καθώς, ως είθισται, οι κυβερνήσεις μάλλον τείνουν να κάνουν το αντίστροφο: *καταρχήν* να αρνούνται την ύπαρξη μειονοτήτων και στην πορεία να ενδίδουν στην αναγνώριση κάποιων πραγματολογικών δεδομένων που συνθέτουν το πεδίο της όποιας ετερότητας.

Μικρότερης σημασίας αλλά ενδεικτική του εξ ίσου ιδεοληπτικού και στατικού τρόπου πρόσληψης του φαινομένου από την ελληνική πλευρά, είναι η πρόταξη του όρου *Εθνική Ελληνική Μειονότητα* από την ίδια τη μειονότητα πλέον. Η χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων (εκεί που η ελληνική γλώσσα αρκείται στα πεζά) ως ένδειξη συσσώρευσης πολιτικού κεφαλαίου στη αποπροσωποποιημένη μειονοτική συλλογικότητα είναι κοινή στην πολιτική εκπροσώπηση πολλών μειονοτήτων στην περιοχή και συνάδει με το κυρίαρχο στην Αλβανία στερεότυπο κριτήριο της «εθνικής καταγωγής» ως πρωτεύον για τη συγκρότηση της ομάδας.

Λέγαμε λοιπόν ότι η ελληνική μειονότητα αυτή την στιγμή περισσότερο υποστασιοποιείται ως ιδεολογική έννοια παρά ως πραγματικό μέγεθος. Ο καιρός που περνά δίνει μεγαλύτερη εγκυρότητα σε αυτή τη θέση. Και εάν δεν αλλάξουν τα πράγματα, κάθε χρόνος που θα περνάει μάλλον θα αυξάνει την απόσταση ανάμεσα στο ιδεολογικό βάρος και το ουσιώδες μέγεθος της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία.

Πάρα ταύτα, σήμερα, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά την έναρξη της αλβανικής μετάβασης, ο τρόπος με τον οποίο η μειονότητα αυτή γίνεται αντιληπτή από τον επίσημο πολιτικό λόγο στην Ελλάδα ακόμη εν μέρει παραπέμπει στα ψυχροπολεμικά ιδεολογήματα βορειοηπειρωτικής εργολαβίας που κυριαρχούσαν ως τα μέσα της δεκαετίας του '80. Συζητάμε για ένα στερεότυπο οικείο για τα ελληνικά πράγματα, ίσως λόγω της μειονότητας της Θράκης, ως περιχαρακωμένης κοινότητας, η οποία ζει αναπνέοντας από τα πνευμόνια της μητέρας – πατρίδας παρά από τη σχέση της με την κοινωνία στην οποία ανήκει. Μια συγκριτική τυπολογία των εθνικών μειονοτήτων στην Ευρώπη μας δίνει αρκετά τέτοια παραδείγματα, ωστόσο αυτό των Ελλήνων της Αλβανίας απέχει πολύ από αυτή την αναπαράσταση. Οι άνθρωποι αυτοί ανέκαθεν διακρίνονταν για τον υψηλό δείκτη ένταξής τους στην αλβανική κοινωνία, όπως αντίστοιχα και οι Αλβανοί στην Ελλάδα, για άλλους λόγους, ωστόσο όχι εντελώς

του Σοσιαλιστικού Κόμματος μέσα στους κύκλους της ελληνικής μειονότητας, επιδόσεις που το φέρνουν ψηλότερα από το Κόμμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

διαφορετικούς. Παρόλ' αυτά, οι άνθρωποι αυτοί προσλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται από το ελληνικό κράτος ακόμη ως οι βασανισμένοι Βορειοηπειρώτες που έως σήμερα έχουν ανάγκη την γενναιόδωρη προστασία της μητέρας πατρίδας για να τα καταφέρουν. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ένα ιδιότυπο affirmative action υπέρ των Ελλήνων της Αλβανίας, αποτελούμενο από συντάξεις και κάθε λογής διαφανείς και αδιαφανείς επιδοτήσεις, βίζες κλπ..., οι οποίες απλώς έχουν μετατρέψει την ομάδα που εμφατικά αρέσκεται να αποκαλείται «Εθνική Ελληνική Μειονότητα» σε μια *κρατική ελληνική* μειονότητα, που ζει επειδή επιδοτείται: ή, ίσως καλύτερα, επιδοτείται μόνο και μόνο για να συνεχίσει να υπάρχει και έτσι η Ελλάδα να μπορεί να κρατάει την «Εθνική Ελληνική Μειονότητα» (με κεφαλαία κιόλας) ζωντανή.

Όμως, έτσι, το ήθος της πολιτικής κοινότητας διαβρώνεται: οι πελατειακές σχέσεις γίνονται από διαβατήριο κοινωνικής ανέλιξης, πιστοποιητικό ελληνικότητας, η διαφθορά – η οποία ούτως ή άλλως είναι κανόνας στην Αλβανία – ριζώνεται ως αποκλειστικό μέσο διευθέτησης των μειονοτικών αιτημάτων και οι άνθρωποι μαθαίνουν ότι το θολό ιστορικό χρέος που η πατρίδα έχει απέναντί τους, συνιστά από μόνο του λόγο αναπαραγωγής της κοινότητας, ως αυτή έχει σήμερα. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο βέβαια, ακόμη και η απλή αναφορά σε κανόνες και διαδικασίες που προσιδιάζουν σε κράτος δικαίου προκαλεί μειδίαμα.

Το ενδιαφέρον είναι ότι τις προηγούμενες διαπιστώσεις μοιράζεται και ένα μείζον τμήμα της ελληνικής διοίκησης που ασχολείται με τη μειονότητα. Φιλότιμες, πλην όμως ατελέσφορες, προσπάθειες να μπει στοιχειωδώς μια τάξη σε αυτό το πολλαπλώς διαβλητό καθεστώς διακρισιακής προτίμησης έχουν αρχίσει να γίνονται. Όμως, όσο η δύναμη της αδράνειας και του οικονομικού συμφέροντος ενδεδυμένου με το μανδύα του εθνικά επιβεβλημένου, υπερισχύουν έναντι μιας ψύχραιμης και ορθολογικής θέασης του μειονοτικού ζητήματος, οι προσπάθειες αυτές δεν μπορούν να αποδώσουν.

2. Μια ομάδα παραδοσιακά ενταγμένη ...

Εάν διερωτηθούμε σε ποιους χώρους άσκησης πολιτικής το καθεστώς Χότζα έφερε τα ποθούμενα για την κοινωνική του συνοχή και την πολιτειακή του ειρήνη, τότε τα αποτελέσματα θα είναι πενιχρά. Μέσα σε αυτά τα λίγα πάντως, με ασφάλεια θα μπορούσαμε να εγγράψουμε και τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίστηκε το εξαιρετικά

ακανθώδες γι' αυτό ζήτημα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Ενώ οι ανεξέλεγκτοι κραδασιμοί που ακολουθούσαν έως και το 1997 την πτώση του καθεστώτος της ολοκληρωτικής απομόνωσης που επιβλήθηκε στην Αλβανία από το Κόμμα Εργασίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, απεδείχθησαν ικανοί να θρυμματίσουν τον ούτως ή άλλως ευαίσθητο κοινωνικό ιστό της χώρας αυτής, δεν επέφεραν τα αποσταθεροποιητικά αποτελέσματα που θα ανέμενε κανείς στον χώρο της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Δύο είναι οι λόγοι: ο πρώτος είναι αντικειμενικός και αφορά τη μαζική έξοδο της μειονότητας στην Ελλάδα, κυρίως μετά τα γεγονότα του 1997. Η έξοδος αυτή, ενταγμένη ιστορικά στο μείζον κύμα της αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, οδηγεί στον οικονομικό μαρασμό του αλβανικού νότου. Ωστόσο, σε αυτή την οριακή συγκυρία για την επιβίωσή της, η αλβανική πολιτεία – ανήμπορη ούτως ή άλλως να επιβάλει ένα ελάχιστο πρόσχημα τάξης - βλέπει μια οριστική ιστορική διέξοδο από το βορειοηπειρωτικό πρόβλημα. Το ταξίδι των περισσότερων μειονοτικών από την Αλβανία προς την Ελλάδα, δεν φαίνεται να έχει επιστροφή. Πλέον, το ζήτημα των Ελλήνων της Αλβανίας καθίσταται περισσότερο ένα μεταναστευτικό πρόβλημα για την Ελλάδα, παρά ένα αντίστοιχο μειονοτικό για την Αλβανία.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίον, σε αυτή την εξαιρετικά εύθραυστη περίοδο για την Αλβανία, η ελληνική μειονότητα δεν αναδείχθηκε σε μείζονα αποσταθεροποιητικό παράγοντα – μολονότι το έδαφος ήταν λιπασμένο από τις αλυτρωτικές προδιαθέσεις των βορειοηπειρωτικών σωματείων στην Ελλάδα αλλά και τον εθνικιστικό λόγο της αλβανικής πολιτείας⁵ - έχει να κάνει με την ίδια τη συνείδησή της. Μια συνείδηση που ιστορικά σφυρηλατήθηκε στα χρόνια του χοτζικού καθεστώτος από ένα θεσμικό πλαίσιο που κατάφερε και λειτούργησε, όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια του κειμένου, ως μηχανισμός ιδεολογικής αφομοίωσης

⁵ Ενδεικτικό παράδειγμα κλιμάκωσης της έντασης ανάμεσα σε αυτούς τους δύο παράγοντες ήταν η δίκη της ηγεσίας της πολιτικού φορέα της μειονότητας, της Ομόνοιας, που ξεκίνησε το Δεκαπενταύγουστο το 1994, πλην όμως καταγράφεται ως στιγμιότυπο αντεκδίκησης των Αλβανικών αρχών για τα γεγονότα του φυλάκιου της Επισκοπής, τον Απρίλη της ίδιας χρονιάς, όπου η ευθύνη για το φόνο δύο αλβανών φαντάρων αναλήφθηκε από την οργάνωση MABH (Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Βορείας Ηπείρου). Τόσο η δίωξη για πρόθεση αλλαγής των αλβανικών συνόρων, κατασκοπία, συνομοσία και παράνομη κατοχή όπλων όσο και η καταδίκη των ανθρώπων αυτών ανέβασε δραματικά το θερμόμετρο στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Να σημειωθεί ότι, κατ'ομολογία όλων των διεθνών παρατηρητών, η δίκη αυτή ήταν μιας αλβανικής επινόησης παρωδία της ποινικής δικονομίας σε όλα τα στάδιά της, συμπεριλαμβανομένης και της προδικασίας. Η διεθνής μη κυβερνητική οργάνωση International Helsinki Federation που ήταν συνεχώς παρούσα κατέγραψε τους κατηγορούμενους που φυλακίστηκαν ως «κρατούμενους συνείδησης». Η καταδίκη τους οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου επιχείρηση-σκούπα σε βάρος των παράνομα ευρισκόμενων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Πρβλ. για μια ευσύνοπτη παρουσίαση σε: Greek Helsinki Monitor, *Greeks of Albania and Albanians in Greece*, Αθήνα, 1994.

των ελλήνων μειονοτικών. Η αφομοίωση αυτή εντοπίζεται σε δύο επίπεδα: *πρώτον*, στην βαθμιαία εγκατάλειψη της ελληνικής συνείδησης από σημαντικό τμήμα της ελληνικής μειονότητας που συνδυάζεται και με την άρση της ιδιότητας του μειονοτικού έξω από τις «μειονοτικές ζώνες» και, *δεύτερον*, σε μια ιδιαίτερης μορφής συγκατοίκηση της ελληνικότητας με την ιδιότητα του αλβανού πολίτη στις πλείονες περιπτώσεις των μειονοτικών συνειδήσεων. Η συγκατοίκηση αυτή, κατά την άποψή μας, συγκροτεί την ιδιαίτερη ταυτότητα των ελλήνων μειονοτικών στην Αλβανία. Η δημιουργία της ιδιαίτερης αυτής ταυτότητας είναι κύηση ενός συνδυασμού μέτρων καταναγκαστικού και πειθαναγκαστικού χαρακτήρα. Το βασικό μερίδιο του καταναγκασμού εντοπίζεται στις πολιτικές διώξεις των ελλήνων μειονοτικών που δεν φαίνονταν να αποδέχονται τον «νέο άνθρωπο» του χοτζικού καθεστώτος, αλλά στο βίαιο ξερίζωμα της έκφρασης της χριστιανικής ορθόδοξης πίστης από τους έλληνες μειονοτικούς, κυρίως στο πλαίσιο της αθεϊστικής εκστρατείας του 1967.

Ένα χαρακτηριστικό που κανείς λοιπόν δεν πρέπει να ξεχνά όταν συνθέτει την εικόνα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία είναι *ο παραδοσιακά και συγκριτικά υψηλός βαθμός ένταξής της στην αλβανική κοινωνία*. Η ένταξη αυτή πολλές φορές είχε ως συνέπεια την ενσωμάτωσή της στον αλβανικό εθνικό ιστό και άρα το μπόλιασμα της ελληνικής με μη ανταγωνιστικά προς αυτήν στοιχεία αλβανικής ταυτότητας, τα οποία συχνά οδήγησαν και στην απεμπόλησή της ελληνικότητας.⁶ Είτε λοιπόν υιοθετήσουμε την αδρανειακή επιβίωση ενός χοτζικού ιδεολογήματος «παράδοσης ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ του αλβανικού λαού και των μειονοτήτων»⁷ είτε την ρεαλιστική εκδοχή που υπαγόρευε και συνεχίζει να υπαγορεύει στην Αλβανία η ευρύτερη γεωπολιτική συγκυρία και η σημασία των σχέσεων με την Ελλάδα, είναι σίγουρο πως δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε σοβαρά τη θέση πως η ελληνική μειονότητα ήταν ή είναι κοινωνικά ή εθνικά αποκλεισμένη.

Επιπροσθέτως, όταν ασχολούμαστε με τα ζητήματα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, περισσότερο έχουμε να αντιπαρατεθούμε με την επισήμως ή ανεπισήμως ευρέως διαδεδομένη θέση στην αλβανική κοινωνία, σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες της Αλβανίας ήταν μια προνομιούχα ομάδα από τον καιρό του Χότζα λόγω της σημασίας που αποδίδονταν στις σχέσεις με την

⁶ Παρατηρείται εξ άλλου και από τους Τ. Πέτιφερ, Μ. Βικερς ότι «[ο] Χότζα ακολούθησε μια πολιτική σύμφωνα με την οποία ορισμένα ευνοούμενα μέλη της μειονότητας καταλάμβαναν εξέχουσες θέσεις μέσα στο σύστημα ενώ η πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα των υπολοίπων διαβρώνονταν σταδιακά». *Αλβανία: Από την αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, Αθήνα, Εκδ. Καστανιώτη, 1997, σελ. 311.

⁷ Πρβλ. έγγραφο του Αλβανικού Υπουργείου Εξωτερικών *Minorities in Albania*, σ. 1, 10-5-2001.

Ελλάδα, παρά με οποιαδήποτε άλλη αντίληψη. Η θέση αυτή, μετά το 1990 ενισχύεται από τη διακριτική μεταχείριση υπέρ των ελλήνων της Αλβανίας από τις ελληνικές αρχές και —ανεξάρτητα από τη βασιμότητά της ή όχι— σήμερα αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα επιχειρήματα στην ιδεολογική φαρέτρα του αλβανικού εθνικισμού στις σχέσεις του με την ελληνική μειονότητα. Το κληροδότημα του χοτζισμού στην μεταψυχροπολεμική Αλβανία, σε ό,τι αφορά τους έλληνες μειονοτικούς δεν είναι ούτε ο αποκλεισμός τους, ούτε βέβαια η «προστασία» τους, όπως θα τη σημασιοδοτούσαμε στη σύγχρονη Ευρώπη. Είναι η αφομοίωσή τους. Και εάν κρίνει ή συγκρίνει κανείς με τις εν γένει επιδόσεις του καθεστώτος αυτού στον τομέα της νομιμοποίησής του στις συνειδήσεις των πολιτών του, μάλλον, εκ του αποτελέσματος, πρέπει να παραδεχθούμε ότι στο τομέα που μας απασχολεί, τα πήγε πολύ καλά.

Το γεγονός όμως ότι ο βασικός άξονας της στρατηγικής της ψυχροπολεμικής Αλβανίας έναντι της ελληνικής μειονότητας ήταν η στρατηγική της αφομοίωσης, δεν ισοδυναμεί με το ότι το αλβανικό κράτος παρέσχε εκείνα που αξίωναν οι μειονοτικοί για την ευημερία τους. Η ευκόλως νοούμενη παραδοχή ότι κανείς Αλβανός πολίτης δεν περνούσε καλά επί Χότζα, και άρα ότι δεν υπήρχαν ειδικές διακρίσεις σε βάρος των Ελλήνων, είναι εν μέρει βάσιμη πλην όμως συσκοτίζει μια εξαιρετικά κρίσιμη παράμετρο για τις μειονοτικές συνειδήσεις. Το βάρος του ιστορικού «ατυχήματος» που τελέστηκε σε βάρος των Ελλήνων της Αλβανίας με την οριστική διευθέτηση του εδαφικού καθεστώτος ανάμεσα στα όμορα κράτη ήταν, και είναι, όντως ανυπόφορο στις συνειδήσεις αυτών που βρέθηκαν έξω από την Ελλάδα. Από μόνη της, αυτή η μειονοτική στενοχώρια, η αίσθηση της ιστορικής αδικίας και της εγκατάλειψης τοποθετεί τους έλληνες μειονοτικούς σε μια εξαιρετικά δυσχερή θέση σε σχέση με τους αλβανούς συμπολίτες τους. Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολή να πούμε ότι ο βασικός – όχι όμως αποκλειστικός - λόγος της μειονοτικοποίησης αυτών των ανθρώπων είναι η αίσθηση του τι (θεώρησαν ότι) ιστορικά έχασαν, και όχι τόσο η πραγματικότητα του τι κοινωνικά (δεν) είχαν: μια πραγματικότητα ένδειας, λίγο ως πολύ, κοινή σε όλους τους Αλβανούς πολίτες.

Από την άλλη ωστόσο, η στράτευση του σημαντικότερου πολιτικού κεφαλαίου της ελληνικής μειονοτικής ελίτ στο Κόμμα Εργασίας, κατά τη διάρκεια της Αντίστασης αποτέλεσε ένα μακροπρόθεσμο ιστορικό εχέγγυο για τη νομιμοφροσύνη των μειονοτικών στο νέο καθεστώς, στο οποίο η ίδια η μειονότητα επένδυσε τις ελπίδες της ιστορικής της επιβίωσης στην Αλβανία. Μόνο δέος μπορεί

να προκαλέσει για την ενδεχόμενη τύχη των ελλήνων της Αλβανίας, η επικράτηση ενός – τηρουμένων των ιστορικών αναλογιών – καθεστώτος Μπερίσα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στη χώρα αυτή.⁸ Δεν είναι τυχαίο εξ άλλου, ότι ο συγκεκριμένος πολιτικός - εκφραστής του αλβανικού εθνικισμού στην πιο ακατέργαστη ιστορική μορφή του - ως πρόεδρος της Αλβανίας, την κρίσιμη περίοδο που διαδέχθηκε το καθεστώς του Κόμματος Εργασίας, υποδαύλισε μια σειρά διώξεων σαφούς εθνικού κινήτρου σε βάρος των Ελλήνων μειονοτικών. Ενώ η αλβανική κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης και της μειονότητας, έχει μόλις αναπνεύσει ύστερα από δύο γενιές απομόνωσης και ολοκληρωτισμού, το 1994, το Δημοκρατικό Κόμμα ξεκινά μια απροκάλυπτη εκστρατεία καθαίρεσης ελλήνων μειονοτικών από τον αλβανικό δημόσιο τομέα, προεξοχόντων των ενόπλων δυνάμεων και της αστυνομίας,⁹ με αποτέλεσμα η ελληνική μειονότητα να αποκοπεί εντελώς από τις κρίσιμες θέσεις που κατείχε στην αλβανική πολιτεία. Η διάλυση του παρατραπεζιτικού συστήματος που άνθησε στη χώρα τον Απρίλιο του 1997 σηματοδοτεί την οριστική και ανεπίστρεπτη έξοδο μείζονος τμήματος των «βορειοηπειρωτών» στην Ελλάδα και άρα, την αναγκαιότητα επαναοριοθέτησης των μειονοτικών μεγεθών και αναγκών.

.... και πληθυσμιακά πλέον μεταλλαγμένη.

Σήμερα, η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να καταλάβει ότι αυτό που ονομάζουμε ελληνική ομογένεια της Αλβανίας έχει πληθυσμιακά *μεταλλαχθεί*. Οι ιστορικές εστίες ελληνοφωνίας και ελληνικής εθνικής συνείδησης στην χώρα αυτή έχουν ερημώσει με αποτέλεσμα ο αριθμός των μειονοτικών να έχει περιοριστεί στο περίπου ¼ του συνολικού μεγέθους της μειονότητας, με κάθε, δηλαδή, βεβαιότητα, λιγότεροι από είκοσι πέντε χιλιάδες άνθρωποι και κάτι λιγότεροι από χίλιοι μαθητές. Οι προθέσεις και προσπάθειες αναβάθμισης της μειονοτικής εκπαίδευσης ακυρώνονται αν δε λαμβάνουν υπόψη τους αυτή τη μείζονα δημογραφική αλλαγή. Ταυτόχρονα, ένα αριθμητικά πολύ πιο σημαντικό κομμάτι αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, ιδίως δε η δεύτερη γενιά τους, έχει διαρρήξει σε τέτοιο βαθμό τις σχέσεις του με την Αλβανία,

⁸ Εάν σκεφτεί κανείς την τύχη των αλβανών μειονοτικών της Θεσπρωτίας – λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω – σε ένα ελληνικό «κράτος εθνικών και ιδεολόγων», τότε μπορεί να αντιληφθεί έναν ακόμη φόβο που προσέδωσε για τα καλά τις μειονοτικές ελίτ στο πολιτικό άρμα του χοτζισμού.

⁹ Το γεγονός πάντως ότι έλληνες μειονοτικοί κατείχαν σημαίνουσες θέσεις στη διπλωματία και ένοπλες δυνάμεις είναι από μόνο του ενδεικτικό της αφομοίωσής τους στην αλβανική *raison d'état* αλλά και της εμπιστοσύνης με την οποία αυτή τους αντιμετώπισε.

ώστε, ανεξαρτήτως εάν προέρχονται από μειονοτικές περιοχές, βιώνουν το ανήκειν τους στην ελληνική κοινότητα ως κυρίαρχη ταυτοποιητική τους αναφορά.

Σε πείσμα των αντιλήψεων που βλέπουν ακόμη μια «πτωχή πλην τίμια» μειονότητα, η τύχη που θέλουν να επιφυλάξουν οι έλληνες της Αλβανίας για τα παιδιά τους δεν είναι αυτή του έλληνα μειονοτικού, αλλά αυτή του έλληνα πολίτη που έχει στις προσδοκίες του ο αντίστοιχος της ίδιας και ίσως υψηλότερης κοινωνικής τάξης στην Ελλάδα. Κατά κανόνα, οι μετανάστες διεκδικούν περισσότερο από τους αυτόχθονες καθώς η βουλιμία κοινωνικής ανέλιξης που τους διακρίνει είναι ασύγκριτα ισχυρότερη. Το ίδιο ισχύει κατεξοχήν και για τα παιδιά των περισσότερων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Για το λόγο αυτό – και όχι μόνο – η πιο ορθολογική πρόσληψη του μειονοτικού ελληνικού ζητήματος της Αλβανίας είναι αυτή που το εντάσσει ως παράμετρο του ευρύτερου μεταναστευτικού ρεύματος από την Αλβανία στην Ελλάδα και όχι αυτή στην οποία η ελληνική εθνική ιδεολογία είχε συνηθίσει ως πρόσφατα. Σε αυτό το πλαίσιο πιστεύουμε ότι η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει επιτέλους στην απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους Έλληνες της Αλβανίας το Νοέμβριο του 2006, θα πρέπει επειγόντως να συνοδευτεί από την άρση των εξωφρενικών αγκυλώσεων που υπαγορεύουν την άρνηση κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας στους υπόλοιπους Αλβανούς που το επιθυμούν.

Η ελληνική κυβέρνηση ενδιαφέρεται να βρει τρόπους να περιορίσει την πληθυσμιακή αφάιμαξη της γειτονικής χώρας από το πιο ενεργό οικονομικά της δυναμικό που ως μόνη λύση στο βιοτικό του πρόβλημα βλέπει τη μετανάστευση. Ιδιαίτερος δε, δείχνει περαιτέρω ενδιαφέρον ώστε η ελληνική μειονότητα να μη μετοικήσει ολόκληρη στην Ελλάδα και να οδηγηθεί στην ιστορική εξαφάνιση. Για να υπάρξει, όμως, μια ελπίδα αντιστροφής του ιστορικά πιθανού ενδεχόμενου της εξαφάνισης της μειονότητας των Ελλήνων της Αλβανίας, η μόνη προοπτική δεν είναι η αρωγή στην τόνωση της ελληνικότητάς τους – όπως γίνεται μέχρι σήμερα - αλλά η ενίσχυση των δεσμών τους με την Αλβανία.

Μείζον τμήμα της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς των Ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα έχει ήδη διαρρήξει τους γλωσσικούς του δεσμούς με την αλβανική γλώσσα, ενώ, κοντά σε αυτό, ακολουθούν και πολλοί Αλβανοί που ήδη ξεχνούν τη γλώσσα τους. Δεν είναι λοιπόν ρεαλιστικό να συζητείται το ενδεχόμενο επαναπατριsmού τμήματος της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας και αλβανών

μεταναστών από την Ελλάδα, εάν δεν ανασυσταθεί η αλβανική γλωσσική ταυτότητά τους. *Εάν οι άνθρωποι δε μιλάνε αλβανικά, δεν υπάρχει περίπτωση να επιστρέψουν στην Αλβανία.* Η εκμάθηση λοιπόν της αλβανικής γλώσσας στην Ελλάδα δεν είναι απλώς μια ένδειξη σεβασμού στην αλβανική πολιτισμική κληρονομιά, αλλά και μια κίνηση με υψηλή ανταλλακτική αξία στην προοπτική παλιννόστησης αλβανών μεταναστών – Ελλήνων ή μη – στη χώρα τους.

Εξάλλου, ανέκαθεν, οι Έλληνες στη χώρα αυτή είχαν μια σημαντική παρουσία και δεσμούς με στις αλβανικές ελίτ όχι μόνο του αλβανικού νότου, αλλά των Τιράνων και άλλων πόλεων. Μια πρόκληση είναι η προσπάθεια επανασύστασης αυτών των δεσμών, ώστε κάποιοι Έλληνες στην Αλβανία να αποκτήσουν ξανά δεσπόζουσες θέσεις στην κοινωνική ιεραρχία, όχι όμως πλέον ως Έλληνες μειονοτικοί, αλλά ως Αλβανοί πολίτες στους οποίους συγκατοικεί με τρόπο μη ανταγωνιστικό η αίσθηση του ανήκειν σε κάποια ελληνική και αλβανική κοινότητα μαζί. Αυτό όμως ακυρώνει την προοπτική της φθίνουσας «Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας» που θα ζει – όσο ζει στις εστίες της – με τη μηχανική υποστήριξη της μητέρας-πατρίδας για να “φυλάει Θερμοπύλες”. Αντίθετα, δημιουργεί την προοπτική μιας κοινότητας ισχυρής, δίγλωσσης και κινητικής. Μιας κοινότητας ενσωματωμένης και οπλισμένης με όλα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που η συγκυρία της παρέχει για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που θέτει η ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας.

3. Από το ιδιαίτερο καθεστώς ημιπολιτεϊότητας ...

Το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών που δέχθηκε η Ελλάδα, κατά τη δεκαετία του 1990 είναι Αλβανοί. Σύμφωνα με την Εθνική Απογραφή που έγινε το 2001, οι Αλβανοί μετανάστες εκπροσωπούν αριθμό μεγαλύτερο από τον μισό του συνόλου των μεταναστών στην Ελλάδα, περί το μισό εκατομμύριο.¹⁰ Από τον αριθμό αυτόν, σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν λάβει την ιδιότητα του ομογενούς, σύμφωνα με τη σχετική Υπουργική Απόφαση¹¹, είναι περίπου διακόσιες χιλιάδες. Ο ακριβής αριθμός πάντως δεν είναι γνωστός καθώς το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αρνείται να τον

¹⁰ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής, 443550 από τους καταγεγραμμένους 796713 μετανάστες είναι Αλβανοί, ενώ έγκυρα υπολογίζεται πλέον ότι ο αριθμός τους έχει αυξηθεί κατά περίπου διακόσιες χιλιάδες, φτάνοντας δηλαδή στο ένα εκατομμύριο. Αναλυτικά σε Baldwin-Edwards M., *Statistical Data on Immigrants in Greece*, Athens: Mediterranean Migration Observatory. Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Αθήνα, 2005, σ. 5.

¹¹ 4000/3/10-λε/2001

δημοσιοποιήσει επικαλούμενο «λόγους εθνικής ασφάλειας».¹² Προσφάτως, ανεπισημως μαθαίνουμε ότι ο ακριβής αριθμός των κατόχων Ειδικών Δελτίων Ταυτότητας Ομογενούς είναι 188.000 περίπου.

Σε όλες πάντως τις περιπτώσεις, αυτό που πρέπει καταρχάς να γίνει σαφές ως προς το ζήτημα που μας απασχολεί είναι η παραδοσιακή στρατηγική επιλογή της *απόλυτης άρνησης του ελληνικού κράτους να επιτρέψει την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες της Αλβανίας ως το 2007*. Ο λόγος είναι ο φόβος μήπως η τυχόν κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τους ανθρώπους αυτούς οδηγήσει στην αφαίρεση της αλβανικής ιθαγένειας, με αποτέλεσμα τον οριστικό ιστορικό αφανισμό ή στατιστικό θάνατο της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Το αλβανικό Σύνταγμα δεν απαγορεύει την διπλή ιθαγένεια καθώς σύμφωνα με το άρθρο 19 του, η αλβανική ιθαγένεια μπορεί να στερηθεί μόνο εφόσον το ενδιαφερόμενο πρόσωπο επιθυμήσει να την αποποιηθεί. Ωστόσο επειδή οι ελληνοαλβανικές σχέσεις σημαδεύονται από ένα κεφαλαιώδες έλλειμμα εμπιστοσύνης, και επειδή και στα δύο κράτη επιβιώνει - ολοένα και πιο περιθωριακά είναι αλήθεια - ένας ανοιχτός αλυτρωτικός λόγος έναντι του άλλου, οι προσπάθειες διμερούς διευθέτησης του προβλήματος που εντάθηκαν το καλοκαίρι του 2002, για μια διμερή σύμβαση Ελλάδας-Αλβανίας δεν απέδωσαν. Έκτοτε, το θέμα είχε παγώσει ως το Νοέμβριο του 2006, όμως οι διαμαρτυρίες μέσα στον πληθυσμό των «Βορειοηπειρωτών» συνεχίζονταν.¹³ Η αλήθεια είναι πως, σε κάθε περίπτωση, οι ελληνικές κυβερνήσεις, τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και τις Νέας Δημοκρατίας ενέπαιζαν τον πληθυσμό αυτό κινδυνολογώντας πως τάχα εάν τυχόν λάβουν την ελληνική ιθαγένεια θα στερηθούν την αλβανική τους, τις περιουσίες τους, κτλ. Επίσης, χρήσιμο είναι να τονιστεί πως καμία διμερής σύμβαση δεν απαιτείται μεταξύ των δύο κρατών προκειμένου η

¹² Μπορεί κανείς να εικάσει ότι οι λόγοι αυτοί σχετίζονται με τον ιδιαίτερα αυξημένο αριθμό των ανθρώπων αυτών. Σύμφωνα με τους πιο αισιόδοξους για την Ελλάδα υπολογισμούς, ο αριθμός των μελών της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία σε καμία περίπτωση δεν υπερβαίνει τους εκατό χιλιάδες. Ακόμη λοιπόν και εάν υποτεθεί πως όλοι οι άνθρωποι αυτοί έχουν υπαχθεί στο καθεστώς του ομογενούς μένει ακόμη ένας αριθμός άλλων τόσων που έχουν λάβει το Δελτίο Ομογενούς χωρίς να ανήκουν στη μειονότητα.

¹³ Η αλήθεια είναι ότι η ελληνική πολιτεία μάλλον βρίσκεται ενώπιον ενός αδιεξόδου που πηγάζει από τον απίστευτα μεγάλο αριθμό ανθρώπων από την Αλβανία που προμηθεύτηκαν το Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς. Ενώ ο αριθμός των αλβανών ελλήνων, ακόμη και σύμφωνα με τις πιο ελληνοκεντρικές στατιστικές αποτιμήσεις δεν μπορεί να ξεπερνά τους εκατό χιλιάδες ανθρώπους (έναντι των εξήντα χιλιάδων που αναγνωρίζει η Αλβανία) οι κάτοχοι των Δελτίων αυτών ανέρχονται, όπως είπαμε σε αριθμό διπλάσιο. Πολλά μπορεί κανείς να υποθέσει σε αυτό το σημείο σχετικά με τα κίνητρα αυτής της πολιτικής απόδοσης δελτίου ομογενούς σε μεγάλο αριθμό των αλβανών χριστιανών ορθόδοξων που έχουν μετοικήσει στην Ελλάδα, το μόνο σίγουρο ωστόσο είναι πλέον ότι το ενδεχόμενο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τον πληθυσμό αυτό προκαλεί αμηχανία (βλ. σχετικά τις συμβολές των Λ. Μπαλτσιώτη και Γ. Τσιούκα).

Ελλάδα πρώτη να αρχίσει να δίδει ιθαγένειες στους έλληνες μειονοτικούς της Αλβανίας

Οι μόνες κατηγορίες Αλβανών ομογενών, οι οποίες εσχάτως άρχισαν να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια είναι η κατηγορία των παλαιών κατόχων διαβατηρίων Ομογενών Τουρκίας-Αλβανίας μόλις το 1999 και όσων μπορούν να αποδείξουν ότι κάποιος ανιών τους είχε κάποτε την ελληνική ιθαγένεια, από το 2001 και ύστερα.¹⁴ Αντί της ιθαγένειας λοιπόν, θεσπίστηκε για πρώτη φορά το 1998, η χορήγηση Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς «στους ελληνικής καταγωγής υπηκόους Αλβανίας που βρίσκονται στην Ελλάδα».¹⁵ Τα δελτία αυτά χορηγούνται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές οι οποίες κάνουν τη σχετική έρευνα για την επιβεβαίωση της ελληνικής καταγωγής. Από τον Μάιο 2005, τα δελτία μπορούν να είναι ως και δεκαετούς διάρκειας, ανανεώσιμα και χορηγούνται επίσης στους συζύγους και τους κατιόντες των ομογενών, ενώ ως πριν ήταν μέγιστης τριετούς διάρκειας.

Από αυτή τη σύντομη αναφορά προκύπτει σαφέστατα μια *πολιτική δύο ταχυτήτων στο θέμα της κτήσης ιθαγένειας από τους έλληνες ομογενείς*. Αυτή η πολιτική έχει δημιουργήσει αρκετά προβλήματα καθώς πουθενά ανάμεσα στα κριτήρια για την απόδοση της ιθαγένειας (ή όχι) δεν λαμβάνεται υπόψη από το ελληνικό κράτος η πραγματική βούληση ή ικανότητα των ανθρώπων αυτών να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. Τα μόνα κριτήρια που ενεργοποιούνται είναι προϊόντα προφανών αλλά

¹⁴ Ως μέχρι πριν λίγα χρόνια υπήρχαν άνθρωποι που γεννήθηκαν σε ελληνικό έδαφος στις δεκαετίες του '40, '50 και '60, γόνοι ελληνικών μειονοτικών οικογενειών της Αλβανίας, οι οποίοι ακόμη έφεραν την αλβανική ιθαγένεια, μολονότι οι δεσμοί τους με την Αλβανία είναι παντελώς ανύπαρκτοι, ούτε καν την είχαν επισκεφτεί. Αναφερόμαστε στην κατηγορία ατόμων οιονεί ανιθαγενών, κατά το καθεστώς απόρρητης Υπουργικής Απόφασης του 1976 που τους έδιδε μεν διαβατήριο της Ελληνικής Δημοκρατίας αλλά τους άφηνε χωρίς ιθαγένεια για να μην φαίνεται ότι φυλλορροεί πληθυσμιακά η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας (Πρβλ. αναλυτικά στη μελέτη μας, «Η Ελλάδα της ομογένειας: από μητέρα-πατρίδα, καπιταλιστική μητρόπολη», Μειονότητες στην Ελλάδα, Επιστημονικό Συμπόσιο (7-9 Νοεμβρίου 2002), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα 2004, σσ. 431-456. Πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας δεν ήταν κλειστά. Πολλά πρόσωπα ελληνικής ιθαγένειας, είτε λόγω δεσμών συγγένειας, είτε λόγω επαγγελματικών ή άλλων βιοτικών δραστηριοτήτων μετακινούντο ανεμπόδιστα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, με αποτέλεσμα την κρίσιμη στιγμή του κλεισίματος των συνόρων να καταληφθούν εξαπίνης από την αιφνίδια πολιτική απόφαση της αλβανικής κυβέρνησης να σφραγίζει τα σύνορα με την Ελλάδα. Το αποτέλεσμα ήταν ο εγκλωβισμός σημαντικής μερίδας ανθρώπων στην Αλβανία, από την οποία για πρώτη φορά μπόρεσαν να φύγουν μετά το 1990. Το ίδιο ισχύει αντίστροφα για πολλά μέλη της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας που εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα. Οι άνθρωποι αυτοί άρχισαν να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια μαζικά μόλις το 1999, αφού μέχρι πριν είχαν υπαχθεί σε αυτό το ιδιότυπο καθεστώς ημιπολιτεϊότητας σύμφωνα με την Απόρρητη Υπουργική Απόφαση του 1976.

¹⁵ Ας σημειωθεί εδώ ότι ο έλληνας νομοθέτης αρκείται στην απόδειξη της ελληνικής *καταγωγής* του προσώπου και δεν ασχολείται καθόλου με την «εθνική *συνείδηση*», όπως κατά κανόνα κάνει στις άλλες περιπτώσεις ομογενών, επιβεβαιώνοντας με πανηγυρικό τρόπο την ελαστική φύση της ιδιότητας του ομογενούς, για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως.

σπάνια ομολογημένων πολιτικών επιλογών κυρίως στο όνομα διακρατικών σχέσεων ή του «εθνικού χρέους έναντι των αδελφών ελλήνων». Τα κριτήρια αυτά όμως, παράγουν προφανείς αδικίες, ανισότητες και αδιέξοδα, τα οποία η ελληνική πολιτεία, στο πλαίσιο μιας τελείως ιδεοληπτικής αντιμετώπισης της πραγματικότητας, δεν έχει ακόμη αντιμετωπίσει.

... στην ελληνική ιθαγένεια

Η πολιτική απόφαση παροχής δυνατότητας πολιτογράφησης στους Έλληνες της Αλβανίας που ζουν στην Ελλάδα είναι μια απόφαση – σταθμός στην ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας, άξια χαιρετισμού. Ίσως οι μόνοι που θα πρέπει να στέκονται λίγο αμήχανα σήμερα απέναντί της είναι εκείνοι που τόσα χρόνια, στο όνομα του υποτιθέμενου κινδύνου πληθυσμιακής αφαιμάξης της ελληνικής μειονότητας εξαιτίας της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας, κινδυνολογούσαν εναντίον της προοπτικής αυτής. Δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει πως είναι σήμερα οι ίδιοι που θα θριαμβολογούν για τις εξελίξεις και για τη «δικαίωση των Βορειοηπειρωτών αδελφών μας».

Ένα επιπλέον θετικό στοιχείο της απόφασης είναι ότι επιτέλους αποσυνδέεται η προοπτική της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τη συνομολόγηση διεθνούς σύμβασης με την Αλβανία, σύμφωνα με την οποία η γειτονική χώρα θα αναλάμβανε την υποχρέωση να μην στερήσει την Αλβανική υπηκοότητα από τους μειονοτικούς σε περίπτωση διπλής ιθαγένειας. Η επίκληση μιας τέτοιου είδους σύμβασης είναι πολιτικά παραπλανητική και νομικά αβάσιμη. Είναι νομικά αβάσιμη διότι το φαινόμενο της πολυιθαγένειας υπάρχει χωρίς να χρειάζεται τη νομική υποστήριξη διεθνών συμβάσεων. Αλήθεια πόσοι και πόσοι Έλληνες ή Αλβανοί έχουν διπλή ιθαγένεια χωρίς την ύπαρξη σύμβασης ανάμεσα στα κράτη των οποίων την ιθαγένεια φέρουν;

Η επίκληση της υποχρέωσης συνομολόγησης μιας τέτοιου είδους σύμβασης είναι όμως και πολιτικά έωλη. Η σχετική ρητορική που κυριάρχησε τα τελευταία χρόνια και στα δύο κόμματα εξουσίας είναι ουσιαδώς αβάσιμη. Αλήθεια, εάν υποθέσει κανείς ότι όντως η Αλβανία στο μέλλον τολμήσει να προβεί σε αφαιρέσεις των ιθαγενειών των μειονοτικών, μήπως θα ήταν μια διεθνής σύμβαση που δυνητικά θα μπορούσε να κάμψει την πολιτική της βούληση; Τότε αυτό γιατί να μην ισχύει και με το αλβανικό σύνταγμα, το οποίο, όπως γνωρίζουμε, πλέον αναγνωρίζει τη διπλή

ιθαγένεια. Όπως όμως το Σύνταγμα αναθεωρείται, έτσι και η διεθνής σύμβαση μπορεί να μην εφαρμοστεί έως και να καταγγελθεί. Εξ άλλου, όπως όλοι ξέρουμε, τα ζητήματα που αφορούν στην κτήση και στέρηση της ιθαγένειας είναι κυριαρχικές αρμοδιότητες του κάθε κράτους, άρα και του αλβανικού. Άρα, τυπικά ούτε η συνομολόγηση συνθήκης με την Αλβανία θα διασφάλιζε νομικά απολύτως τους μειονοτικούς καθώς είναι θέμα που άπτεται της πολιτικής βούλησης της Αλβανίας, όπως και του κάθε κράτους, να δεσμεύεται ή να αποδεσμευτεί από τέτοιου είδους νομική υποχρέωση.

Γνωρίζουμε ότι το πραγματικό ενδεχόμενο η Αλβανία να προβεί στον 21^ο αιώνα σε αφαιρέσεις ιθαγενειών από τους μειονοτικούς είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Τα υπόλοιπα είναι κινδυνολογίες από τις συνήθειες που ένθεν και ένθεν ακούγονται στις ελληνοαλβανικές σχέσεις από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Οι Έλληνες της Αλβανίας την τελευταία δεκαπενταετία είναι οι κατεξοχήν όμηροι αυτής της κινδυνολογίας. Ας μας επιτραπεί ωστόσο να εντοπίσουμε και τα σημεία που σκιάζουν τις παραπάνω θετικές επισημάνσεις.

Όπως σε όλο το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας και τις σχετικές πράξεις της διοίκησης, το στοιχείο που και εδώ κυριαρχεί είναι αυτό της απόφασης κτήσης ιθαγένειας που δε υπάγεται σε κανόνες, μιας απόφασης εξ ολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης. Θα αποκτήσουν την ιθαγένεια όλοι οι κάτοχοι των Ειδικών Δελτίων Ταυτότητας Ομογενούς που θα κάνουν αίτηση πολιτογράφησης; Εάν ναι, για ποιο λόγο η πολιτεία δεν ακολούθησε άλλη οδό από αυτή της πολιτογράφησης ομογενούς, καθώς η πολιτογράφηση ανήκει εξ ολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης; Εάν πάλι, η πολιτεία επιχειρήσει να χωρίσει τους κατόχους των ΕΔΤΟ σε δικαιούχους και μη της ελληνικής ιθαγένειας, τότε ποιο είναι το κριτήριο που θα χρησιμοποιηθεί; Αυτό της «εθνικής καταγωγής» που ισχύει τώρα για τους Έλληνες της Αλβανίας ή της «εθνικής συνείδησης» που ισχύει επιπλέον, όπως και για τους άλλους ομογενείς; Και αλήθεια, πώς τεκμαίρεται η «εθνική συνείδηση» ύστερα από δέκα και δεκαέξι χρόνια παρουσίας στην Ελλάδα; Ή μάλλον το ερώτημα είναι πώς δεν τεκμαίρεται; Και προφανώς αυτό δεν αφορά μόνο τους μειονοτικούς μετανάστες αλλά και πολλούς άλλους μετανάστες όπου έχουσι ριζώσει και ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία.

Οι διευκολύνσεις που δόθηκαν στους Έλληνες ομογενείς – με τους εξ Αλβανίας κυρίως σε ρόλο πληθυσμιακά κυρίαρχο – στην κτήση της ελληνικής ιθαγένειας είναι όντως σημαντικές. Η εξαίρεση τους από την καταβολή του

αποτρεπτικού παραβόλου των χιλίων πεντακοσίων ευρώ, καθώς και η εξαίρεση τους από την υποχρέωση συνέντευξης ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης, με τροπολογίες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας όντως διευκολύνουν την πορεία τους από την *παρανομία στην ιθαγένεια* δημιουργώντας ωστόσο άλλου τύπου προβλήματα ανισότητας με τους υπόλοιπους μετανάστες, τα οποία ωστόσο δεν αφορούν το κείμενο αυτό.

Ως σήμερα (Δεκέμβριος του 2009), περίπου τριάντα χιλιάδες έλληνες της Αλβανίας έχουν ήδη αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια και οι εκτιμήσεις για το σύνολο των ανθρώπων που μπορούν να πολιτογραφηθούν ποικίλουν. Η αλήθεια είναι ότι πλέον το σύνολο των ανθρώπων που αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια μέσω πολιτογράφησης είναι Έλληνες της Αλβανίας ενώ οι ρυθμοί προσέλευσης στο κοντινό μέλλον δεν δείχνουν να μειώνονται, αλλά αντιθέτως.

Μέσα σε είκοσι χρόνια, φαίνεται ότι ο κύκλος από την *παρανομία στην ιθαγένεια* βαίνει προς την ολοκλήρωσή του. Αυτό που ήταν η ελληνική μειονότητα όταν άρχισε να σκιαγραφείται ο κύκλος αυτός δεν μπορεί να θυμίσει σε τίποτε την παρούσα εικόνα της. Ήδη, το μεγαλύτερο τμήμα των ελλήνων της Αλβανίας – και κυρίως η δεύτερη γενιά τους στην Ελλάδα - θα φέρνει στο νου του τις μνήμες της «Βορείας Ηπείρου» όπως χιλιάδες Αθηναίοι στις αρχές του 21^{ου} αιώνα θυμούνται και επισκέπτονται κάπου-κάπου τα χωριά των προγόνων τους: αυτή η νέα πραγματικότητα για μείζον τμήμα της μειονότητας υπαγορεύει όχι απλώς τη λήθη της μειονοτικότητας στην Αλβανία αλλά ακόμη και την λήθη του καθεστώτος του μετανάστη στην Ελλάδα. Σήμερα, οι άνθρωποι αυτοί, ούτε μειονοτικοί θέλουν να θυμούνται ότι κάποτε υπήρξαν, ούτε καν μετανάστες: η απόλυτη ανατροπή μέσα σε είκοσι χρόνια.

ΟΙ ΈΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ: ΑΠΟ ΑΛΒΑΝΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟΙ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΕΝ ΤΕΛΕΙ ΈΛΛΗΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

Του Δημήτρη Χριστόπουλου*

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας μέσα σε μια εικοσαετία μετουσίωσε πολύ δραστικά τα χαρακτηριστικά που την οριοθετούν ως ανθρώπινη κοινότητα. Μια μειονότητα, η οποία το 1990 ακόμη, δεν είχε ούτε καν την ελευθερία κίνησης εκτός επικράτειας, όπως οι υπόλοιποι αλβανοί πολίτες εξάλλου, μια ομάδα η οποία έχανε τη μειονοτική ιδιότητα εφόσον μετοικούσε εκτός των παραδοσιακών εστιών της, των λεγόμενων «μειονοτικών ζωνών», σήμερα βιώνει μια εντελώς διαφορετική πραγματικότητα.

Η πραγματικότητα αυτή πηγάζει από την ευρύτερη μεταναστευτική ροή από την Αλβανία προς την Ελλάδα με το τέλος του ψυχρού πολέμου. Η ροή αυτή είναι από τις πλέον εντατικές στην ιστορία της σύγχρονης μετανάστευσης και, όπως όλοι ξέρουμε, προφανώς δεν αφορά μόνο τους Έλληνες της Αλβανίας, αλλά τους αλβανούς εν γένει χωρίς διάκριση καταγωγής ή εθνικότητας. Αυτή η μοναδική μεταναστευτική ροή άλλαξε, κονιορτοποιώντας τον ιστορικό χρόνο, την φυσιογνωμία της ομάδας και ουσιαστικά θέτει σε αμφισβήτηση το εάν και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορούμε ακόμη να συζητάμε για «ομάδα» καν.

Μέσα σε λιγότερο από μια γενιά, οι Έλληνες της Αλβανίας διέρχονται των ακόλουθων σταδίων: από αλβανοί (πολίτες) με μειονοτική ιδιότητα ή δίχως (για αυτούς που δεν αναγνωρίζονταν ως τέτοιοι) σε παράνομους αλλοδαπούς στην Ελλάδα, σε αναγνωρισμένους κατόχους Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς, και τελικά έλληνες πολίτες. Η πορεία αυτή από την παρανομία στην ιθαγένεια είναι ένας δρόμος θεσμικής ανόδου, παράλληλος με το αντίστοιχο δρόμο της κοινωνικής καταξίωσης του εν λόγω πληθυσμού. Τα νέα αυτά δεδομένα πρέπει να κατανοήσει η ελληνική πολιτεία όταν αναφέρεται στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας και να αντιστοιχίσει σε αυτά τις ιδεολογικές της προσλήψεις και τις πολιτικές επιλογές.

* Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας Παντείου Πανεπιστημίου

1. Η παραδοσιακή στάση της Ελληνικής Κυβέρνησης σε σχέση με την «Εθνική Ελληνική Μειονότητα»

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας ήταν μια τυπική βαλκανική μειονότητα. Συγκέντρωνε τα περισσότερα – εάν όχι όλα – τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα *minimum* τυπολογίας του φαινομένου των εθνικών μειονοτήτων στα Βαλκάνια (αλλά και με την ευρεία έννοια στην υπόλοιπη Ευρώπη):

- συγκέντρωση πληθυσμού σε περιοχή κοντά στα σύνορα,
- όμορο κράτος το οποίο η μειονότητα προσλαμβάνει ως πατρίδα,
- πατρίδα που θεωρεί ως «φυσική» την υποχρέωση να προστατεύει τη μειονότητα.

Στο τελευταίο σημείο, αναγκαίο για την πρόσληψη του φαινομένου είναι να συνυπολογίσει την κρισιμότητα αλλά και το ιστορικό βάρος των ελληνικών εδαφικών βλέψεων στη «Βόρεια Ήπειρο»- τόσο δηλαδή, στην περιοχή στην οποία κατοικεί η μειονότητα – αλλά και ένθεν αυτής – η οποία από τη στιγμή της συγκρότησης του Αλβανικού κράτους, είναι διεκδικούμενη από την Ελλάδα.¹ Το γεγονός ότι οι διεκδικήσεις αυτές δεν επανατροφοδοτήθηκαν μέσα στη δεκαετία του 90 από το επίσημο ελληνικό κράτος, αλλά από άλλους παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής στην περιοχή προερχόμενους από τα αλτρωτικά βορειοηπειρωτικά δίκτυα που λειτουργούν στη χώρα, εξασθενεί μεν αλλά δεν εξαφανίζει την δεδομένη πολιτικά και ιστορικά εξηγήσιμη αλβανική καχυποψία. Εάν ιστορικά η «φυσική» υποχρέωση της Ελλάδας ως «μητέρας-πατρίδας» να προστατέψει την μειονότητα έχει αφήσει περιθώρια πολλαπλών ερμηνειών τόσο στην ίδια τη μειονότητα όσο και στις αλβανικές αρχές, πολιτικά η παρούσα συγκυρία του αλβανικού μεγαλοϊδεατισμού και αλτρωτισμού για τους Αλβανούς του Κοσόβου και της Δημοκρατίας της Μακεδονίας, αυτήν την στιγμή προσφέρεται για τις χειρότερες δυνατές αναγνώσεις.

Μια άλλη δομική διαπίστωση, την εγκυρότητα της οποίας δύσκολα θα μπορούσε κανείς να αντιπαρέλθει είναι πως η ελληνική μειονότητα περισσότερο υποστασιοποιείται σαν ιδεολογική έννοια παρά ως πραγματικό μέγεθος. Τούτο δε, από και προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι ρίζες αυτής της όντως ιδιόμορφης πρόσληψης της ελληνικής μειονότητας ανατρέχουν εκ νέου στα θολά νερά της χοτζικής ιδεολογίας,

¹ Πρβλ. αναλυτικά για το περιεχόμενο των διεκδικήσεων αυτών στη Διάσκεψη Ειρήνης του 1946 στη μελέτη του Γ. Γιανουλόπουλου, «Έχω μια αδελφή, κουκλίτσα αληθινή...» Οι ελληνικές διεκδικήσεις ..., Εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα (υπό έκδοση).

και αποδίδονται στην αγχώδη μέριμνα του αλβανικού καθεστώτος επί ψυχρού πολέμου να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με τον ισχυρό γείτονα ο οποίος σθεναρά, για σαράντα χρόνια, διατηρεί το εμπόλεμο στις σχέσεις του μαζί του. Ουδόλως λοιπόν θα πρέπει να ξενίσει ότι, ανεξάρτητα από τον τρόπο που το ίδιο το εσωστρεφές αυτό καθεστώς όντως μεταχειρίστηκε τη μειονότητα, πάντα επιθυμούσε – έστω και μονομερώς - να περιφέρει στην εσωτερική πολιτική σκηνή και τις λιγοστές διεθνείς του συναλλαγές το μειονοτικό ως ένα σταθερό κεφάλαιο θετικού πολιτικού αθροίσματος στις σχέσεις του με την Ελλάδα.² Αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής επιλογής του Χότζα ήταν η παγίωση της ελληνικής μειονότητας ως ένα στατικό ιδεολογικοπολιτικό μέγεθος το οποίο, ανεξάρτητα από το τι πραγματικά απαρτιζόταν σε ανθρώπινο δυναμικό, είχε κρίσιμη συμβολή στο χτίσιμο του «νέου ανθρώπου» της Αλβανίας. Ο άνθρωπος αυτός – υποτίθεται απαλλαγμένος από την ελληνική εθνικιστική συνείδηση - ενσάρκωνε το ιδεώδες του σοσιαλιστικού ευ ζειν σε όλους τους αλβανούς πολίτες. Για το λόγο αυτό, η έμφαση στη στελέχωση του Κόμματος Εργασίας από έλληνες μειονοτικούς διέθετε αναντίρρητα και έναν έντονα διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα προς την ίδια τη μειονότητα, η οποία, αναγνωρίζονταν μεν ως εθνική, αλλά η προϋπόθεση της κοινωνικής της ενσωμάτωσης είναι η, σε τελευταία ανάλυση, αποεθνικοποίησή της, ο αφελληνισμός της.

Κληρονομιά αυτού του ιδιόμορφα ιδεοληπτικού τρόπου θέασης της ελληνικής μειονότητας στη σύγχρονη Αλβανία είναι πως για τον κυρίαρχο αλβανικό δημόσιο λόγο ο όρος «μειονότητα» συνεχίζει να είναι συνυφασμένος με την ελληνική μειονότητα³, και τούτο μολονότι στη χώρα αναγνωρίζονται κι άλλες αναγνωρισμένες μειονότητες, όπως οι Μακεδόνες, οι Μαυροβούνιοι και οι Βλάχοι. Επίσης ενδεικτικό είναι ότι ενώ σημαντικό τμήμα Αλβανών αξιωματούχων συζητά για τη μειονότητα, δεν διστάζει να εισέρχεται σε λεπτομέρειες σχετικά με τα επί μέρους ζητήματα που την απασχολούν, σε τελευταία ανάλυση υποστηρίζει ή πιστεύει πως πλέον δεν υπάρχει μειονότητα, καθώς στο σύνολό της βρίσκεται στην Ελλάδα.⁴ Σημειολογικά

² Πρβλ. αναλυτικά την ρητορική στο βιβλίο του Ε. Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί*, Εκδ. Πλανήτης, Αθήνα, χωρίς ημερομηνία.

³ *Minorities in Albania*, όπ.π., σ. 2 «It is true that national minority question has long been identify with the Greek minority», σ. 2.

⁴ Η αντίληψη ότι σήμερα στην Αλβανία, ουσιαστικά πλέον δεν υπάρχει ελληνική μειονότητα είναι εξόχως διαδεδομένη σε μεγάλο τμήμα αξιωματούχων του Δημοκρατικού κόμματος. Προς απόδειξη αυτού του ισχυρισμού, οι αξιωματούχοι αυτοί προστρέχουν κυρίως στα χαμηλά έως απογοητευτικά ποσοστά του Κόμματος Ανθρώπινων Δικαιωμάτων στις πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις. Ωστόσο, η προηγούμενη θέση, μάλλον υποκριτικά φαίνεται να λησμονεί τις παραδοσιακά εξαιρετικές επιδόσεις

και μόνο, έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί πως το προηγούμενο είναι ένα πραγματικά σπάνιο δείγμα ιδεολογικής αντιπροσώπευσης του πραγματικών δεδομένων καθώς, ως είθισται, οι κυβερνήσεις μάλλον τείνουν να κάνουν το αντίστροφο: *καταρχήν* να αρνούνται την ύπαρξη μειονοτήτων και στην πορεία να ενδίδουν στην αναγνώριση κάποιων πραγματολογικών δεδομένων που συνθέτουν το πεδίο της όποιας ετερότητας.

Μικρότερης σημασίας αλλά ενδεικτική του εξ ίσου ιδεοληπτικού και στατικού τρόπου πρόσληψης του φαινομένου από την ελληνική πλευρά, είναι η πρόταξη του όρου *Εθνική Ελληνική Μειονότητα* από την ίδια τη μειονότητα πλέον. Η χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων (εκεί που η ελληνική γλώσσα αρκείται στα πεζά) ως ένδειξη συσσώρευσης πολιτικού κεφαλαίου στη αποπροσωποποιημένη μειονοτική συλλογικότητα είναι κοινή στην πολιτική εκπροσώπηση πολλών μειονοτήτων στην περιοχή και συνάδει με το κυρίαρχο στην Αλβανία στερεότυπο κριτήριο της «εθνικής καταγωγής» ως πρωτεύον για τη συγκρότηση της ομάδας.

Λέγαμε λοιπόν ότι η ελληνική μειονότητα αυτή την στιγμή περισσότερο υποστασιοποιείται ως ιδεολογική έννοια παρά ως πραγματικό μέγεθος. Ο καιρός που περνά δίνει μεγαλύτερη εγκυρότητα σε αυτή τη θέση. Και εάν δεν αλλάξουν τα πράγματα, κάθε χρόνος που θα περνάει μάλλον θα αυξάνει την απόσταση ανάμεσα στο ιδεολογικό βάρος και το ουσιώδες μέγεθος της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία.

Πάρα ταύτα, σήμερα, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά την έναρξη της αλβανικής μετάβασης, ο τρόπος με τον οποίο η μειονότητα αυτή γίνεται αντιληπτή από τον επίσημο πολιτικό λόγο στην Ελλάδα ακόμη εν μέρει παραπέμπει στα ψυχροπολεμικά ιδεολογήματα βορειοηπειρωτικής εργολαβίας που κυριαρχούσαν ως τα μέσα της δεκαετίας του '80. Συζητάμε για ένα στερεότυπο οικείο για τα ελληνικά πράγματα, ίσως λόγω της μειονότητας της Θράκης, ως περιχαρακωμένης κοινότητας, η οποία ζει αναπνέοντας από τα πνευμόνια της μητέρας – πατρίδας παρά από τη σχέση της με την κοινωνία στην οποία ανήκει. Μια συγκριτική τυπολογία των εθνικών μειονοτήτων στην Ευρώπη μας δίνει αρκετά τέτοια παραδείγματα, ωστόσο αυτό των Ελλήνων της Αλβανίας απέχει πολύ από αυτή την αναπαράσταση. Οι άνθρωποι αυτοί ανέκαθεν διακρίνονταν για τον υψηλό δείκτη ένταξής τους στην αλβανική κοινωνία, όπως αντίστοιχα και οι Αλβανοί στην Ελλάδα, για άλλους λόγους, ωστόσο όχι εντελώς

του Σοσιαλιστικού Κόμματος μέσα στους κύκλους της ελληνικής μειονότητας, επιδόσεις που το φέρνουν ψηλότερα από το Κόμμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

διαφορετικούς. Παρόλ' αυτά, οι άνθρωποι αυτοί προσλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται από το ελληνικό κράτος ακόμη ως οι βασανισμένοι Βορειοηπειρώτες που έως σήμερα έχουν ανάγκη την γενναιόδωρη προστασία της μητέρας πατρίδας για να τα καταφέρουν. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ένα ιδιότυπο affirmative action υπέρ των Ελλήνων της Αλβανίας, αποτελούμενο από συντάξεις και κάθε λογής διαφανείς και αδιαφανείς επιδοτήσεις, βίζες κλπ..., οι οποίες απλώς έχουν μετατρέψει την ομάδα που εμφατικά αρέσκεται να αποκαλείται «Εθνική Ελληνική Μειονότητα» σε μια *κρατική ελληνική* μειονότητα, που ζει επειδή επιδοτείται: ή, ίσως καλύτερα, επιδοτείται μόνο και μόνο για να συνεχίσει να υπάρχει και έτσι η Ελλάδα να μπορεί να κρατάει την «Εθνική Ελληνική Μειονότητα» (με κεφαλαία κιόλας) ζωντανή.

Όμως, έτσι, το ήθος της πολιτικής κοινότητας διαβρώνεται: οι πελατειακές σχέσεις γίνονται από διαβατήριο κοινωνικής ανέλιξης, πιστοποιητικό ελληνικότητας, η διαφθορά – η οποία ούτως ή άλλως είναι κανόνας στην Αλβανία – ριζώνεται ως αποκλειστικό μέσο διευθέτησης των μειονοτικών αιτημάτων και οι άνθρωποι μαθαίνουν ότι το θολό ιστορικό χρέος που η πατρίδα έχει απέναντί τους, συνιστά από μόνο του λόγο αναπαραγωγής της κοινότητας, ως αυτή έχει σήμερα. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο βέβαια, ακόμη και η απλή αναφορά σε κανόνες και διαδικασίες που προσιδιάζουν σε κράτος δικαίου προκαλεί μειδίαμα.

Το ενδιαφέρον είναι ότι τις προηγούμενες διαπιστώσεις μοιράζεται και ένα μείζον τμήμα της ελληνικής διοίκησης που ασχολείται με τη μειονότητα. Φιλότιμες, πλην όμως ατελέσφορες, προσπάθειες να μπει στοιχειωδώς μια τάξη σε αυτό το πολλαπλώς διαβλητό καθεστώς διακρισιακής προτίμησης έχουν αρχίσει να γίνονται. Όμως, όσο η δύναμη της αδράνειας και του οικονομικού συμφέροντος ενδεδυμένου με το μανδύα του εθνικά επιβεβλημένου, υπερισχύουν έναντι μιας ψύχραιμης και ορθολογικής θέασης του μειονοτικού ζητήματος, οι προσπάθειες αυτές δεν μπορούν να αποδώσουν.

2. Μια ομάδα παραδοσιακά ενταγμένη ...

Εάν διερωτηθούμε σε ποιους χώρους άσκησης πολιτικής το καθεστώς Χότζα έφερε τα ποθούμενα για την κοινωνική του συνοχή και την πολιτειακή του ειρήνη, τότε τα αποτελέσματα θα είναι πενιχρά. Μέσα σε αυτά τα λίγα πάντως, με ασφάλεια θα μπορούσαμε να εγγράψουμε και τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίστηκε το εξαιρετικά

ακανθώδες γι' αυτό ζήτημα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Ενώ οι ανεξέλεγκτοι κραδασιμοί που ακολουθούσαν έως και το 1997 την πτώση του καθεστώτος της ολοκληρωτικής απομόνωσης που επιβλήθηκε στην Αλβανία από το Κόμμα Εργασίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, απεδείχθησαν ικανοί να θρυμματίσουν τον ούτως ή άλλως ευαίσθητο κοινωνικό ιστό της χώρας αυτής, δεν επέφεραν τα αποσταθεροποιητικά αποτελέσματα που θα ανέμενε κανείς στον χώρο της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Δύο είναι οι λόγοι: ο πρώτος είναι αντικειμενικός και αφορά τη μαζική έξοδο της μειονότητας στην Ελλάδα, κυρίως μετά τα γεγονότα του 1997. Η έξοδος αυτή, ενταγμένη ιστορικά στο μείζον κύμα της αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, οδηγεί στον οικονομικό μαρασμό του αλβανικού νότου. Ωστόσο, σε αυτή την οριακή συγκυρία για την επιβίωσή της, η αλβανική πολιτεία – ανήμπορη ούτως ή άλλως να επιβάλει ένα ελάχιστο πρόσχημα τάξης - βλέπει μια οριστική ιστορική διέξοδο από το βορειοηπειρωτικό πρόβλημα. Το ταξίδι των περισσότερων μειονοτικών από την Αλβανία προς την Ελλάδα, δεν φαίνεται να έχει επιστροφή. Πλέον, το ζήτημα των Ελλήνων της Αλβανίας καθίσταται περισσότερο ένα μεταναστευτικό πρόβλημα για την Ελλάδα, παρά ένα αντίστοιχο μειονοτικό για την Αλβανία.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίον, σε αυτή την εξαιρετικά εύθραυστη περίοδο για την Αλβανία, η ελληνική μειονότητα δεν αναδείχθηκε σε μείζονα αποσταθεροποιητικό παράγοντα – μολονότι το έδαφος ήταν λιπασμένο από τις αλυτρωτικές προδιαθέσεις των βορειοηπειρωτικών σωματείων στην Ελλάδα αλλά και τον εθνικιστικό λόγο της αλβανικής πολιτείας⁵ - έχει να κάνει με την ίδια τη συνείδησή της. Μια συνείδηση που ιστορικά σφυρηλατήθηκε στα χρόνια του χοτζικού καθεστώτος από ένα θεσμικό πλαίσιο που κατάφερε και λειτούργησε, όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια του κειμένου, ως μηχανισμός ιδεολογικής αφομοίωσης

⁵ Ενδεικτικό παράδειγμα κλιμάκωσης της έντασης ανάμεσα σε αυτούς τους δύο παράγοντες ήταν η δίκη της ηγεσίας της πολιτικού φορέα της μειονότητας, της Ομόνοιας, που ξεκίνησε το Δεκαπενταύγουστο το 1994, πλην όμως καταγράφεται ως στιγμιότυπο αντεκδίκησης των Αλβανικών αρχών για τα γεγονότα του φυλάκιου της Επισκοπής, τον Απρίλη της ίδιας χρονιάς, όπου η ευθύνη για το φόνο δύο αλβανών φαντάρων αναλήφθηκε από την οργάνωση MABH (Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Βορείας Ηπείρου). Τόσο η δίωξη για πρόθεση αλλαγής των αλβανικών συνόρων, κατασκοπία, συνομοσία και παράνομη κατοχή όπλων όσο και η καταδίκη των ανθρώπων αυτών ανέβασε δραματικά το θερμόμετρο στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Να σημειωθεί ότι, κατ'ομολογία όλων των διεθνών παρατηρητών, η δίκη αυτή ήταν μιας αλβανικής επινόησης παρωδία της ποινικής δικονομίας σε όλα τα στάδιά της, συμπεριλαμβανομένης και της προδικασίας. Η διεθνής μη κυβερνητική οργάνωση International Helsinki Federation που ήταν συνεχώς παρούσα κατέγραφε τους κατηγορούμενους που φυλακίστηκαν ως «κρατούμενους συνείδησης». Η καταδίκη τους οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου επιχείρηση-σκούπα σε βάρος των παράνομα ευρισκόμενων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Πρβλ. για μια ευσύνοπτη παρουσίαση σε: Greek Helsinki Monitor, *Greeks of Albania and Albanians in Greece*, Αθήνα, 1994.

των ελλήνων μειονοτικών. Η αφομοίωση αυτή εντοπίζεται σε δύο επίπεδα: *πρώτον*, στην βαθμιαία εγκατάλειψη της ελληνικής συνείδησης από σημαντικό τμήμα της ελληνικής μειονότητας που συνδυάζεται και με την άρση της ιδιότητας του μειονοτικού έξω από τις «μειονοτικές ζώνες» και, *δεύτερον*, σε μια ιδιαίτερης μορφής συγκατοίκηση της ελληνικότητας με την ιδιότητα του αλβανού πολίτη στις πλείονες περιπτώσεις των μειονοτικών συνειδήσεων. Η συγκατοίκηση αυτή, κατά την άποψή μας, συγκροτεί την ιδιαίτερη ταυτότητα των ελλήνων μειονοτικών στην Αλβανία. Η δημιουργία της ιδιαίτερης αυτής ταυτότητας είναι κύηση ενός συνδυασμού μέτρων καταναγκαστικού και πειθαναγκαστικού χαρακτήρα. Το βασικό μερίδιο του καταναγκασμού εντοπίζεται στις πολιτικές διώξεις των ελλήνων μειονοτικών που δεν φαίνονταν να αποδέχονται τον «νέο άνθρωπο» του χοτζικού καθεστώτος, αλλά στο βίαιο ξερίζωμα της έκφρασης της χριστιανικής ορθόδοξης πίστης από τους έλληνες μειονοτικούς, κυρίως στο πλαίσιο της αθεϊστικής εκστρατείας του 1967.

Ένα χαρακτηριστικό που κανείς λοιπόν δεν πρέπει να ξεχνά όταν συνθέτει την εικόνα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία είναι *ο παραδοσιακά και συγκριτικά υψηλός βαθμός ένταξης της στην αλβανική κοινωνία*. Η ένταξη αυτή πολλές φορές είχε ως συνέπεια την ενσωμάτωσή της στον αλβανικό εθνικό ιστό και άρα το μπόλιασμα της ελληνικής με μη ανταγωνιστικά προς αυτήν στοιχεία αλβανικής ταυτότητας, τα οποία συχνά οδήγησαν και στην απεμπόλησή της ελληνικότητας.⁶ Είτε λοιπόν υιοθετήσουμε την αδρανειακή επιβίωση ενός χοτζικού ιδεολογήματος «παράδοσης ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ του αλβανικού λαού και των μειονοτήτων»⁷ είτε την ρεαλιστική εκδοχή που υπαγόρευε και συνεχίζει να υπαγορεύει στην Αλβανία η ευρύτερη γεωπολιτική συγκυρία και η σημασία των σχέσεων με την Ελλάδα, είναι σίγουρο πως δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε σοβαρά τη θέση πως η ελληνική μειονότητα ήταν ή είναι κοινωνικά ή εθνικά αποκλεισμένη.

Επιπροσθέτως, όταν ασχολούμαστε με τα ζητήματα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, περισσότερο έχουμε να αντιπαρατεθούμε με την επισήμως ή ανεπισήμως ευρέως διαδεδομένη θέση στην αλβανική κοινωνία, σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες της Αλβανίας ήταν μια προνομιούχα ομάδα από τον καιρό του Χότζα λόγω της σημασίας που αποδίδονταν στις σχέσεις με την

⁶ Παρατηρείται εξ άλλου και από τους Τ. Πέτιφερ, Μ. Βικερς ότι «[ο] Χότζα ακολούθησε μια πολιτική σύμφωνα με την οποία ορισμένα ευνοούμενα μέλη της μειονότητας καταλάμβαναν εξέχουσες θέσεις μέσα στο σύστημα ενώ η πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα των υπολοίπων διαβρώνονταν σταδιακά». *Αλβανία: Από την αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, Αθήνα, Εκδ. Καστανιώτη, 1997, σελ. 311.

⁷ Πρβλ. έγγραφο του Αλβανικού Υπουργείου Εξωτερικών *Minorities in Albania*, σ. 1, 10-5-2001.

Ελλάδα, παρά με οποιαδήποτε άλλη αντίληψη. Η θέση αυτή, μετά το 1990 ενισχύεται από τη διακριτική μεταχείριση υπέρ των ελλήνων της Αλβανίας από τις ελληνικές αρχές και —ανεξάρτητα από τη βασιμότητά της ή όχι— σήμερα αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα επιχειρήματα στην ιδεολογική φαρέτρα του αλβανικού εθνικισμού στις σχέσεις του με την ελληνική μειονότητα. Το κληροδότημα του χοτζισμού στην μεταψυχροπολεμική Αλβανία, σε ό,τι αφορά τους έλληνες μειονοτικούς δεν είναι ούτε ο αποκλεισμός τους, ούτε βέβαια η «προστασία» τους, όπως θα τη σημασιοδοτούσαμε στη σύγχρονη Ευρώπη. Είναι η αφομοίωσή τους. Και εάν κρίνει ή συγκρίνει κανείς με τις εν γένει επιδόσεις του καθεστώτος αυτού στον τομέα της νομιμοποίησής του στις συνειδήσεις των πολιτών του, μάλλον, εκ του αποτελέσματος, πρέπει να παραδεχθούμε ότι στο τομέα που μας απασχολεί, τα πήγε πολύ καλά.

Το γεγονός όμως ότι ο βασικός άξονας της στρατηγικής της ψυχροπολεμικής Αλβανίας έναντι της ελληνικής μειονότητας ήταν η στρατηγική της αφομοίωσης, δεν ισοδυναμεί με το ότι το αλβανικό κράτος παρέσχε εκείνα που αξίωναν οι μειονοτικοί για την ευημερία τους. Η ευκόλως νοούμενη παραδοχή ότι κανείς Αλβανός πολίτης δεν περνούσε καλά επί Χότζα, και άρα ότι δεν υπήρχαν ειδικές διακρίσεις σε βάρος των Ελλήνων, είναι εν μέρει βάσιμη πλην όμως συσκοτίζει μια εξαιρετικά κρίσιμη παράμετρο για τις μειονοτικές συνειδήσεις. Το βάρος του ιστορικού «ατυχήματος» που τελέστηκε σε βάρος των Ελλήνων της Αλβανίας με την οριστική διευθέτηση του εδαφικού καθεστώτος ανάμεσα στα όμορα κράτη ήταν, και είναι, όντως ανυπόφορο στις συνειδήσεις αυτών που βρέθηκαν έξω από την Ελλάδα. Από μόνη της, αυτή η μειονοτική στενοχώρια, η αίσθηση της ιστορικής αδικίας και της εγκατάλειψης τοποθετεί τους έλληνες μειονοτικούς σε μια εξαιρετικά δυσχερή θέση σε σχέση με τους αλβανούς συμπολίτες τους. Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολή να πούμε ότι ο βασικός — όχι όμως αποκλειστικός — λόγος της μειονοτικοποίησης αυτών των ανθρώπων είναι η αίσθηση του τι (θεώρησαν ότι) ιστορικά έχασαν, και όχι τόσο η πραγματικότητα του τι κοινωνικά (δεν) είχαν: μια πραγματικότητα ένδειας, λίγο ως πολύ, κοινή σε όλους τους Αλβανούς πολίτες.

Από την άλλη ωστόσο, η στράτευση του σημαντικότερου πολιτικού κεφαλαίου της ελληνικής μειονοτικής ελίτ στο Κόμμα Εργασίας, κατά τη διάρκεια της Αντίστασης αποτέλεσε ένα μακροπρόθεσμο ιστορικό εχέγγυο για τη νομιμοφροσύνη των μειονοτικών στο νέο καθεστώς, στο οποίο η ίδια η μειονότητα επένδυσε τις ελπίδες της ιστορικής της επιβίωσης στην Αλβανία. Μόνο δέος μπορεί

να προκαλέσει για την ενδεχόμενη τύχη των ελλήνων της Αλβανίας, η επικράτηση ενός – τηρουμένων των ιστορικών αναλογιών – καθεστώτος Μπερίσα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στη χώρα αυτή.⁸ Δεν είναι τυχαίο εξ άλλου, ότι ο συγκεκριμένος πολιτικός - εκφραστής του αλβανικού εθνικισμού στην πιο ακατέργαστη ιστορική μορφή του - ως πρόεδρος της Αλβανίας, την κρίσιμη περίοδο που διαδέχθηκε το καθεστώς του Κόμματος Εργασίας, υποδαύλισε μια σειρά διώξεων σαφούς εθνικού κινήτρου σε βάρος των Ελλήνων μειονοτικών. Ενώ η αλβανική κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης και της μειονότητας, έχει μόλις αναπνεύσει ύστερα από δύο γενιές απομόνωσης και ολοκληρωτισμού, το 1994, το Δημοκρατικό Κόμμα ξεκινά μια απροκάλυπτη εκστρατεία καθαίρεσης ελλήνων μειονοτικών από τον αλβανικό δημόσιο τομέα, προεξοχόντων των ενόπλων δυνάμεων και της αστυνομίας,⁹ με αποτέλεσμα η ελληνική μειονότητα να αποκοπεί εντελώς από τις κρίσιμες θέσεις που κατείχε στην αλβανική πολιτεία. Η διάλυση του παρατραπεζιτικού συστήματος που άνθησε στη χώρα τον Απρίλιο του 1997 σηματοδοτεί την οριστική και ανεπίστρεπτη έξοδο μείζονος τμήματος των «βορειοηπειρωτών» στην Ελλάδα και άρα, την αναγκαιότητα επαναοριοθέτησης των μειονοτικών μεγεθών και αναγκών.

.... και πληθυσμιακά πλέον μεταλλαγμένη.

Σήμερα, η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να καταλάβει ότι αυτό που ονομάζουμε ελληνική ομογένεια της Αλβανίας έχει πληθυσμιακά *μεταλλαχθεί*. Οι ιστορικές εστίες ελληνοφωνίας και ελληνικής εθνικής συνείδησης στην χώρα αυτή έχουν ερημώσει με αποτέλεσμα ο αριθμός των μειονοτικών να έχει περιοριστεί στο περίπου ¼ του συνολικού μεγέθους της μειονότητας, με κάθε, δηλαδή, βεβαιότητα, λιγότεροι από είκοσι πέντε χιλιάδες άνθρωποι και κάτι λιγότεροι από χίλιοι μαθητές. Οι προθέσεις και προσπάθειες αναβάθμισης της μειονοτικής εκπαίδευσης ακυρώνονται αν δε λαμβάνουν υπόψη τους αυτή τη μείζονα δημογραφική αλλαγή. Ταυτόχρονα, ένα αριθμητικά πολύ πιο σημαντικό κομμάτι αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, ιδίως δε η δεύτερη γενιά τους, έχει διαρρήξει σε τέτοιο βαθμό τις σχέσεις του με την Αλβανία,

⁸ Εάν σκεφτεί κανείς την τύχη των αλβανών μειονοτικών της Θεσπρωτίας – λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω – σε ένα ελληνικό «κράτος εθνικών και ιδεολόγων», τότε μπορεί να αντιληφθεί έναν ακόμη φόβο που προσέδωσε για τα καλά τις μειονοτικές ελίτ στο πολιτικό άρμα του χοτζισμού.

⁹ Το γεγονός πάντως ότι έλληνες μειονοτικοί κατείχαν σημαίνουσες θέσεις στη διπλωματία και ένοπλες δυνάμεις είναι από μόνο του ενδεικτικό της αφομοίωσής τους στην αλβανική *raison d'état* αλλά και της εμπιστοσύνης με την οποία αυτή τους αντιμετώπισε.

ώστε, ανεξαρτήτως εάν προέρχονται από μειονοτικές περιοχές, βιώνουν το ανήκειν τους στην ελληνική κοινότητα ως κυρίαρχη ταυτοποιητική τους αναφορά.

Σε πείσμα των αντιλήψεων που βλέπουν ακόμη μια «πτωχή πλην τίμια» μειονότητα, η τύχη που θέλουν να επιφυλάξουν οι έλληνες της Αλβανίας για τα παιδιά τους δεν είναι αυτή του έλληνα μειονοτικού, αλλά αυτή του έλληνα πολίτη που έχει στις προσδοκίες του ο αντίστοιχος της ίδιας και ίσως υψηλότερης κοινωνικής τάξης στην Ελλάδα. Κατά κανόνα, οι μετανάστες διεκδικούν περισσότερο από τους αυτόχθονες καθώς η βουλιμία κοινωνικής ανέλιξης που τους διακρίνει είναι ασύγκριτα ισχυρότερη. Το ίδιο ισχύει κατεξοχήν και για τα παιδιά των περισσότερων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Για το λόγο αυτό – και όχι μόνο – η πιο ορθολογική πρόσληψη του μειονοτικού ελληνικού ζητήματος της Αλβανίας είναι αυτή που το εντάσσει ως παράμετρο του ευρύτερου μεταναστευτικού ρεύματος από την Αλβανία στην Ελλάδα και όχι αυτή στην οποία η ελληνική εθνική ιδεολογία είχε συνηθίσει ως πρόσφατα. Σε αυτό το πλαίσιο πιστεύουμε ότι η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει επιτέλους στην απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους Έλληνες της Αλβανίας το Νοέμβριο του 2006, θα πρέπει επειγόντως να συνοδευτεί από την άρση των εξωφρενικών αγκυλώσεων που υπαγορεύουν την άρνηση κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας στους υπόλοιπους Αλβανούς που το επιθυμούν.

Η ελληνική κυβέρνηση ενδιαφέρεται να βρει τρόπους να περιορίσει την πληθυσμιακή αφαίμαξη της γειτονικής χώρας από το πιο ενεργό οικονομικά της δυναμικό που ως μόνη λύση στο βιοτικό του πρόβλημα βλέπει τη μετανάστευση. Ιδιαίτερος δε, δείχνει περαιτέρω ενδιαφέρον ώστε η ελληνική μειονότητα να μη μετοικήσει ολόκληρη στην Ελλάδα και να οδηγηθεί στην ιστορική εξαφάνιση. Για να υπάρξει, όμως, μια ελπίδα αντιστροφής του ιστορικά πιθανού ενδεχόμενου της εξαφάνισης της μειονότητας των Ελλήνων της Αλβανίας, η μόνη προοπτική δεν είναι η αρωγή στην τόνωση της ελληνικότητάς τους – όπως γίνεται μέχρι σήμερα - αλλά η ενίσχυση των δεσμών τους με την Αλβανία.

Μείζον τμήμα της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς των Ελλήνων της Αλβανίας στην Ελλάδα έχει ήδη διαρρήξει τους γλωσσικούς του δεσμούς με την αλβανική γλώσσα, ενώ, κοντά σε αυτό, ακολουθούν και πολλοί Αλβανοί που ήδη ξεχνούν τη γλώσσα τους. Δεν είναι λοιπόν ρεαλιστικό να συζητείται το ενδεχόμενο επαναπατριsmού τμήματος της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας και αλβανών

μεταναστών από την Ελλάδα, εάν δεν ανασυσταθεί η αλβανική γλωσσική ταυτότητά τους. *Εάν οι άνθρωποι δε μιλάνε αλβανικά, δεν υπάρχει περίπτωση να επιστρέψουν στην Αλβανία.* Η εκμάθηση λοιπόν της αλβανικής γλώσσας στην Ελλάδα δεν είναι απλώς μια ένδειξη σεβασμού στην αλβανική πολιτισμική κληρονομιά, αλλά και μια κίνηση με υψηλή ανταλλακτική αξία στην προοπτική παλιννόστησης αλβανών μεταναστών – Ελλήνων ή μη – στη χώρα τους.

Εξάλλου, ανέκαθεν, οι Έλληνες στη χώρα αυτή είχαν μια σημαντική παρουσία και δεσμούς με στις αλβανικές ελίτ όχι μόνο του αλβανικού νότου, αλλά των Τιράνων και άλλων πόλεων. Μια πρόκληση είναι η προσπάθεια επανασύστασης αυτών των δεσμών, ώστε κάποιοι Έλληνες στην Αλβανία να αποκτήσουν ξανά δεσπόζουσες θέσεις στην κοινωνική ιεραρχία, όχι όμως πλέον ως Έλληνες μειονοτικοί, αλλά ως Αλβανοί πολίτες στους οποίους συγκατοικεί με τρόπο μη ανταγωνιστικό η αίσθηση του ανήκειν σε κάποια ελληνική και αλβανική κοινότητα μαζί. Αυτό όμως ακυρώνει την προοπτική της φθίνουσας «Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας» που θα ζει – όσο ζει στις εστίες της – με τη μηχανική υποστήριξη της μητέρας-πατρίδας για να “φυλάει Θερμοπύλες”. Αντίθετα, δημιουργεί την προοπτική μιας κοινότητας ισχυρής, δίγλωσσης και κινητικής. Μιας κοινότητας ενσωματωμένης και οπλισμένης με όλα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που η συγκυρία της παρέχει για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που θέτει η ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας.

3. Από το ιδιαίτερο καθεστώς ημιπολιτειότητας ...

Το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών που δέχθηκε η Ελλάδα, κατά τη δεκαετία του 1990 είναι Αλβανοί. Σύμφωνα με την Εθνική Απογραφή που έγινε το 2001, οι Αλβανοί μετανάστες εκπροσωπούν αριθμό μεγαλύτερο από τον μισό του συνόλου των μεταναστών στην Ελλάδα, περί το μισό εκατομμύριο.¹⁰ Από τον αριθμό αυτόν, σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν λάβει την ιδιότητα του ομογενούς, σύμφωνα με τη σχετική Υπουργική Απόφαση¹¹, είναι περίπου διακόσιες χιλιάδες. Ο ακριβής αριθμός πάντως δεν είναι γνωστός καθώς το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αρνείται να τον

¹⁰ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής, 443550 από τους καταγεγραμμένους 796713 μετανάστες είναι Αλβανοί, ενώ έγκυρα υπολογίζεται πλέον ότι ο αριθμός τους έχει αυξηθεί κατά περίπου διακόσιες χιλιάδες, φτάνοντας δηλαδή στο ένα εκατομμύριο. Αναλυτικά σε Baldwin-Edwards M., *Statistical Data on Immigrants in Greece*, Athens: Mediterranean Migration Observatory. Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Αθήνα, 2005, σ. 5.

¹¹ 4000/3/10-λε/2001

δημοσιοποιήσει επικαλούμενο «λόγους εθνικής ασφάλειας».¹² Προσφάτως, ανεπισημως μαθαίνουμε ότι ο ακριβής αριθμός των κατόχων Ειδικών Δελτίων Ταυτότητας Ομογενούς είναι 188.000 περίπου.

Σε όλες πάντως τις περιπτώσεις, αυτό που πρέπει καταρχάς να γίνει σαφές ως προς το ζήτημα που μας απασχολεί είναι η παραδοσιακή στρατηγική επιλογή της απόλυτης άρνησης του ελληνικού κράτους να επιτρέψει την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες της Αλβανίας ως το 2007. Ο λόγος είναι ο φόβος μήπως η τυχόν κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τους ανθρώπους αυτούς οδηγήσει στην αφαίρεση της αλβανικής ιθαγένειας, με αποτέλεσμα τον οριστικό ιστορικό αφανισμό ή στατιστικό θάνατο της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Το αλβανικό Σύνταγμα δεν απαγορεύει την διπλή ιθαγένεια καθώς σύμφωνα με το άρθρο 19 του, η αλβανική ιθαγένεια μπορεί να στερηθεί μόνο εφόσον το ενδιαφερόμενο πρόσωπο επιθυμήσει να την αποποιηθεί. Ωστόσο επειδή οι ελληνοαλβανικές σχέσεις σημαδεύονται από ένα κεφαλαιώδες έλλειμμα εμπιστοσύνης, και επειδή και στα δύο κράτη επιβιώνει - ολοένα και πιο περιθωριακά είναι αλήθεια - ένας ανοιχτός αλυτρωτικός λόγος έναντι του άλλου, οι προσπάθειες διμερούς διευθέτησης του προβλήματος που εντάθηκαν το καλοκαίρι του 2002, για μια διμερή σύμβαση Ελλάδας-Αλβανίας δεν απέδωσαν. Έκτοτε, το θέμα είχε παγώσει ως το Νοέμβριο του 2006, όμως οι διαμαρτυρίες μέσα στον πληθυσμό των «Βορειοηπειρωτών» συνεχίζονταν.¹³ Η αλήθεια είναι πως, σε κάθε περίπτωση, οι ελληνικές κυβερνήσεις, τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και τις Νέας Δημοκρατίας ενέπαιζαν τον πληθυσμό αυτό κινδυνολογώντας πως τάχα εάν τυχόν λάβουν την ελληνική ιθαγένεια θα στερηθούν την αλβανική τους, τις περιουσίες τους, κτλ. Επίσης, χρήσιμο είναι να τονιστεί πως καμία διμερής σύμβαση δεν απαιτείται μεταξύ των δύο κρατών προκειμένου η

¹² Μπορεί κανείς να εικάσει ότι οι λόγοι αυτοί σχετίζονται με τον ιδιαίτερα αυξημένο αριθμό των ανθρώπων αυτών. Σύμφωνα με τους πιο αισιόδοξους για την Ελλάδα υπολογισμούς, ο αριθμός των μελών της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία σε καμία περίπτωση δεν υπερβαίνει τους εκατό χιλιάδες. Ακόμη λοιπόν και εάν υποτεθεί πως όλοι οι άνθρωποι αυτοί έχουν υπαχθεί στο καθεστώς του ομογενούς μένει ακόμη ένας αριθμός άλλων τόσων που έχουν λάβει το Δελτίο Ομογενούς χωρίς να ανήκουν στη μειονότητα.

¹³ Η αλήθεια είναι ότι η ελληνική πολιτεία μάλλον βρίσκεται ενώπιον ενός αδιεξόδου που πηγάζει από τον απίστευτα μεγάλο αριθμό ανθρώπων από την Αλβανία που προμηθεύτηκαν το Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς. Ενώ ο αριθμός των αλβανών ελλήνων, ακόμη και σύμφωνα με τις πιο ελληνοκεντρικές στατιστικές αποτιμήσεις δεν μπορεί να ξεπερνά τους εκατό χιλιάδες ανθρώπους (έναντι των εξήντα χιλιάδων που αναγνωρίζει η Αλβανία) οι κάτοχοι των Δελτίων αυτών ανέρχονται, όπως είπαμε σε αριθμό διπλάσιο. Πολλά μπορεί κανείς να υποθέσει σε αυτό το σημείο σχετικά με τα κίνητρα αυτής της πολιτικής απόδοσης δελτίου ομογενούς σε μεγάλο αριθμό των αλβανών χριστιανών ορθόδοξων που έχουν μετοικήσει στην Ελλάδα, το μόνο σίγουρο ωστόσο είναι πλέον ότι το ενδεχόμενο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τον πληθυσμό αυτό προκαλεί αμηχανία (βλ. σχετικά τις συμβολές των Λ. Μπαλτσιώτη και Γ. Τσιούκα).

Ελλάδα πρώτη να αρχίσει να δίδει ιθαγένειες στους έλληνες μειονοτικούς της Αλβανίας

Οι μόνες κατηγορίες Αλβανών ομογενών, οι οποίες εσχάτως άρχισαν να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια είναι η κατηγορία των παλαιών κατόχων διαβατηρίων Ομογενών Τουρκίας-Αλβανίας μόλις το 1999 και όσων μπορούν να αποδείξουν ότι κάποιος ανιών τους είχε κάποτε την ελληνική ιθαγένεια, από το 2001 και ύστερα.¹⁴ Αντί της ιθαγένειας λοιπόν, θεσπίστηκε για πρώτη φορά το 1998, η χορήγηση Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς «στους ελληνικής καταγωγής υπηκόους Αλβανίας που βρίσκονται στην Ελλάδα».¹⁵ Τα δελτία αυτά χορηγούνται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές οι οποίες κάνουν τη σχετική έρευνα για την επιβεβαίωση της ελληνικής καταγωγής. Από τον Μάιο 2005, τα δελτία μπορούν να είναι ως και δεκαετούς διάρκειας, ανανεώσιμα και χορηγούνται επίσης στους συζύγους και τους κατιόντες των ομογενών, ενώ ως πριν ήταν μέγιστης τριετούς διάρκειας.

Από αυτή τη σύντομη αναφορά προκύπτει σαφέστατα μια *πολιτική δύο ταχυτήτων στο θέμα της κτήσης ιθαγένειας από τους έλληνες ομογενείς*. Αυτή η πολιτική έχει δημιουργήσει αρκετά προβλήματα καθώς πουθενά ανάμεσα στα κριτήρια για την απόδοση της ιθαγένειας (ή όχι) δεν λαμβάνεται υπόψη από το ελληνικό κράτος η πραγματική βούληση ή ικανότητα των ανθρώπων αυτών να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. Τα μόνα κριτήρια που ενεργοποιούνται είναι προϊόντα προφανών αλλά

¹⁴ Ως μέχρι πριν λίγα χρόνια υπήρχαν άνθρωποι που γεννήθηκαν σε ελληνικό έδαφος στις δεκαετίες του '40, '50 και '60, γόννοι ελληνικών μειονοτικών οικογενειών της Αλβανίας, οι οποίοι ακόμη έφεραν την αλβανική ιθαγένεια, μολονότι οι δεσμοί τους με την Αλβανία είναι παντελώς ανύπαρκτοι, ούτε καν την είχαν επισκεφτεί. Αναφερόμαστε στην κατηγορία ατόμων οιονεί ανιθαγενών, κατά το καθεστώς απόρρητης Υπουργικής Απόφασης του 1976 που τους έδιδε μεν διαβατήριο της Ελληνικής Δημοκρατίας αλλά τους άφηνε χωρίς ιθαγένεια για να μην φαίνεται ότι φυλλορροεί πληθυσμιακά η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας (Πρβλ. αναλυτικά στη μελέτη μας, «Η Ελλάδα της ομογένειας: από μητέρα-πατρίδα, καπιταλιστική μητρόπολη», Μειονότητες στην Ελλάδα, Επιστημονικό Συμπόσιο (7-9 Νοεμβρίου 2002), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα 2004, σσ. 431-456. Πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας δεν ήταν κλειστά. Πολλά πρόσωπα ελληνικής ιθαγένειας, είτε λόγω δεσμών συγγένειας, είτε λόγω επαγγελματικών ή άλλων βιοτικών δραστηριοτήτων μετακινούντο ανεμπόδιστα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, με αποτέλεσμα την κρίσιμη στιγμή του κλεισίματος των συνόρων να καταληφθούν εξαπίνης από την αιφνίδια πολιτική απόφαση της αλβανικής κυβέρνησης να σφραγίζει τα σύνορα με την Ελλάδα. Το αποτέλεσμα ήταν ο εγκλωβισμός σημαντικής μερίδας ανθρώπων στην Αλβανία, από την οποία για πρώτη φορά μπόρεσαν να φύγουν μετά το 1990. Το ίδιο ισχύει αντίστροφα για πολλά μέλη της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας που εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα. Οι άνθρωποι αυτοί άρχισαν να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια μαζικά μόλις το 1999, αφού μέχρι πριν είχαν υπαχθεί σε αυτό το ιδιότυπο καθεστώς ημιπολιτεϊότητας σύμφωνα με την Απόρρητη Υπουργική Απόφαση του 1976.

¹⁵ Ας σημειωθεί εδώ ότι ο έλληνας νομοθέτης αρκείται στην απόδειξη της ελληνικής *καταγωγής* του προσώπου και δεν ασχολείται καθόλου με την «εθνική *συνείδηση*», όπως κατά κανόνα κάνει στις άλλες περιπτώσεις ομογενών, επιβεβαιώνοντας με πανηγυρικό τρόπο την ελαστική φύση της ιδιότητας του ομογενούς, για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως.

σπάνια ομολογημένων πολιτικών επιλογών κυρίως στο όνομα διακρατικών σχέσεων ή του «εθνικού χρέους έναντι των αδελφών ελλήνων». Τα κριτήρια αυτά όμως, παράγουν προφανείς αδικίες, ανισότητες και αδιέξοδα, τα οποία η ελληνική πολιτεία, στο πλαίσιο μιας τελείως ιδεοληπτικής αντιμετώπισης της πραγματικότητας, δεν έχει ακόμη αντιμετωπίσει.

... στην ελληνική ιθαγένεια

Η πολιτική απόφαση παροχής δυνατότητας πολιτογράφησης στους Έλληνες της Αλβανίας που ζουν στην Ελλάδα είναι μια απόφαση – σταθμός στην ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας, άξια χαιρετισμού. Ίσως οι μόνοι που θα πρέπει να στέκονται λίγο αμήχανα σήμερα απέναντί της είναι εκείνοι που τόσα χρόνια, στο όνομα του υποτιθέμενου κινδύνου πληθυσμιακής αφαιμάξης της ελληνικής μειονότητας εξαιτίας της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας, κινδυνολογούσαν εναντίον της προοπτικής αυτής. Δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει πως είναι σήμερα οι ίδιοι που θα θριαμβολογούν για τις εξελίξεις και για τη «δικαίωση των Βορειοηπειρωτών αδελφών μας».

Ένα επιπλέον θετικό στοιχείο της απόφασης είναι ότι επιτέλους αποσυνδέεται η προοπτική της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τη συνομολόγηση διεθνούς σύμβασης με την Αλβανία, σύμφωνα με την οποία η γειτονική χώρα θα αναλάμβανε την υποχρέωση να μην στερήσει την Αλβανική υπηκοότητα από τους μειονοτικούς σε περίπτωση διπλής ιθαγένειας. Η επίκληση μιας τέτοιου είδους σύμβασης είναι πολιτικά παραπλανητική και νομικά αβάσιμη. Είναι νομικά αβάσιμη διότι το φαινόμενο της πολυιθαγένειας υπάρχει χωρίς να χρειάζεται τη νομική υποστήριξη διεθνών συμβάσεων. Αλήθεια πόσοι και πόσοι Έλληνες ή Αλβανοί έχουν διπλή ιθαγένεια χωρίς την ύπαρξη σύμβασης ανάμεσα στα κράτη των οποίων την ιθαγένεια φέρουν;

Η επίκληση της υποχρέωσης συνομολόγησης μιας τέτοιου είδους σύμβασης είναι όμως και πολιτικά έωλη. Η σχετική ρητορική που κυριάρχησε τα τελευταία χρόνια και στα δύο κόμματα εξουσίας είναι ουσιαδώς αβάσιμη. Αλήθεια, εάν υποθέσει κανείς ότι όντως η Αλβανία στο μέλλον τολμήσει να προβεί σε αφαιρέσεις των ιθαγενειών των μειονοτικών, μήπως θα ήταν μια διεθνής σύμβαση που δυνητικά θα μπορούσε να κάμψει την πολιτική της βούληση; Τότε αυτό γιατί να μην ισχύει και με το αλβανικό σύνταγμα, το οποίο, όπως γνωρίζουμε, πλέον αναγνωρίζει τη διπλή

ιθαγένεια. Όπως όμως το Σύνταγμα αναθεωρείται, έτσι και η διεθνής σύμβαση μπορεί να μην εφαρμοστεί έως και να καταγγελθεί. Εξ άλλου, όπως όλοι ξέρουμε, τα ζητήματα που αφορούν στην κτήση και στέρηση της ιθαγένειας είναι κυριαρχικές αρμοδιότητες του κάθε κράτους, άρα και του αλβανικού. Άρα, τυπικά ούτε η συνομολόγηση συνθήκης με την Αλβανία θα διασφάλιζε νομικά απολύτως τους μειονοτικούς καθώς είναι θέμα που άπτεται της πολιτικής βούλησης της Αλβανίας, όπως και του κάθε κράτους, να δεσμεύεται ή να αποδεσμευτεί από τέτοιου είδους νομική υποχρέωση.

Γνωρίζουμε ότι το πραγματικό ενδεχόμενο η Αλβανία να προβεί στον 21^ο αιώνα σε αφαιρέσεις ιθαγενειών από τους μειονοτικούς είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Τα υπόλοιπα είναι κινδυνολογίες από τις συνήθειες που ένθεν και ένθεν ακούγονται στις ελληνοαλβανικές σχέσεις από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Οι Έλληνες της Αλβανίας την τελευταία δεκαπενταετία είναι οι κατεξοχήν όμηροι αυτής της κινδυνολογίας. Ας μας επιτραπεί ωστόσο να εντοπίσουμε και τα σημεία που σκιάζουν τις παραπάνω θετικές επισημάνσεις.

Όπως σε όλο το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας και τις σχετικές πράξεις της διοίκησης, το στοιχείο που και εδώ κυριαρχεί είναι αυτό της απόφασης κτήσης ιθαγένειας που δε υπάγεται σε κανόνες, μιας απόφασης εξ ολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης. Θα αποκτήσουν την ιθαγένεια όλοι οι κάτοχοι των Ειδικών Δελτίων Ταυτότητας Ομογενούς που θα κάνουν αίτηση πολιτογράφησης; Εάν ναι, για ποιο λόγο η πολιτεία δεν ακολούθησε άλλη οδό από αυτή της πολιτογράφησης ομογενούς, καθώς η πολιτογράφηση ανήκει εξ ολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης; Εάν πάλι, η πολιτεία επιχειρήσει να χωρίσει τους κατόχους των ΕΔΤΟ σε δικαιούχους και μη της ελληνικής ιθαγένειας, τότε ποιο είναι το κριτήριο που θα χρησιμοποιηθεί; Αυτό της «εθνικής καταγωγής» που ισχύει τώρα για τους Έλληνες της Αλβανίας ή της «εθνικής συνείδησης» που ισχύει επιπλέον, όπως και για τους άλλους ομογενείς; Και αλήθεια, πώς τεκμαίρεται η «εθνική συνείδηση» ύστερα από δέκα και δεκαέξι χρόνια παρουσίας στην Ελλάδα; Ή μάλλον το ερώτημα είναι πώς δεν τεκμαίρεται; Και προφανώς αυτό δεν αφορά μόνο τους μειονοτικούς μετανάστες αλλά και πολλούς άλλους μετανάστες όπου έχουν ριζώσει και ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία.

Οι διευκολύνσεις που δόθηκαν στους Έλληνες ομογενείς – με τους εξ Αλβανίας κυρίως σε ρόλο πληθυσμιακά κυρίαρχο – στην κτήση της ελληνικής ιθαγένειας είναι όντως σημαντικές. Η εξαίρεση τους από την καταβολή του

αποτρεπτικού παραβόλου των χιλίων πεντακοσίων ευρώ, καθώς και η εξαίρεση τους από την υποχρέωση συνέντευξης ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης, με τροπολογίες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας όντως διευκολύνουν την πορεία τους από την *παραιομοία στην ιθαγένεια* δημιουργώντας ωστόσο άλλου τύπου προβλήματα ανισότητας με τους υπόλοιπους μετανάστες, τα οποία ωστόσο δεν αφορούν το κείμενο αυτό.

Ως σήμερα (Δεκέμβριος του 2009), περίπου τριάντα χιλιάδες έλληνες της Αλβανίας έχουν ήδη αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια και οι εκτιμήσεις για το σύνολο των ανθρώπων που μπορούν να πολιτογραφηθούν ποικίλουν. Η αλήθεια είναι ότι πλέον το σύνολο των ανθρώπων που αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια μέσω πολιτογράφησης είναι Έλληνες της Αλβανίας ενώ οι ρυθμοί προσέλευσης στο κοντινό μέλλον δεν δείχνουν να μειώνονται, αλλά αντιθέτως.

Μέσα σε είκοσι χρόνια, φαίνεται ότι ο κύκλος από την *παραιομοία στην ιθαγένεια* βαίνει προς την ολοκλήρωσή του. Αυτό που ήταν η ελληνική μειονότητα όταν άρχισε να σκιαγραφείται ο κύκλος αυτός δεν μπορεί να θυμίσει σε τίποτε την παρούσα εικόνα της. Ήδη, το μεγαλύτερο τμήμα των ελλήνων της Αλβανίας – και κυρίως η δεύτερη γενιά τους στην Ελλάδα - θα φέρνει στο νου του τις μνήμες της «Βορείας Ηπείρου» όπως χιλιάδες Αθηναίοι στις αρχές του 21^{ου} αιώνα θυμούνται και επισκέπτονται κάπου-κάπου τα χωριά των προγόνων τους: αυτή η νέα πραγματικότητα για μείζον τμήμα της μειονότητας υπαγορεύει όχι απλώς τη λήθη της μειονοτικότητας στην Αλβανία αλλά ακόμη και την λήθη του καθεστώτος του μετανάστη στην Ελλάδα. Σήμερα, οι άνθρωποι αυτοί, ούτε μειονοτικοί θέλουν να θυμούνται ότι κάποτε υπήρξαν, ούτε καν μετανάστες: η απόλυτη ανατροπή μέσα σε είκοσι χρόνια.

Ηλίας Γ. Σκουλίδας

Ιστορικός, ΤΕΙ Ηπείρου

Η αλβανική ιστοριογραφία σχετικά με την ελληνική μειονότητα κατά την μεταπολεμική περίοδο

Η παρούσα μελέτη προσπαθεί να αποτυπώσει την κατάσταση στην αλβανική βιβλιογραφική παραγωγή για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία και να διαπιστώσει πιθανές συνέχειες ή ασυνέχειες στο λόγο. Στόχος δεν είναι η αναλυτική παρουσίαση των έργων που έχουν συγγράψει Αλβανοί συγγραφείς αλλά μία πρώτη καταγραφή των τάσεων που σηματοδοτούν τη συγκεκριμένη παραγωγή.

Ο αλβανικός λόγος για τις μειονότητες μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος, η οποία συμπίπτει με την ίδρυση του αλβανικού κράτους έως και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν έχει αφήσει κάποιο ιδιαίτερα σημαντικό έργο, προϊόν της εγγράμματης ελίτ του νεοσύστατου κράτους. Οι μειονότητες είναι ένα ζήτημα που δεν αποτελεί προτεραιότητα στην ιστοριογραφία αλλά στην πολιτική ζωή, την οικονομία και τις διπλωματικές κινήσεις. Η δεύτερη περίοδος, η οποία είναι η περίοδος της «σοσιαλιστικής» διακυβέρνησης έχει διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Κυρίαρχη υπήρξε η κρατική αφήγηση και η επίσημη εκδοχή του λόγου, όπως τη διατύπωσε το κυρίαρχο καθεστώς. Ο λόγος είναι προνόμιο άλλων επιστημών και όχι της ιστορίας. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει η γραφή ως μία προσπάθεια προώθησης πολιτισμικών και πολιτικών αξιών. Η λογική είναι η λογική

της αφομοίωσης ενώ οι αφηγήσεις διαμορφώνονται από μία μαρξική ανάλυση με έντονη την προβολή της εθνικής γραφής. Άλλωστε σύμφωνα και με τον κομματικό σχεδιασμό μερικά ευνοούμενα μέλη της μειονότητας καταλάμβαναν εξέχουσες θέσεις στο σύστημα, ενώ η πολιτιστική και η θρησκευτική ταυτότητα των υπολοίπων, κατά συνέπεια και η εθνική διαφοροποίηση, διαβρώνονταν σταδιακά.¹

Παράλληλα ο επίσημος λόγος, ο οποίος είναι και ο μοναδικός εμπεριέχει το χαρακτήρα του μεταπολεμικού πολιτικού συστήματος και την ανάγκη νομιμοποίησής του στη μεταβαλλόμενη πολιτική συγκυρία. Οι εξωτερικές σχέσεις της Αλβανίας αφενός οι άσχημες με ό,τι νοείται ως Δύση στην περίοδο του Ψυχρού πολέμου και αφετέρου η σύγκλιση με τις ομόλογες πολιτικές δυνάμεις στην προσπάθεια «οικοδόμησης του σοσιαλισμού» επηρεάζουν και τα ελάχιστα δείγματα του λόγου προς την ελληνική μειονότητα.: Μάλιστα αρχικά, η σύσφιξη των σχέσεων και στη συνέχεια η ρήξη με τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, οι στενές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση επί Στάλιν και στη συνέχεια με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και τέλος η περίοδος της «απομόνωσης» δίνουν τον τόνο σε αυτή την μικρή ιστοριογραφική παραγωγή. Μεθοδολογικά κυρίαρχος είναι ο ιστορικός υλισμός, με κέντρο παραγωγής την «Ακαδημία Επιστημών της Σοσιαλιστικής Λαϊκής Δημοκρατίας της Αλβανίας». Μεθοδολογικά εργαλεία άλλων κοινωνικών επιστημών είναι πρόσφορα στην εκδοχή αυτού του επίσημου λόγου με κυρίαρχη την επιρροή της μαρξικής σκέψης, καθώς προείχε η συγκρότηση της συλλογικής μνήμης με συγκεκριμένες διαδικασίες. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζεται α) στα

¹ Τζ. Πέτιφερ – Μ. Βίκερς, *Αλβανία: Από την αναρχία σε μία βαλκανική ταυτότητα*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997, σ. 311

γραπτά του κομμουνιστή ηγέτη Ενβέρ Χότζα και β) στην «ημι-επίσημη» Ιστορία της Αλβανίας των Stefanaq Pollo και Arben Puto.²

Η κυρίαρχη θέση, όπως διατυπώνεται στην τελευταία πολιτική «στροφή» του Ενβέρ Χότζα είναι ότι «Αλβανοί και Έλληνες μειονοτικοί είναι στενά συνδεδεμένοι και σαν αδέρφια μεταξύ τους», ενώ το μήνυμά του στην Ελλάδα «για τους «μοναρχοφασίστες και τους έξαλλους λεγόμενους βορειο-ηπειρώτες, οι οποίοι από καιρό σε καιρό με τους παράλογους ισχυρισμούς τους προσπαθούν να δημιουργήσουν οξυμένη ατμόσφαιρα στις σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες μας, επιθυμούμε να πούμε ότι οι κραυγές τους προκάλεσαν μεγάλους γέλωτες στους ανθρώπους της ελληνικής μειονότητας, που ζει ευτυχισμένη στην Αλβανία». Τους τελευταίους χαρακτηρίζει «επαγγελματίες βορειο-ηπειρώτες».³ Αυτό το κυρίαρχο σχήμα της αδελφικής σχέσης των Αλβανών με τη μειονότητα σε αντίθεση με την επιθετικότητα της «εθνικιστικής» και «σωβινιστικής» Ελλάδας καλλιεργείται ακόμα και την περίοδο της «απομόνωσης» και τα πολιτικά «ανοίγματα» του καθεστώτος Χότζα στους γειτονικούς βαλκανικούς λαούς. Τα κείμενα αναδεικνύουν μία στενή σχέση αλβανικού εθνικισμού και κομμουνισμού στην προσπάθεια διατήρησης της εξουσίας. Μεταγενέστερα και σε ανάλυση για το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και τη στάση «Ελλήνων αντιδραστικών» σε συνεργασία με τους οπαδούς του Μπάλι Κομπετάρ, γίνεται λόγος για προδοσία των τελευταίων με σκοπό την ένωση με την Ελλάδα, «αυτονομιστικά» (τα εισαγωγικά του Χότζα) δικαιώματα και «να δώσουν στην

² Αποδίδουμε το συγκεκριμένο χαρακτηρισμό, καθώς μεταφράστηκε και σε άλλες γλώσσες και στην ουσία αποτέλεσε μία επίσημη γραφή της ιστορίας σύμφωνη με την ιδεολογική γραμμή του καθεστώτος Χότζα. Βλ. Stefanaq Pollo & Arben Puto (με τη συνεργασία του Kristo Frasheri και Skënder Anamali), *Ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα)*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική Ομάδα, χ.χ., μτφρ. από τα γαλλικά Μπάμπης Ακτσόγλου. Για τη γαλλική έκδοση βλ. Stefanaq Pollo & Arben Puto, *Histoire de l' Albanie, dès origines à nos jours*, Paris, Roanne Horvath, 1974.

³ Ενβέρ Χότζα, Έκθεση σχετικά με τη δράση της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας. Δόθηκε στο Έβδομο Συνέδριο του ΚΕΑ, 1 Νοέμβρη 1976, Αθήνα, Πορεία, 1976, σ. 258.

Ελλάδα τη λεγόμενη Βόρειο Ήπειρο ... να ξεπουλήσουνε δηλαδή την πατρίδα στους Έλληνες σωβινιστές». ⁴ Όπως είναι εμφανές η θεματική τους σχετίζεται με τις διακρατικές σχέσεις, την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία και τη λογική της ενσωμάτωσής της στο αλβανικό κράτος -παράλληλα με τη μη αμφισβήτηση των συνόρων- και τον ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο.

Στην οριστική μορφή του βιβλίου του Χότζα Δύο φίλοι λαοί, που εκδόθηκε το 19859, παρατίθεται μία προσεκτική επιλογή από επίσημα κείμενα της δεκαετίας του 1940· τα κείμενα προβάλλουν τη σχέση φιλίας των δύο λαών, σε ευθεία ανταπόκριση και με τη νέα πολιτική επιλογή της δεκαετίας του 1980. Σύμφωνα με το Χότζα εχθρός αυτής της φιλίας είναι «οι Αμερικάνοι και οι Εγγλέζοι ιμπεριαλιστές και οι Έλληνες μοναρχο-φασίστες». Η φιλία, σύμφωνα με το Χότζα, βασίστηκε στον αγώνα ανεξαρτησίας των δύο λαών απέναντι «στους ίδιους εχθρούς». Ο λόγος του ηγέτη συνυπάρχει με τη μαρξική προσέγγιση της ιστορίας. ⁵

Παράλληλα στην προαναφερθείσα λογική καλών σχέσεων με τους γείτονες με παράλληλη με αμφισβήτηση των συνόρων αλλά και παραμένουσα την πολιτική της ενσωμάτωσης, παρουσιάζεται η δράση των ελλήνων μειονοτικών στο πλευρό των αλβανών παρτιζάνων κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ως «γέφυρα φιλίας» του ελληνικού και του αλβανικού λαού. Η μειονότητα εμφανίζεται ότι «στέκει σε γερές θέσεις» και «τα διακιώματα της μειονότητας το σύνταγμά μας δεν τα αναγνωρίζει τυπικά αλλά συγκεκριμένα», οι έλληνες μειονοτικοί ότι «χαίρουν όλα τα δικαιώματα όπως κάθε πολίτης της δημοκρατίας μας» και « η ζωή των Δροπολιτών

⁴ Ενβέρ Χότζα, *Όταν τέθηκαν τα θεμέλια της νέας Αλβανίας. Απομνημονεύματα και ιστορικές σημειώσεις*, Αθήνα, Πλανήτης, [1984], σ. 282.

⁵ Ενβέρ Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί. Από το πολιτικό ημερολόγιο κι άλλα ντοκουμέντα για τις αλβανοελληνικές σχέσεις*, Αθήνα, Πλανήτης, χ.χ. [1985].

γίνεται κάθε μέρα και πιο ευτυχισμένη», υπάρχουν αναφορές και στις γυναίκες «η πικρή ζωή για τη μειονοτική γυναίκα έφυγε για πάντα όπως και για την αλβανίδα γυναίκα».⁶

Αντίθετα, στην μελέτη των Pollo και Puto δεν υπάρχει η έννοια της μειονότητας ως συγκεκριμένο πεδίο μελέτης, παρά μόνο σποραδικά αναφέρεται στο πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων και της διατύπωσης ελληνικών διεκδικήσεων για τη «Βόρειο Ήπειρο», «τη Νότια Αλβανία», όπως την περιγράφουν οι συγγραφείς.⁷

Αξίζει να σημειωθεί ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, στο πλαίσιο ιδεολογικών αναζητήσεων και διεργασιών στην ευρύτερη εξωκοινοβουλευτική Αριστερά, αρκετά αλβανικά έργα αυτής της περιόδου είχαν μεταφραστεί και στην ελληνική γλώσσα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, καθώς υπήρχε μία τάση, η οποία εξέφραζε φιλοαλβανικό προσανατολισμό.

Η τρίτη περίοδος του αλβανικού λόγου για την ελληνική μειονότητα συνδέεται με την πολιτική μεταβολή της δεκαετίας του 1990. Ως προς τη συνολική αλβανική παραγωγή ιστοριογραφικά η μαρξική ανάλυση συνυπάρχει με άλλες μεθοδολογικές προτάσεις, απότοκες της μετασοσιαλιστικής συγκυρίας στην ανατολική Ευρώπη. Η αποκαλούμενη «εθνική ιστοριογραφία» γνωρίζει άνθηση αποτέλεσμα και της ανόδου των νέων εθνικισμών στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Ευρώπη.

Στην ακαδημαϊκή ιστοριογραφία το ενδιαφέρον για τη μειονότητα αποκτά διπολικό χαρακτήρα: αφενός την αποτίμηση της συμβολής της ελληνικής

⁶ Χότζα, *ό.π.*, σ. 66, 88, 103, 135 και 151.

⁷ Pollo και Puto, *ό.π.*, σ. 354.

μειονότητας στην Αλβανία, σε συνδυασμό με προσδοκίες Ελλήνων για το «Βορειοηπειρωτικό ζήτημα»

και ενδεχόμενη μεταβολή των συνόρων, αφετέρου με το «ζήτημα των Τσάμηδων», το οποίο ο εθνικιστικός λόγος προβάλλει ως αντίβαρο στην ελληνική μειονότητα και προσπαθεί να δημιουργήσει μία ισότιμη διεκδίκηση στις διακρατικές σχέσεις. Οι σημαντικότερες εργασίες είναι του Beqir Meta, ιστορικού στο Ινστιτούτο της Ιστορίας, στην Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας, πλέον. Τα δύο κύρια βιβλία του έχουν ως επίκεντρο τις λέξεις «Ένταση» και «Ασύλληπτη, Δύσκολη» Ειρήνη.⁸ Η «εθνική του γραφή» αποδίδει τα προβλήματα των σχέσεων στο ελληνικό κράτος, το οποίο κατά τη γνώμη του, επικέντρωσε την πολιτική του στην «ένωση της Νότιας Αλβανίας με την Ελλάδα και την εθνοκάθαρση της αλβανικής μειονότητας στην Ελλάδα». Αποδέχεται την «πρόσληψη» της ιστορικής «συνέχειας», καθώς θεωρεί τους δύο λαούς «δύο από τους παλαιότερους γείτονες στη βαλκανική χερσόνησο», ενώ το εθνικό του αφήγημα συζητά ως ελληνικό μύθο την αξίωση σχετικά με τη «Βόρειο Ήπειρο», η οποία δε στηρίζεται «ούτε σε εθνική, ούτε σε ιστορική αλήθεια».⁹

Τη δεκαετία του 2000 η ελληνική μειονότητα για πρώτη φορά αποτέλεσε αυτοτελές αντικείμενο μελέτης, απόηχος των μειονοτικών σπουδών που έχουν ήδη αποτελέσει αυτοτελές πεδίο ερευνών στην ακαδημαϊκή έρευνα. Μία προσέγγιση άξια προσοχής είναι τα πρόσφατα άρθρα της Sonila Bora στην ελληνική

⁸ Βλ. Beqir Meta, *Tensioni Greko-Shqiptar (1939-1949)*, Tiranë, Geer, 2002, και Beqir Meta, *Shqipëria dhe Greqia, 1949-1990. Paqje e vështirë*, Tiranë, Koci, 12004, Globus R., 22007. Αξιοσημείωτο είναι ότι και οι δύο εργασίες του εκδόθηκαν και στα αγγλικά και μάλιστα από το Ινστιτούτο Ιστορίας της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας, βλ. Beqir Meta, *Greek-Albanian Tension, 1939-1949*, Tiranë, Academy of Sciences of Albania/Institute of History, 2006 και Beqir Meta, *Albania and Greece 1949-1990. The Elusive Peace*, Tiranë, Academy of Sciences of Albania/Institute of History, 2007.

⁹ Beqir Meta, *Greek-Albanian Tension*, ό.π., 10-11.

μειονότητα. Η συγκεκριμένη ερευνήτρια ασχολείται με τη μειονότητα κυρίως για τη δεκαετία του 1940. Η Βοçi αποδέχεται έμμεσα την «εργαλειοποίηση» της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία από τις οργανώσεις των ανταρτών ενάντια στην ιταλική και στη γερμανική κατοχή. Οι αλβανικές οργανώσεις εννοούσαν τους μειονοτικούς ως αλβανούς πολίτες σύμφωνα και με τη λογική της ενσωμάτωσης. Αντίθετα οι ελληνικές οργανώσεις θεωρούσαν την αντίσταση της ελληνικής μειονότητας ως προϋπόθεση για την εξασφάλιση του αυτοπροσδιορισμού της κοινότητας. Κατά την Βοçi, οι αριστερές αντιστασιακές οργανώσεις είχαν επιτυχία στην εμπλοκή των ελλήνων μειονοτικών στο δίκτυό τους, καθώς είχαν υπογράψει διεθνείς συμφωνίες, ενώ αντίθετα οι δεξιές απέτυχαν λόγω των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων στην Αλβανία.¹⁰

Ταυτόχρονα για πρώτη φορά έχουμε συγγραφείς από το χώρο της μειονότητας να μιλούν για εκείνη. Είτε πρόκειται για ανθρώπους «ενσωματωμένους» στη λογική του προηγούμενου καθεστώτος, είτε συγγραφείς οι οποίοι αναδεικνύουν τον εθνικό χαρακτήρα της μειονότητας και τις διώξεις που αντιμετώπισαν επειδή επέλεξαν μία δράση συναφή με το ελληνικό εθνικό πρόγραμμα για την περιοχή, όπως τουλάχιστον το πίστευαν εκείνοι ή οι φορείς από το ελληνικό κράτος με τους οποίους απέκτησαν επαφή.¹¹

¹⁰ Βλ. Sonila Βοçi, «Minoriteti Grek në Shqipëri midis Rezistencës Shqiptare dhe asaj Greke (1942-1944)», *Studime Historike*, 2008, 3-4: 133-157, Sonila Βοçi, «Marrëdhëniet e Ndërsjella te Minoritetit Grek me Qeverinë Komuniste Shqiptare (1944-1945)», *Studime Historike*, 2009, 3-4: 83-102 και Sonila Βοçi, «Politika e Shtetit Komunist Shqiptar ndaj minoriteteve në Shqipëri (1944-1948)», *Studime Historike*, 2010, 1-2: (υπό έκδοση). Ευχαριστώ τη συγγραφέα που έθεσε υπόψη μου την παραπάνω εργασία της.

¹¹ Βλ. ενδεικτικά Μενέλαος Β. Δαλιάνης, *Η Εθνική Αντίσταση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία (1940-44)*, Αθήνα, Ιωλκός, 2000, Αγλαΐα Ζώτου, *Κυνηγώντας το απραγματοποίητο όνειρο. Προς τον ήλιο και την άνοιξη που υπήρχαν μόνο στην καρδιά και τα όνειρά μας*, Αθήνα, χ.χ.

Τέλος, υπάρχει μία νέα πραγματικότητα: αλβανοί νέοι επιστήμονες, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν ως μετανάστες σε άλλες χώρες και οι οποίοι έχουν έλθει σε επαφή με μεθοδολογικές προτάσεις ή γνωστικά αντικείμενα που έχουν ανάπτυξη στο χώρο εγκατάστασης. Σε αυτό το πλαίσιο προωθείται η διεπιστημονικότητα ενώ η μειονότητα ερευνάται και από άλλες προοπτικές, ενώ μία σειρά από μεταπτυχιακά διπλώματα ή και διδακτορικές διατριβές αρχίζουν να αναπτύσσονται γύρω από το θέμα. Ενδεικτικά αναφέρουμε μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία για την εκπαίδευση στην ελληνική μειονότητα, η οποία παράλληλα διερευνά και τους δίγλωσσους μετανάστες μαθητές σε ελληνικά ιδιωτικά σχολεία στην Αλβανία.¹²

Ως συμπέρασμα μπορούμε να αναφέρουμε ότι η αλβανική ιστοριογραφία και σε αυτό το ζήτημα, της ελληνικής μειονότητας, καλείται να τοποθετηθεί στην πρόκληση της εποχής της: από τη μία έρχεται σε επαφή με νέα ιστοριογραφικά ρεύματα, τα οποία καθιέρωσαν τη μελέτη των μειονοτήτων ως αυτοτελές πεδίο σπουδών με κριτήρια διεπιστημονικότητας και από την άλλη έχει να διαχειριστεί την παραγωγή εθνικής ιστοριογραφίας, ως απότοκο των νέων εθνικισμών, οι οποίοι αναδείχθηκαν στην ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Είναι ενδιαφέρον ότι έχουμε να κάνουμε με βιβλιογραφική παραγωγή εντός της Αλβανίας αλλά και από άτομα της αλβανικής διασποράς με ακαδημαϊκά προσόντα. Παράλληλα αναπτύσσεται και ο βιωματικός λόγος μελών της ίδιας της ελληνικής μειονότητας, ενώ αναπόφευκτα θα εμφανιστούν μελέτες και από απόγονους-μέλη της μειονότητας με ακαδημαϊκά κριτήρια είτε εντός της αλβανικής επικράτειας είτε εκτός και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, οι οποίοι και θα εκφέρουν το

¹² Καγια Εβις, *Το ζήτημα της εκπαίδευσης στην ελληνική μειονότητα και οι δίγλωσσοι μετανάστες μαθητές στα ελληνικά ιδιωτικά σχολεία στην Αλβανία*, μεταπτυχιακή εργασία Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2006.

δικό τους λόγο και με τα δικά τους μεθοδολογικά και ιδεολογικά εφόδια για τη μειονότητα.

Βιβλιογραφία

Boçi , Sonila «Minoriteti Grek në Shqipëri midis Rezistencës Shqiptare dhe asaj Greke (1942-1944)», *Studime Historike*, 2008, 3-4: 133-157.

Boçi Sonila, «Marrëdhëniet e Ndërsjella te Minoritetit Grek me Qeverinë Komuniste Shqiptare (1944-1945)», *Studime Historike*, 2009, 3-4: 83-102.

Boçi Sonila, «Politika e Shtetit Komunist Shqiptar ndaj minoriteteve në Shqipëri (1944-1948)», *Studime Historike*, 2010, 1-2: (υπό έκδοση).

Meta Beqir, *Albania and Greece 1949-1990. The Elusive Peace*, Tiranë, Academy of Sciences of Albania/Institute of History, 2007.

Meta Beqir, *Greek-Albanian Tension, 1939-1949*, Tiranë, Academy of Sciences of Albania/Institute of History, 2006.

Meta Beqir, *Shqipëria dhe Greqia, 1949-1990. Paqje e vështirë*, Tiranë, Koci, 12004, Globus R., 2007.

Meta Beqir, *Tensioni Greko-Shqiptar (1939-1949)*, Tiranë, Geer, 2002.

Pollo Stefanaq & Arben Puto (με τη συνεργασία του Kristo Frasherit και Skënder Anamali), *Ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα)*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική Ομάδα, χ.χ., μτφρ. από τα γαλλικά Μπάμπης Ακτσόγλου.

Pollo Stefanaq & Arben Puto, *Histoire de l' Albanie, dès origines à nos jours*, Paris,

Roanne Horvath, 1974.

Δαλιάνης Μενέλαος Β., *Η Εθνική Αντίσταση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία (1940-44)*, Αθήνα, Ιωλκός, 2000.

Εβις Καγια, *Το ζήτημα της εκπαίδευσης στην ελληνική μειονότητα και οι δίγλωσσοι μετανάστες μαθητές στα ελληνικά ιδιωτικά σχολεία στην Αλβανία*, μεταπτυχιακή εργασία Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2006.

Ζώτου Αγλαΐα, *Κυνηγώντας το απραγματοποίητο όνειρο. Προς τον ήλιο και την άνοιξη που υπήρχαν μόνο στην καρδιά και τα όνειρά μας*, Αθήνα, χ.χ.

Πέτιφερ Τζ. –Βίκερς Μ., *Αλβανία: Από την αναρχία σε μία βαλκανική ταυτότητα*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997.

Χότζα Ενβέρ, *Όταν τέθηκαν τα θεμέλια της νέας Αλβανίας. Απομνημονεύματα και ιστορικές σημειώσεις*, Αθήνα, Πλανήτης, [1984].

Χότζα Ενβέρ, *Δύο φίλοι λαοί. Από το πολιτικό ημερολόγιο κι άλλα ντοκουμέντα για τις αλβανοελληνικές σχέσεις*, Αθήνα, Πλανήτης, χ.χ. [1985].

Χότζια Ενβέρ, *Έκθεση σχετικά με τη δράση της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας. Δόθηκε στο Έβδομο Συνέδριο του ΚΕΑ, 1 Νοέμβρη 1976*, Αθήνα, Πορεία, 1976.